Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
http://bibliotek.dis-danmark.dk

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

AARBOG FOR HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

1967

Omslagsbillede:

ALTERTAVLE OG PRÆDIKESTOL I NORDRUP KIRKE, Ringsted herred.

Fot.: Nationalmuseet.

Altertavlen er i brusbarok fra o. 1625. Nadverrelief i fodstykket er fra Abel Schrøders værksted.

I storfeltet og topstykket nye malerier af N. Simonsen: Kristus åbenbarer sig for Paulus og musicerende engle.

Prædikestolen også i brusbarok af Abel Schrøder (1664) med figurer fra lidelseshistorien.

AARBOG FOR HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

1967

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

Omslagsbillede:

ALTERTAVLE OG PRÆDIKESTOL I NORDRUP KIRKE, Ringsted herred.

Fot.: Nationalmuseet.

Altertavlen er i brusbarok fra o. 1625. Nadverrelief i fodstykket er fra Abel Schrøders værksted.

I storfeltet og topstykket nye malerier af N. Simonsen: Kristus åbenbarer sig for Paulus og musicerende engle.

Prædikestolen også i brusbarok af Abel Schrøder (1664) med figurer fra lidelseshistorien.

AARBOG FOR HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

BIND 54

SLAGELSE

HANDELSTRYKKERIET

1967

REDAKTIONSUDVALGET:

Lektor L. Balslev, Sorø.

Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.

Førstelærer Erling Petersen, Sandved.

(Henvendelser i redaktionssager sker til bibliotekar Jens A. Nielsen.)

INDHOLD AF BIND 54

Jens Henriksens fortællinger fra barndom og ungdom ... 9
Nedskrevet af hans datter, frk. *Karen Kirstine Henriksen*, København

Om Benløse kirke og sognekald ... 31
Af skoleinspektør *A. Strange Nielsen*, Toksværd

Præsten og Digteren Hans Nordrup ... 51
Af husejer *Niels Fr. Rasmussen*, Nordrup

Om ålefiskeri ved Stigsnæs ... 85
Af skoleleder *Johs. Lyshjelm*, Stigsnæs

Danskerne i Venslev ... 101
Af førstelærer *Erling Petersen*, Sandved

En dag på udstillingen ... 118
Af journalist *E. Overskov*, Haslev

Lidt om den optiske telegraf i Sorø Amt ... 136
Af lærer *Karl Ronne*, Slotsbjergby

Brændevins-Brænden og Smugleri i Sydvestsjælland ... 146
Af afd. viceskoleinspektør *Vald. Møller*, København

Efterretninger om de faldne eller kvæstede Landeværnsmænd fra Øster og Vester Flakkebjerg Herred ... 151
Af afd. viceskoleinspektør *Vald. Møller*, København

Musikdirektør Lauritz Hansen, Ringsted ... 154

Historisk Samfund for Sorø Amt 1966 ... 157

Litteratur om Sorø Amt 1965—66 ... 159

Regionalmøde for lokalhistoriske arkiver ... 162

Lokalhistorisk arkiv for Slagelse og Omegn ... 165

Midtsjællands lokalhistoriske arkiv, Ringsted 168
Næstved by- og egnshistoriske arkiv 169
Repræsentanter i sognene 170
Resumé af regnskabet 1965 172
Nye medlemmer 174
Ældre årbøger 176

BESTYRELSEN:

Tømrermester Emil Andersen, Eggeslevmagle.
Lektor L. Balslev, Sorø.
Amtsrådssekretær Folmer Christensen, Sorø (næstformand).
Stadsskoleinspektør Holger Christensen, Korsør.
Læge K. E. Christensen, Slagelse.
Viceinspektør R. Henneke, Kongelyset 104, Slagelse (kasserer og sekretær).
Landsretssagfører Carl Jonsén, Ringsted.
Skoleleder Johs. Lyshjelm, Magleby pr. Skælskør (formand).
Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.
Førstelærer Erling Petersen, Sandved.
Husejer Niels Fr. Rasmussen, Nordrup pr. Ringsted.

REVISORER:

Viceinspektør Fr. Andersen, Slagelse.
Bankfuldmægtig Kai Jensen, Slagelse.

Jens Henriksens fortællinger fra barndom og ungdom

Hvad han i sine sidste 2 Leveaar huskede af sine Oplevelser
Nedskrevet af hans datter, frk. Karen Kirstine Henriksen

Ved et tilfælde stødte jeg en dag på følgende erindringer af en i sin tid kendt og agtet bonde, gårdejer Jens Henriksen, »Lergravgård« i Simmendrup. Han var født 1839 i Haslev, købte i 1870 »Lergravgård«, flyttede 1906 til Haslev, hvor han boede til 1916, da han, 77 år gammel, drog til København, hvor han døde 2 år efter, i 1918.

Erindringerne er nedskrevet i disse sidste to år i København af den ene af Jens Henriksens døtre, Kirstine Henriksen, efter faderens diktat. Nedskriften er foretaget i en lille kladdebog, som ejes af Jens Henriksens eneste nulevende datter, fhv. sygeplejerske Laura Henriksen, Kr. Zahrtmanns Plads 83, København F.

I erkendelse af erindringernes store lokalhistoriske værdi har Laura Henriksen, der er skoleveninde med min moder, Lucy Hansen, »Henriettelund«, givet mig tilladelse til at benytte optegnelserne efter bedste skøn. Jeg synes ikke at de kan finde bedre plads end i Historisk Samfunds årbog og har derfor henvendt mig til bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev, der har besørget publiceringen. Efter Laura Henriksens ønske trykkes erindringerne med nedskriftens ortografi og uden nogen kommentar.

P. Klestrup Hansen,
»Henriettelund«, Teestrup pr. Haslev.

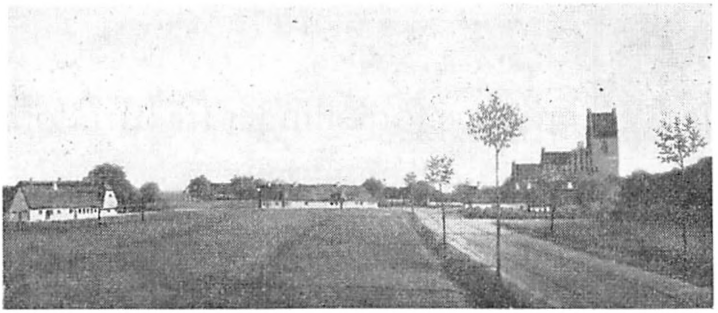

Haslev i 70'erne. Maleri af Niels Larsen (1847—1912). Maleriet ejes af fru Johanne Frorup, Haslev, der modtog det som gave ved sit bryllup 23. oktbr. 1909

Jeg er født i Haslev (eller Hasle, som det hed i ældre Tid), den 15. Dec. 1839. Min Fader var Gaardmand og Sognefoged og boede tæt ved Kirken, hvor nu Bryggeriet ligger. Den store Kastanie i Haven hilser jeg som en gammel Bekendt. Min Fader hed *Henrik Jensen* og var født i Ørslev 1802, hvor hans Fader, *Jens Henriksen,* var Gaardmand. Min Bedstefader var gift 2 Gange, hans anden Hustru, *Maren Jensdatter,* var min Bedstemoder. Han havde i sine 2 Ægteskaber 16 Børn, hvoraf dog adskillige døde som smaa og kun 6 blev voksne. — Mine Forfædre paa Fars Side har været Fæstebønder under Giesegaard Gods, saa langt tilbage de kan spores (1650—1670). Min Faders Farfader, *Henric Envoldsen,* var Skovfoged i Onterød og boede i Rondenomshuset i Terslev Sogn. Han levede 1705—1772, var gift 3 gange og havde 16 Børn, hvoraf 3 døde som smaa. Ogaa min Moder, *Karen Frederiksdatter,* var fra Ørslev, men var født paa Giesegaard (Nordrup Sogn) 1805, hvor hendes Fader, *Frederik Jacobsen,* en kort tid, 1802—1809, var Forpagter,

samtidig med at han drev sin Gaard i Ørslev. Min Moders Moder hed *Ane Larsdatter* og var født i Skuderløse i Thestrup Sogn, hvor hendes Fader, Lars Pedersen, var Gaardmand og Sognefoged. Han var Søn af *Peder Larsen Heboe* og *Johanne Olsdatter*. Lars Pedersens Hustru, *Karen Povelsdatter,* var født i Fladeaa i Mogenstrup Sogn, hvor hendes Fader, *Povel Rasmussen,* var Annexbonde. — Han skal, efter mundtlig Overlevering, være en Datters Sønnesøn af *Svend Povelsen Gjonge.* —

Haslev var paa den Tid, da jeg blev født, en almindelig større Landsby med 22 Gaarde, 10 i Byen og 12 Udflyttergaarde. — Byen begyndte først at vokse i 1870, da Banen kom. Mine Forældres Gaard var en almindelig Bondegaard med 2 Stuer i Stuehuset, en stor Øverstestue, og en Spise- og Dagligstue med 2 store Himmelsenge, 1 stort Egetræs Bord med fast Bænk ved den ene Ende og Side, en Bilægger-Kakkelovn med Indfyringssted i Køkkenet, en Slagbænk, hvori jeg sov om Natten, en Lænestol ved Kakkelovnen, hvor min Mor havde sin Plads, samt et Par andre Træstole. — Stuen var ret stor og havde 3 Fag Vinduer til Haven med Gaden bagved. Til Egetræs-Bordet i Stuen knytter sig en af mine første Erindringer. — Det maa have været midt i 1840-erne, at Byens Gaardmænd en Aften var samlet hos os, vel sagtens for at drøfte et eller andet kommunalt Emne. — Min Fader sad ved den øverste Bordende, de Andre rundt omkring Bordet. Ved de 2 ydre Sider var anbragt Tønder, hvorpaa der var lagt Brædder, for at skaffe flere Siddepladser. De sad og nød deres Brændevin og Øl. Paa den bageste faste Bænk, som var betydelig højere end den yderste, sad en høj, kraftig Mand, som var kommet i Skænderi med en lille spinkel Mand, som sad lige overfor. — Det endte med, at

den første rejste sig, langede den lille en ordentlig Lussing, saa hans laadne Hue rullede hen ad Gulvet. — Jeg løb hen og tog den op for at give Manden den tilbage. — Kort efter var de lige gode Venner igen.

Øverste-Stuen var møbleret med en Himmelseng, en Dragkiste og to Klædekister med buet Laag. Stuen tjente tillige som Gæsteværelse for de mange liggende Gæster, vi som Regel om Vinteren og langt henad Foraaret havde. Der var jo ingen Kro i Byen den Gang og ikke nærmere end i Terslev og Rønnede. Disse Gæster var mest Kniplingshandlere, Uldhandlere, Knapmagere og Slagtere.

En Fynbo, Mikkelsen, som rejste rundt og solgte Tinknapper og Hornskeer, var, saa vidt jeg husker, den første som boede hos os. — Han havde en Søn, som havde været med *Bille* på Jordomsejling 1846—47, og naar han kom, kunde Far sidde oppe til langt ud paa Natten for at høre ham fortælle om Rejsen, og jeg skulde nok passe at være oppe og holde mig vaagen for at høre med. — Hvad der især interesserede mig at høre var, at han havde sejlet op ad Gangesfloden, og der havde set saa mange døde Mennesker flyde paa Vandet. — Der sad store brune Fugle med en hvid Krans af Fjer om Halsen og huggede i Ligene. Søfolkene kaldte dem Præstefugle. Det forbavsede mig ogsaa i allerhøjeste Grad, da han fortalte, at de havde sejlet saa længe, at de fik 2 Torsdage i en Uge. Hvordan det kunde gaa til, forstod jeg først, da jeg flere Aar efter kom til at læse Bogen om „Billes Jordomsejling".

I Aarene 1840—50 begyndte de slesvigske Kniplingshandlere fra Egnen omkring Løgumkloster og Tønder at rejse rundt for at sælge deres Varer, der mest bestod af Korsklæder (Korskler), en bred holstensk Knipling, som Kvin-

derne ved højtidelige Lejligheder brugte til at pynte deres Huer med. — Det var kun paa visse Egne af Midtsjælland, at disse brugtes. Det var mere oplyste og dannede Mennesker, syntes jeg, end Folk paa Haslev-Egnen, de havde faaet en bedre Skolegang og blev ogsaa først konfirmerede i 16 Aars-Alderen.

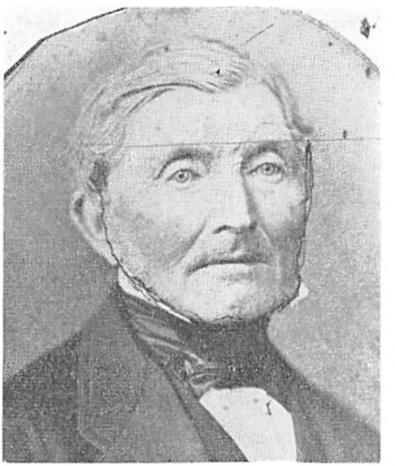

Henrik Jensen
(1802—1886)

Den ældste af de Kniplingshandlere, jeg har kendt, hed *Christensen,* han var egentlig fra Mors og havde tidligere været Bissekræmmer i Jylland, men havde saa bosat sig i Slesvig og havde begyndte at handle med Kniplinger. — Han blev ved at komme hos os til kort efter Krigen 1864. — Under Krigen kørte han Ægtkørsel for Prøjserne, og den 18. April holdt han i Dybbøl By med sit Køretøj. — Den 19. April var han oppe paa Dybbølstillingen for at se, hvor-

dan det hele saa ud, og det Syn vilde han ikke gerne se igen. Han fortalte mig dog, at han den Dag havde set et smukt Træk af en tysk Soldat: han gik hen og tog Lommetørklædet hos en falden Dansker og bredte det omhyggeligt ud over den Dødes Ansigt. — Dette fortalte han mig, da han et Aars Tid efter Krigen igen kom til Haslev. — Jeg stod da uden for Porten og saa ham komme gaaende; da raabte jeg til ham: „Vi vil ingen Prøjsere have her!" Han raabte saa tilbage: „A æ Fan tej me dansk Prøjser!" — Vi havde jo meget at tale om den første Aften, om Krigen og Sønderjylland som vi havde mistet. — En anden Kniplingshandler hed *Petersen,* han nedsatte sig senere som Manufakturhandler i Roskilde. — I alt kan jeg huske Navnene paa 32 Kniplingshandlere, som har boet hos os.

I 1857 boede hos os en Kaptajn *Teckt* og en Ingeniør *Lützhøftt,* som afsatte en Jernbanelinie fra Rønnede til Ringsted. — Banen skulde have gaaet saa tæt forbi den sydvestlige Del af Haslev, at de maatte hugge noget af Hjørnestolpen paa daværende Peter Hansens Gaard for at sætte linien af. Gaarden er senere brændt (2. Pinsedag 1866) og blev da flyttet ud ved Troelstrup Skel. Jeg var tidt kørende for de to Herrer ud, baade ad Ringsted og Rønnede til og maatte holde i Timevis paa Vejene og vente paa dem. Kaptainen havde en Dreng til at bære sin Frokostkurv med Romflasken, som han vist tidt kiggede lidt for dybt i. — Han laa ikke sjælden i en Lade eller under et skyggefuldt Træ for at sove Rusen ud. — Nogle Aar senere, var Generalstaben paa Opmaaling, og en Kaptain *Emil Madsen* og hans unge Frue (elskværdige og forekommende Mennesker) boede hos os i 6 Uger. — Dem kørte jeg ogsaa tidt for, naar de skulde ud. Omkring 1860'erne kom en Ingeniør *Berg* og en

Arkitekt *Knudsen,* som afsatte en anden Jernbanelinie fra Ringsted til Rønnede. Ogsaa de boede hos os, men Ingeniøren led af den samme Svaghed overfor Flasken som Kapt. Teckt, og det var ikke hver Dag, de fik rettet en Landmaalerstok ind. —

Ogsaa mange rejsende Haandværkssvende af forskellige Nationaliteter boede hos os. Disse blev dog anbragt i Halmen i et af Udhusene og blev forsynede med Tæpper og Dækkener. — Jeg husker, at der en varm Sommeraften kom en rejsende Svend, han var kun iført Bukser, Skjorte og Kasket. — Jeg fulgte ham ned i Stalden, hvor han skulde sove, og for at være sikker paa, at han var der om Morgenen (han havde nemlig ingen Papirer), tog jeg hans Bukser og Kasket med ind. Men om Morgenen var han forsvundet, og vi hørte intet til ham senere. — Hvor langt han er kommet i den Paaklædning, er ikke godt at vide. En sen Vinteraften i Frost og Sne kom fire Tyskere og bad om Nattelogi. De var meget daarligt klædt. — Den Slags Gæster fik altid Mad og Kaffe om Morgenen, før de begav sig paa Vandring igen.

I 1849 fik vi bygget 6 Fag til Stuehuset, saa vi fik 2 Stuer og 2 Kamre, og 1851 blev Resten af Stuehuset bygget om, saa vi fik god Plads. Der var 55 Tdr. Land til min Faders Gaard, Marken laa Nord for Gaarden ned til Haslev Urne, der hvor nu Nygade og den østlige Side af Jernbanegade er bygget. Den vestlige Side af Gaden er bygget paa Præstemarken. — Jeg kan dunkelt huske, at min Fader, omkring Midten af Fyrrerne solgte to unge brune halvblods Heste til Grev *Peder Moltke* paa Conradsfeldt. — Han skulde have 330 Rigsdaler for dem begge. Det var den Gang en meget høj Betaling. — Dagen blev bestemt, da Hestene skulde afleveres, men Fader tøvede, da Greven var bekendt for at være

en daarlig Betaler. — En Tid efter kom der en Mand med Bud fra Greven, om han snart kom med Hestene. — „Ja", sagde min Fader, „men har Greven Penge til at betale dem med." — „Ja, nu har han Penge," svarede Manden. — Saa kørte min Fader derover med Hestene, og da han kom ind i Gaarden, kom Greven ham i Møde med de Ord: „Hvorfor kom Du ikke med Kulerne, som Du havde lovet!" Fader gav jo en Undskyldning, som Greven vel nok vidste var Usandhed. „Vil Du spise Frokost," spurgte Greven, hvilket Fader tog imod. Paa det dækkede Bord laa under hver Flaske og Glas halve og hele Hundreddalersedler, naturligvis for at vise, at han havde Penge nok. — Da han skulde betale Hestene, tog han Pengene op af Lommen, han havde ikke serveret hele sin Formue til Frokost.

Grev Moltke var vel den Gang ca. 50 Aar, en stor kraftig Skikkelse, lidt tunghør, det var vel derfor han raabte saa højt. Hans stemme var dyb og bøs, og han satte nogle vældige Eder paa. — Der findes mange Historier om hans Slagfærdighed og træffende Svar. — Da han i Halvtredserne kom til Holtegaarden i Frerslev, sagde Grev *A. W. Moltke* til ham: „Nu skal Du, Peder, enten svare mig 600 Rigsdaler om Aaret eller slet intet!" „Lad det saa være ved det sidste, Onkel!" var hans Svar. — Han byggede, mens han var der, en vældig stor Lade, og Folk, som han viste den frem til, udtalte deres tvivl, om han nogen Sinde kunde naa at faa den fyldt. Hertil svarede han: „Jeg skal F. g. m. vise Jer, at jeg kan faa den saa fuld, at der ikke kan komme en Flue derind."

1847 begyndte jeg at gaa i Skole, Læreren hed *Jensen,* men jeg maa tilstaa, at jeg var en doven Hund, og den Bibelhistorie og Lærebog, vi blev fyldt med den Gang, interesse-

rede mig slet ikke; kun naar vi havde Geografi og Regning, var jeg med, men det var desværre saa lidt, vi fik deraf. — De Børn, som var ude at tjene, kom næsten ikke i Skole hele Sommeren, saa det var ikke stort bevendt med Lærdommen. Læreren gjorde ikke Vrøvl af den Grund; der blev vel stukket en Side Flæsk til ham en Gang imellem.

Jens Henriksen
(1839—1918)

Den eneste Forbindelse med Omverdenen, vi den Gang havde, var en ridende Post fra Ringsted til Vemmetofte en Gang om Ugen, men Aviser var der jo heller ikke mange af. Præsten og Fader holdt „Berlingske Tidende" i Forening (den kom ogsaa kun en Gang om Ugen), og Breve var der jo ogsaa yderst sjældent undtagen til Præsten. Senere begyndte de sammen at holde „Almuevennen", som blev redigeret af *J. A. Hansen;* det omhandlede mest den indenrigske Politik i Modsætning til „Berlingske Tidende".

Jeg kan huske fra 1848, at alle de unge Karle fra Byen rejste i Krigen, og naar saa Aviserne kom, var det jo om at gøre at faa læst alt, hvad der stod om Begivenhederne. — En Gang eller to om Ugen samledes Mændene i Skolen, hvor Præsten, Læreren eller min Fader læste for dem alle Nyhederne fra Krigen. (Mange af Mændene kunde hverken læse eller skrive.) Bagefter drøftedes Situationen, men flere af dem vidste ikke, om Slesvig laa nord, syd eller øst for Sjælland. De bildte sig dog ind, at de tidt kunne høre Kanontordenen derovre fra. — Fader maatte ofte skrive Breve for Forældrene til Soldaterne, ligesom han eller Moder ogsaa maatte læse Brevene, som kom fra dem. — Soldaterne var jo hjempermitterede hver Vinter (den Gang førte man kun Krig om Sommeren), og jeg husker en Soldat, som jeg syntes var meget smuk; han havde faaet en lyseblaa Officersvest paa, den var knappet helt op i Halsen med blanke Knapper og afveg deri fra de andre i Vadmelstøjet.

Det er kun lidt, jeg kan huske vedrørende Grundloven, men der blev holdt mange Møder, og i mine Forældres Omgangskreds blev den meget drøftet, og Glæden over den var stor. — I Begyndelsen havde Vælgerne dog ikke megen Interesse for at benytte deres Valgret. Fader tilsagde alle Gaardmændene til at møde i vores Gaard, for at Husmændene kunde komme til at køre til Valget i Ringsted. — Ellers vilde Gaardmændene lægge sammen, 2 med hver en Hest, og en tredie med en Vogn, og paa den Maade kunde de jo ingen Passagerer have med.

Ved et politisk Møde først i 50erne, som Sognets Folk holdt hjemme hos os, kom daværende Pastor *Schiøtz* tilstede og deltog i en den politiske Diskussion; han og Fader var ikke enige, da Præsten var Højremand og Fader Venstremand.

De blev saa ivrige, at Præsten raabte: „Jeg kan sætte Dem i Band, Sognefoged!" Hertil svarede Fader: „Næ, dertil er Præsten kommet 200 Aar for sent til Verden!"

Ved et Folketingsvalg i Ringsted sidst i 50erne var en Major *Müllen* blevet valgt af Venstre. Om Aftenen, da han skulde rejse fra Ringsted, fulgte 4 af Valgkredsens ledende Mænd, Gaardmændene Peder Jensen, Estrup, Søren Andersen, Nordrup, Anders Larsen, Skuderløse, og min Fader ham ned til Stationen. — Der blev de modtaget af en Forsamling af Kredsens Højremænd, hvoriblandt flere af Ringsteds Borgere, som behandlede dem paa følgende maade: Major Müllen blev stukket med et spidst Instrument i den ene Side, saa Blodet flød ned ad Benet. P. Jensen, Estrup, blev slaaet med en knyttet Næve i Hovedet. Søren Andersen, Nordrup, fik et Slag i Ansigtet, saa han var blaa og gul lang Tid efter. Anders Larsen fik slaaet 3 Tænder ind i Munden, og Fader fik en Næve i det ene Øje, saa der var Mærker efter det 2—3 Uger. — (Saadan gik det til ved Valgene i de Dage.) Og da de kørte fra Ringsted, stod Læredrengene og kastede Sten efter Vognene, saa flere blev ramt. Det var jo simpelt at være Venstremand den Gang. Der blev nok klaget over det til Byfoged Harhoff, men han gjorde intet ud af Sagen. En Rebslager Frederiksen og en Sadelmager Krarup var et Par af Anførerne i Overfaldet. Selv om det var aldrig saa lille en Haandværker, han holdt sig dog for god til at være Venstremand.

Men det kan jo være, at de Handlende i Ringsted senere mærkede Gengældelsen, thi mange Bønder kom i flere Aar derefter kun sjældent til Byen og handlede der ikke, f. Eks. ved jeg, at Gmd. Niels Jørgensen i Klippede ikke handlede i Ringsted i de følgende 16 Aar.

1854 blev jeg konfirmeret og var hjemme, til jeg i Efteraaret 1856 kom paa Hindholm Højskole, hvortil jeg igen kom i Efteraaret 1857. Foraaret 1858 kom jeg ned hos Etatsraad *Tesdorpf* paa Ourupgaard ved Nykøbing F. for at lære Dræning. Efter den Tid begyndte vi derhjemme og drænede et Skifte hvert Aar, og jeg var ude at dræne hos enkelte Gaardmænd på Egnen, f. Eks. paa Troelstrupgaarden. I 1862 var jeg ½ Aar paa Nygaard ved Gram i Slesvig for at dræne, den ejedes af min Fætter, Jacob Jensen. Jeg var da en Tur nede ved Sønderborg og Dybbøl for at se Skansen, men der arbejdedes paa den, saa man maatte ikke komme derind.

Jeg havde altid haft Lyst til at blive Soldat og navnlig Gardist, fordi jeg syntes, det var saa pæne Folk. — Jeg gik til Session, et Aar før jeg skulde, og var saa heldig at blive udskrevet til Hestgarder og Fodgarder. — Vi var kun 6 fra Haslev til Session, deraf blev de 5 andre taget til Kavallerister. — De 3, hvoriblandt jeg, trak høje Nr. og blev fri for Indkaldelse. Jeg vilde helst være Soldat, men stille mig matte jeg ikke. I November Maaned 1863 var jeg i Besøg hos en Kammerat paa Femø, og der kom Meddelelsen om Kong Frederik 7's Død, og jeg rejste straks hjem. Paa Vejen traf jeg flere Lolliker og Falstringer, som var indkaldt til 7. Bataljon i Sønderborg.

Jeg blev indkaldt til Rekrutskolen 28. Jan. 1864. Mens vi var paa Skolen, var Humøret ret godt, men da først Dannevirke var rømmet 6. Febr., faldt Begejstringen noget. Den 16. Marts blev vi sejlede over til Als, 17. Marts stod vi opstillede ved Alssund og saa, de kom bærende med Saarede og Døde efter en større Forpostfægtning; da tabte vi Resten af Begejstringen. — Den 18. Marts blev jeg ansat ved 18. Reg., 6. Komp. Jeg gjorde Forpostturene sammen med de

andre paa Dybbølstillingen, og dermed gik Tiden, til jeg den 17. April om Aftenen Kl. 11 sammen med min Rodekammerat Peder Rasmussen fra Aversi blev sendt ud som Lyttepost foran Skanserne; der sad vi en Time til Afløsningen kom. Om Eftermiddagen da vi to var paa Post i Løbegravene, blev vi enige om at faa lidt Mad. Jeg havde 2 Æg, P. Rasmussen havde lidt Flæsk; Brød havde vi ogsaa. Lige uden for Skansen fandt vi en Pande, vi fik tændt op, og et Øjeblik efter brasede Flæsket, og det blev til en lækkert duftende Æggekage, som vi rigtigt glædede os til. Men lige da den var færdig, strøg en Granat i Kanten af Volden, hvor den væltede Jord ned over Panden med vor dejlige Mad. Vi pillede dog Flæsket op, rystede det lidt og spiste det. — Det var vel nok ikke tilladt at lave varm Mad, naar man var paa Forpost, men der var rart fredeligt for Befalingmænd. Det eneste, som forstyrrede os engang imellem, var Granaterne.

Hele Regimentet blev den Nat sendt ned til Alssund, hvor vi kom til at ligge lige overfor Sønderborg Slot. Næste Morgen ved 6—7-Tiden gik jeg lidt fra Kompagniet langs med Vandet, da der kom en Granat, som sprang 10—12 Alen fra mig, hvoraf et Stykke slog min venstre Albu, og et andet ramte min højre Overarm og blev siddende der. Dog mærkede jeg ikke meget til det, før jeg saa Blodet løbe ned i min Haand. Jeg tog selv Granatstumpen ud, saa lidt paa den og kastede den saa fra mig. Jeg har tidt ærgret mig over, at jeg ikke gemte den som et Minde. — Jeg kom til Lægen og blev forbundet, og min Rodekammerat skulde følge mig til Lazarettet i Sønderborg. Da han havde afleveret mig der, gik han tilbage til Kompagniet. Jeg sad og ventede et Par Timer og saa der noget, jeg aldrig glemmer: 4 haardt saarede Soldater laa paa Operationsbordene og en femte kom de bæ-

rende med lidt efter. De led alle meget og stønnede og klagede hele Tiden. Naar jeg senere i mit Liv har truffet unge Mennesker, som var begejstrede for Krig og vilde gaa frivillig med, saa har jeg altid fortalt dem, at hvis de blot var tilstede paa saadan et Lazaret en kort Tid og saa den Jammer og Elendighed, saa vilde Lysten nok svinde noget.

Jeg blev sammen med to andre kørt til Augustenborg, den ene var haardt saaret, han laa i Halm paa Vognbunden og klagede sig frygteligt, hver Gang Vognen rystede den mindste Smule, saa vi maatte køre Fod for Fod. Selv sad jeg ogsaa paa Vognbunden og lod Benene hænge ned bagud. Da vi kom ud paa Gaden, hørte vi af to civile, at nu havde Tyskerne begyndt at storme Skanserne, Kanontordenen var hørt op. (Efter de tyske Beretninger begyndte Stormen Kl. 10. —) 18. Reg. kom nu til at indtage Stillingerne nede ved Brohovedet, hvoraf mit Kompagni skulde forsvare det ene. Ikke ret længe efter slog en Granat ned og dræbte min Rodekammerat og begge mine Sidemænd og saarede 4—5 andre. — Min højre Sidekammerat var fra Snodstrup i Nordsjælland, min venstre var en slesvigsk Forstærkningsmand, Jørgen Møller. En af de Saarede var en Gaardmand Jørgen Markussen fra Dybbøl By. Ham har jeg skrevet sammen med i mange Aar efter Krigen lige indtil 1889.

Hvis jeg ikke allerede havde været saaret om Morgenen 18. April, er der vel ingen Udsigt til, at jeg var kommet levende fra Krigen. — Da jeg som saaret kom til Augustenborg ved 2-Tiden, kom jeg i Seng (jeg havde da ikke været klædt af i 39 Dage). Det var en stor Behagelighed, som ingen, der ikke selv har prøvet det, kan tænke sig. — Jeg tror nok, at jeg sov straks, og da jeg vaagnede Kl. 6, var jeg godt sulten. — Jeg spurgte saa en Sygepasser, om vi snart

skulde have Mad. Han svarede: „Du har vel faaet til Middag!" Jeg: „Nej, jeg kom først efter Middag!" „Saa faar du i Morgen til Middag," var hans Svar. — Jeg spurgte ham, om han ikke kunde skaffe mig et Par Stk. Mad, saa vilde jeg give ham 3 Mark (der var Marketenderi). Men — Nej. — Lidt efter kom en anden Sygepasser, jeg viste ham en Daler og

Ane Helene Henriksen
(1849—1912)

spurgte, om han kunde skaffe mig et Stk. Mad for den. „Det er umuligt," svarede han. Dog faldt jeg i Søvn igen, trods Sulten. Næste Morgen blev vi vækkede Kl. 5 og maatte klæde os paa. Da vi kom ned, var Gaarden fuld af Vogne, som skulde køre os til Høruphav; der kom vi ombord paa Dampskibet „Zampa", som med en Baad paa Slæb transporterede os ca. 500 syge og lettere saarede til Korsør. — Da vi var begyndt at sejle, indfandt Sulten sig igen rigtig for Alvor.

Vi fik hver en Kop Bouillon, men hvor meget fyldte det i en sulten Mave.

Den 19. April om Aftenen kom vi til Korsør, da var der paa Banegaarden dækket lange Borde med Smørrebrød til os, men da kunde jeg ikke engang spise et halvt Stykke; Sulten var blevet for stor. — Jeg havde da ikke faaet Mad siden den 17. April om Eftermiddagen. Men det var forresten gaaet mange som mig. Vi blev kørt med Extratog til København, det holdt kun i Ringsted ½ Time; der var mange Mennesker paa Banegaarden for at spørge til Familie og Venner. — Vor Ankomst til København gik meget stille af. — Der holdt Drosker udenfor Banegaarden, som skulde køre os til de forskellige Hospitaler, og jeg kom til Lazarettet paa Frederiksberg Slot. — Vi blev sluppet løs nede i Gaarden og kunde selv gaa, hvorhen vi vilde. — Jeg gik til 3. Afd. (Fløjen ud mod Zoologisk Have), hvilket viste sig at være uheldigt, da de havde det meget bedre paa de andre Afdelinger. — Jeg laa i Sengen 12—14 Dage, og efter 6 Ugers Forløb fik jeg Lov at gaa i Byen.

Mange velhavende Familier paa Frederiksberg havde tilbudt at modtage Rekonvalescenter fra Lazarettet til Middagsmaaltider en eller flere Gange om Ugen. Flere Steder spiste vi sammen med Herskabet, og det var vel os Bønderkarle temmelig fint, vi var jo ikke vant til at blive opvartet af Tjener. — De har sikkert tidt moret sig over os. — Hos en Etatsraad Ehlers paa Gl. Kongevej, hvor 6 af os spiste en Gang om Ugen, var en lille Dreng paa 4—5 Aar, og den Dag Jenserne skulle komme, vilde han absolut spise sammen med dem. — Der var 2 voksne Døtre, som var meget

elskværdige imod os. — Hos en pensioneret Provst Monrad (Enkemand) vistnok i Smallegade kom vi 3 Soldater 1 Gang om Ugen. Der var en Søn og to Døtre, vi fik altid Oksekødsuppe der og spiste sammen med Familien. — Hos fhv. Minister Hall, som dengang boede i Bakkehuset, spiste vi 6 Mand en Gang om Ugen. Herren saa vi aldrig noget til, men Fruen underholdt os lidt en Gang imellem. Hos Provst Hall ved Frederiksberg Kirke spiste 1 Mand hver Dag. Engang spiste jeg sammen med en anden hos en fhv. jysk Proprietær, han lukkede selv op for os med de Ord: „Naa, det var et par velvoksne Soldater, og saa er de fra vore to tapreste Regimenter 11. og 18. — Den Middag kan jeg huske at vi fik Klipfisk, Sødsuppe og Pandekager, Vin, Kaffe og Cigarer. — De sidste 6—8 Uger jeg var paa Lazarettet spiste jeg hveranden Dag hos en Etatsraad Agerup (i Køkkenet sammen med Tjeneren og Pigerne), hveranden Dag hos en Etatsraad Steger, vistnok Kasserer i Finanshovedkassen. Disse 2 Steder fik vi hver Gang 3 Retter Mad med Vin. Det hjalp jo godt, for Fuldkosten paa Lazarettet var ikke 1. Klasses Mad.

Jeg har altid været en stor Lækkermund, og især har jeg sværmet for Jordbær med Fløde; af den Grund gik jeg engang ned hos Jordbær-Andersen i Vimmelskaftet og fik mig en god Portion, og da jeg vilde betale, sagde Kelneren, at der var en Herre, som havde betalt for mig. Opmuntret af mit Held forsøgte jeg det oftere, og det lykkedes mig ikke saa sjældent at spise Jordbær med Fløde gratis.

I Sporvognene gik det tidt paa lignende Maade, at andre Passagerer betalte for mig, og jeg kunde endda være heldig at faa en Cigar i Tilgift. — En Eftermiddag lige før Aften

kom to elegante Herrer op paa vor Afdeling, af dem fik hver saaret Soldat en Daler. — En anden Gang kom 2 Damer derop, som gav hver af os 3 Mark. — En Aften jeg kom hjem, havde mine Kammerater 2 Rigsdaler til mig fra en Grosserer Knutzon, hans Søn var Løjtnant ved 18. Regiment 6. Komp.; alle de af hans Kompagni, som var syge eller saarede, fik hver 2 Rd. — Paa Stuen laa en Mand af 5. Reg., som i en Forpostfægtning havde faaet en prøjsisk Kugle for Brystet. — Han gemte 2 Specier i sin Brystlomme, dem prellede Kuglen af imod, og Manden fik en blaa Plet paa Brystet. Kuglen blev siddende, men var blevet flad i den ene Ende, og begge Specier havde Mærker af den. En Aften kom en Herre ind paa Stuen og spurgte om han maatte se de Specier, og om han maatte laane dem med hjem. — Det fik han Lov til, og da de kom tilbage Dagen efter havde de formeret sig til 3. — Den Herre præsenterede sig som Tobaksspinder Nobel.

Saaret, jeg havde faaet, var jo ikke farligt, men det vilde ikke læges og var endnu langt fra helet, da jeg blev udskrevet 17. Oktb. 1864. — Jeg gjorde saa Tjeneste, til jeg den 7. Novb. blev permitteret.

I de følgende Aar var jeg mest hjemme, men ogsaa ude forskellige Steder at dræne. — 1870 købte jeg ved offentlig Auktion Lergravgaard i Simendrup; den kostede 12,600 Rd. foruden 840 Rd. i Auktionsomkostninger. — Den havde tilhørt Sognefoged *Søren Hansen,* hvis Enke nylig var død. Der var en Arvefæsteafgift af 28 Tdr. Byg. Ladelængen var ny, men de 3 andre Længer var meget gamle. — Den Dag de forrige Beboere havde holdt Auktion over Løsøret, saa

Stuehuset, efter at være blevet tømt, meget miserabelt ud. Den 2. Juni holdt jeg mit Indtog der.

Først i 70'erne var det gode Tider for Landmændene, Kornpriserne var høje, i 1872 fik jeg 14 Rd. 4 M. 8 Sk. for en Tønde Hvede; Rug og Byg kostede 8—9 Rd. — I det hele taget var der gode Priser paa Landbrugsprodukter i Aarene lige efter den fransk-tyske Krig. — Under denne Krig blev Folk, ligesom i Begyndelsen af Krigen 1914, opfordrede til at sende Uldtøj til de franske Soldater i tysk Fangenskab. — Jeg sendte 2 Par Sokker, og i den ene fastgjorde jeg en Seddel med mit Navn og Adresse, fordi jeg maaske da kunde faa at vide, om de nogensinde kom til deres Bestemmelsessted, og jeg fik ogsa lang Tid efter et Brev fra en fransk Fange i Danzig. Det var jo skrevet paa fransk, og det kunde jeg ikke læse, men hans Navn var Joseph Bayer. Jeg bad Pastor Schiøtz i Haslev oversætte det for mig, men jeg naaede aldrig at faa Resultatet at vide.

28. April 1871 giftede jeg mig. Min Hustru, *Anna Helene Petersen,* var fra Vindt Mølle ved Viborg. Hendes Broder, *Christian Petersen,* var i 1870 blevet gift med min eneste Søster Sofie. Allerede det første Aar jeg boede i Simendrup, havde jeg begyndt at dræne Jorden, og i Løbet af 7 Aar var den færdig. — I 1871 var jeg første Gang til Folketingsvalg i Ringsted og stemte da, som jeg altid senere har gjort, paa Venstres Kandidat, som den Gang var Redaktør senere Pastor *Zahle.* Efter at det radikale Venstre blev dannet, tilhørte jeg dette Parti.

Efter den gode Tid i Begyndelsen af 70'erne gik Priserne paa Landbrugsprodukterne jævnt nedad. Udgifterne blev

de samme, saa Tiderne blev daarlige. I 1883 begyndte *Ole Olsen* i Førslev paa sit Fællesmejeri.

I 1885, da Rasmussen havde skudt efter Estrup, led vi Venstremænd den Tort at se os kontrolleret af Politi paa Landet. Det skar os i Hjertet, og det var ikke med Venlighed, de lyseblaa Gendarmer blev modtaget, i hvert Fald ikke hos mig. — En af mine Ungdoms-Bekendte fra Haslev var i sin Soldatertid blevet Sergent og var derfor gaaet over til Gendarmeriet; han havde faaet Station i Ringsted, og en Dag (den første Dag Gendarmerne eksisterede) jeg var ude i Marken, saa jeg to af dem komme ridende ad Landevejen over min Mark, og kort Tid efter kom min ældste Søn, som var 8 Aar, løbende ud for at hente mig hjem, da der var kommet Fremmede. Det anede mig, hvem Gæsterne var, og jeg blev saa rasende over hans Frækhed. Mit Raseri steg, da jeg nærmede mig mit Hjem, og jeg besluttede at give dem en varm Modtagelse. Den blev da ogsaa saadan, at jeg heldigvis senere blev forskaanet for Besøg af den Slags. I enkelte af Landets Blade stod, at Gendarmerne virkede paa mig som et rødt Klæde paa en Tyr. Flere af Sognets Folk undredes over, at jeg turde give dem den Behandling.

Nogle Dage efter var jeg i Ringsted, og paa Vejen hjem fik jeg en vejfarende Mand op at køre ved Siden af mig. Vi kom hurtigt til at tale Politik, og derfra var ikke langt til de „Lyseblå". Han sagde da: „Ja de skulde have saadan en Behandling allevegne hvor de kommer, som de nylig fik hos en Gaardmand ude i Simendrup." Vi talte lidt mere om det, og til Slut sagde jeg: „Ja, den Mand det var mig!" Han rejste sig helt op i Sædet og saa paa mig som kunde han umulig

tro sine Øjne og Ører. — Min Fader boede den Gang i København og en Dag, han spaserede paa Gaden kom en Flok Gendarmer ridende, han vendte sig om og stod og saa efter dem. — Da kom en anden gammel Herre hen imod ham og sagde: „Ja, det er pæne Folk, men det er en skammelig Maade, vi har faaet dem paa." De fulgtes ad et langt Stykke, og den Fremmede sagde omtrent det samme til min Fader, som Manden i Vognen havde sagt til mig. Hertil svarede Fader, at den Mand kendte han nok, for det var hans Søn. —

Allerede som Barn var jeg første Gang i København, kørende paa stiv Vogn, selvfølgelig. Vi havde Smør, Flæsk og 4—5 Tdr. Korn med. Det var Sommer, og vi kørte hjemmefra om Eftermiddagen og bedede i Køge og Taastrup Kro. Sidstnævnte Sted var jeg meget optaget af at se paa Jernbanen, og mens jeg studerede den, stod Solen op, men jeg syntes bestemt, at det var i den forkerte Side. Jeg løb til min Fader og betroede ham min Bekymrning, hvorover Gaardskarlen morede sig meget.

Sidst i Halvtredserne blev der blandt Bønderne under Grevskabet Bregentved samlet Penge ind for at rejse en Statue af Grev *Adam Wilhelm Moltke,* han fortjente i høj Grad vor Agtelse og Hengivenhed, som den humane Godsejer han var. Bondestanden var jo mindre oplyst den Gang end nu, og de fleste havde vel ikke Begreb om, hvorledes det skulde ordnes. — Men efter at Komiteen havde holdt flere Møder for at drøfte de vanskelige Sager, og man endda var lige nær, enedes man omsider om at henvende sig til føromtalte Grev Peder Moltke, Holtegaarden. — For ganske vist skulde Statuen være en Gave fra Bønderne, men da Grev P. Moltke

havde en Bondegaard i Forpagtning, kunde det jo nok tillades, at han var med, og han blev da valgt til Formand, et Hverv, han satte en stor Ære i, og som han til fulde forstod at lede. — Uden Greven som Formand var det vel næppe blevet til andet end Vrøvl det Hele, thi overfor ham turde Bønderne ikke rigtig komme med deres Indvendinger; han havde nemlig altid Svar parat, som da et Komitemedlem en Gang tvivlede om Muligheden af at faa transporteret saa stor en Sten til Bregentved, som skulde anvendes til Sokkel for Statuen, svarede Greven: „Sludder, Soklen paa Peter den Stores Monument i St. Petersborg er 25 Gange saa stor og den blev F . . . . . g . . . m . . baaret fra Krim til St. Petersborg paa Menneskehænder." Statuen blev altsaa til Virkelighed.

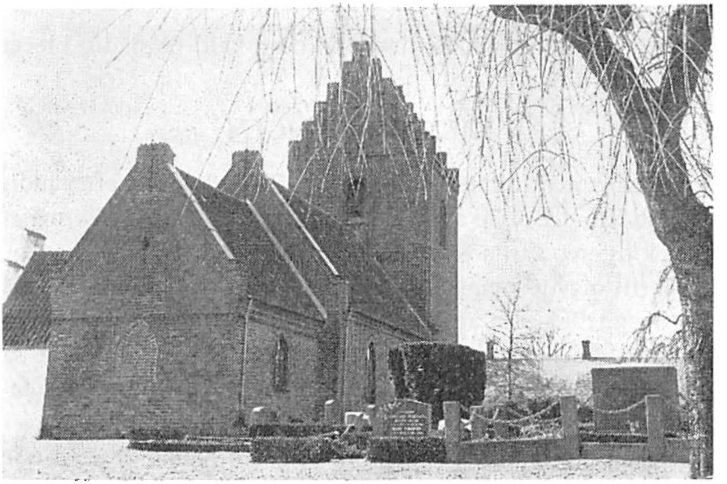

Fot. 1967 J. B. Larsen

Benløse kirke

Om Benløse kirke og sognekald

A. Strange Nielsen

Det er ikke meningen her at give en udtømmende beskrivelse af Benløse Kirke. Dette vil blot blive en udvidet gentagelse af, hvad der er berettet om kirken i Nationalmuseets værk *Danmarks Kirker,* Sorø amt, s. 413—19, og J. B. Løfflers bog *Sjællands Stiftslandsbykirker,* s. 30 f. Det er derimod meningen at forelægge det stof, som jeg i løbet af de sidste 15 år har samlet. Formålet med denne indsamling var oprindelig at samle stof til den aftenhøjskole om sognets historie, som jeg gennemførte vinteren 1954—55 i løbet af

9 aftener. Stoffet om Benløse kirke og kald er stadig blevet forøget siden da.

KIRKEBYGNINGEN

Benedictinerklosteret i Ringsted stiftedes kort tid efter mordet paa Knud Lavard i Haraldsted Skov d. 7-1-1131. Formålet med klosteret var nok et dobbelt; thi foruden det egentlige klosterliv havde munkene også den opgave at våge og bede for de medlemmer af Valdemarernes kongeslægt, som blev stedt til hvile i klosterkirken. Den kostede noget at holde så stort et kloster i drift, og klosteret måtte besidde meget jordegods, før indtægterne deraf blev tilstrækkelige. Rige gaver blev skænket af konger og stormænd, og blandt disse milde gaver træffes også Benløse kirke.

I Diplomatarium Ringstadense nævnes det, at bisp *Peder Sunesen*, som var biskop i Roskilde 1191—1214, skænkede kirken i Benløse og tienden af Benløse sogn til Ringsted kloster. Desværre nævnes det ikke, hvilket år dette skete, men det må altså være senest 1214. Den nuværende Benløse kirke kan umuligt være så gammel; den er bygget af munkesten i senromansk stil, og skibets ejendommelige vestgavl synes at tidsfæste den til efter året 1234. Hvis man gør sig den ulejlighed at gå op i tårnet, kan man stadig tage vestgavlens sjældne trekløverformede blændingsdekoration i øjesyn. Magen til gavl kendes kun fra Roskilde Domkirkes sakristi opført efter en brand i året 1234. Da det var almindeligt, at stiftets landsbykirker efterlignede domkirkens arkitektur, har vi måske et holdepunkt for Benløse kirkes alder.

Der har altså været en ældre kirke i Benløse. Men hvordan har den været? Man har gættet på en trækirke, fordi der ingen steder i den nuværende kirke er fundet gen-

anvendt materiale af frådsten, kamp eller anden slags natursten. Det var derfor med spænding, man imødeså en større istandsættelse af kirken i 1960. Egentlig var det meningen, at hele kirken skulle restaureres, men da det kom til stykket, nøjedes man med koret. Her blev det meste af Gulvet taget op, og der viste sig mindst 3 lag flise- eller murstensgulve[1]). De fundne brudstykker af grønglasserede kakler hørte måske med hertil, de havde mønster med blomsterranker. Rundt om det murede alterbord — 10 skifter højt + underlag + plade (1 skifte) — sås en stenpikning, der utvivlsomt er endnu ældre end de 3 nævnte gulve. Den kan i givet fald samme fra en ældre kirke. Stenpikningen var ødelagt foran alterbordet, men fyldte det meste af området mellem alterbordet og korets nordvæg og var nogenlunde urørt her. Ved nord- og sydenderne af det murede alterbord konstateredes fordybninger i lerundergrunden i stolpestørrelse, men de vidnede tilsyneladende ikke om tilstedeværelsen af en trækirke. Snarest skyldes de stillads-stolper i forbindelse med den nuværende kirkes opførelse eller senere overhvælving. Spørgsmålet om den ældre Benløse kirke kunne altså ikke besvares denne gang.

Foran alteret afdækkedes østenden af 3 grave muret af munkesten og hvidtede indvendigt. Hovedenderne af disse grave tabte sig ind under den ikke optagne del af gulvet og kunne ikke iagttages. Den nordligste grav målte 100 cm, den midterste 78 cm og den sydlige 84 cm i bredden. De så ud til at være sammenhørende og nogenlunde samtidige. Det drejer sig formodentlig om efter-reformatoriske præstefamiliegrave, og der er næppe andre præster, der kan komme på tale, end de 4 hvis navne senere skal blive nævnt. Gravene så ud til at have været åbnede tidligere, for indholdet var

et eneste roderi af træstumper, menneskeknogler, glasskår og murbrokker. Måske har man efterladt dem i denne tilstand efter den store restaurering af kirken i slutningen af 1860-erne, og måske stammer det barok-prægede messingkrucifiks, der hænger ved døbefonten, fra en af de kister, der har stået i de murede grave foran alteret.

DET MIDDELALDERLIGE TEGLVÆRK

Da man begyndte at bygge af teglsten, var det almindeligt, at man fandt et sted i nærheden af byggepladsen, hvor der var velegnet ler. Her indrettede man så en teglovn, som atter blev nedlagt, når byggeriet var afsluttet. Dette var netop tilfældet, da den nuværende Benløse kirke blev bygget henimod midten af 1200-årene. Mellem Benløse by og den nuværende hovedvej 1 fandtes der fortræffelige ler-forekomster, og her ligger stadig en kuppelformet bakke, som hedder *Teglovnsbanken.* I markbogen 1688 benævnes dette område *Teilgaards agre,* og det bestod af ialt 30 agre. Den middelalderlige teglgård må altså ikke forveksles med det Benløse Teglværk, som blev oprettet af *Christoffer Sørensen* ca. 1865, og som hentede sit ler fra samme område.

Fhv. teglværksarbejder *Oluf Olsen,* Benløse, der har arbejdet det meste af sit liv på det nyere Benløse Teglværk har fortalt[2]): Midt på Benløsegårdens mark, matr. nr. 6-a, ligger Teglovnsbanken. Da Benløse Teglværk var oprettet i 1860-erne, blev der taget ler i markerne omkring banken. Under et godt spadestik muld lå først et lag rødler og derunder det gule ler. Rødlerslaget var af varierende tykkelse. Ved afgravningen af ler på marken konstateredes fordybninger i lerlaget, som viste, at her var leret for længe siden afgravet. Flere af disse afgravede huller var fyldt med hele

munkesten eller brokker deraf, lidt lyse i farven og godt brændte. I et par af gruberne var der 20—50 stk. hele munkesten. En del af disse munkesten blev anvendt i huset matr. nr. 28-c af Benløse by. Midt i afgravningsområdet ligger som nævnt Teglovnsbanken, der har fået lov til at ligge, fordi der ikke er ler i den. På Teglovnsbanken er et temmelig bredt område med meget sort jord. Den bærer vidnesbyrd om, at her stod teglovnen, hvor man havde brændt sten, da Benløse kirke blev bygget. Det er let at se, at de murstensskaller og brokker, der er fundet her i den sorte jord, ligesom også de hele sten i gruberne, er af samme slags, som dem Benløse kirke er bygget af. På Teglovnsbanken har der aldrig i Benløse Teglværks tid stået nogen teglovn.

KIRKETIENDE OG KONGETIENDE

Da Benløse kirke blev overdraget til Ringsted kloster, skete der en stor forandring med den kirkelige betjening af Benløse sogn. I stedet for at sognet fortsat kunne beholde sin egen præst overtoges alle gudstjenester og kirkelige handlinger af klosterets munke, som jo ikke havde særlig lang vej ud til Benløse. Dette var en økonomisk fordel for klosteret; man kunne spare præsteløn og præstegård, og den del af tienden, som skulle gå til kirkens vedligeholdelse, kunne direkte tilfalde klosteret, når det iøvrigt sørgede for bygningens vedligeholdelse og kirkens drift. Med bispetienden — altså den del af tienden, som hvert år skulle indbetales til stiftets biskop — forholdt det sig anderledes, den var ikke indbefattet i Peder Sunesens gave til Ringsted kloster. Men også denne sidste trediedel af den samlede tiendeydelse af Benløse sogn havnede hos klosteret. Det skete i året 1404, da *abbed Lauritz* i Ringsted købte den af *bisp*

Peder i Roskilde og som betaling gav en gård i *Himmelev*[3]). Det ser ud til, at klosteret derefter gik over til at opkræve bispetienden sammen med landgildeafgifterne.

Ved reformationen blev alt bispe- og klostergods i Danmark inddraget under kronen, således også Ringsted klosters gods og tiender. I Chr. V.s matrikel 1684 noteres herom: „Kongelig Mayestæts tiende (altså den tidligere bispetiende) er indregnet udi forrige tider under bøndernes landgilde og bedrager ligesom kirkens 30 tdr. 1 skp. hartkorn". Inde i rentekammeret kunne man ikke forstå, at der ikke skulle svares kongetiende i Benløse; det ville jo synes urimeligt og være „fast et eksempel uden eksempel udi det hele rige". Godt nok havde den tidligere matrikel af 1664 respekteret, at tienden var indregnet i afgifterne til klosteret, men nu bestemte man: Eftersom man fra 1. april 1686 ikke længere yder skat efter den gamle matrikel, men efter den nye, så vil man opkræve kongetienden fra den nævnte dato. Det hjalp ikke de Benløse bymænd, at de i 1705 ansøgte Kongen[4]) om fritagelse for at svare den sidst pålignede kongetiende. På den anden side var det heldigt for dem, at de nu kunne forpagte kongetienden for en afgift på 14 tdr. 3 skp. rug, 20 tdr. 3 skp. byg og 15 tdr. 7 skp. havre, som de måtte erlægge i fællesskab.

KIRKELADEN

Det normale var, at tienden blev leveret in natura. For tiendekornets vedkommende vil det sige, at kornnegene blev leveret direkte fra hobene på høstmarken. Til opbevaring og tærskning behøvede kirken en tiendelade. Beliggenheden af kirkeladen var gerne et sted i kanten af kirkegården. Dette var også tilfældet i Benløse, hvor den lå syd for kirken.

Efterhånden som kirke- og kongetiender blev overdraget til godsejere og forpagtere, foretrak disse at få tienden leveret til deres egne lader, og der blev derfor mindre brug for kirkeladerne. Benløse kirkelade forsvandt i 1583, da kongen

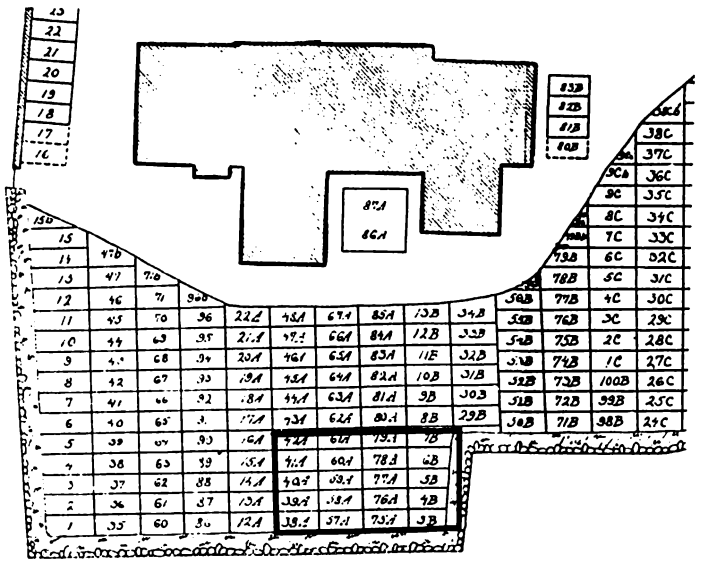

Plan over Benløse kirkegård med kirkeladen indtegnet

udsendte brev[5]) om, at den forfaldne kirkelade ved Benløse kirke kunne nedbrydes, da den ikke var kirken til nogen nytte. Stenene (munkesten) skulle så anvendes til byggearbejder ved Ringsted kirke, og kirkeværgerne i Benløse fik fuldmagt til at sælge stenene fra laden til abbed *Iver Bertelsen* og indføre de indkomne penge i Benløse kirkes regnskab. Man kan gætte på, at disse sten også er brændt i Teglovnsbanken.

Kirkeladens beliggenhed ses på planen over Benløse kirkegård; den er brudt helt ned til grunden, men en væsentlig del af de meget store syldsten ligger endnu i jorden. Området er nu udlagt til gravpladser, og det sker ikke sjældent, at de store syldsten ligger i vejen, når der skal graves op her. I nogle tilfælde er det muligt at grave så meget til siden, at kisten alligevel kan komme ned. I andre tilfælde er det nødvendigt helt eller delvis at slå de gamle grundsten i stykker.

Den del af kirkegården, der ligger syd og øst for kirkeladens tomt, blev erhvervet fra *Kjærup* ved skøde af 10-7-1907. Jorden her var oprindelig delt i to adskilte områder. Nærmest kirkegården lå et stråtækt husmandshus ligesom kilet ind på kirkegården i et „hak". Mellem dette hus og dets have syd derfor gik et smalt stræde, ad hvilket der fra gammel tid havde været tilkørsel til kirkeladen. Ja, mere end det. Dette stræde gik helt igennem til bygaden fra gadekæret og skabte således tilkørselsmulighed fra modsat side. Ved kirkeladens vestgavl var hovedindgangen til kirkegården, og fra dette punkt gik den lige og direkte gang op til kirkedøren, omtrent hvor den smalle gang mellem to rækker gravsteder nu går. Skulle man ud fra kirkegården behøvede man ikke at benytte det nævnte stræde, man kunne også fortsætte lige ud og nå ud på den gamle Roskilde-Ringsted landevej, som gik langs kirkegårdens østre stendige og fortsatte forbi „Genforeningen" ud mod Smålodsvej. Den nuværende hovedindgang ved ligkapellet eksisterede ikke, for hele dette hjørne af kirkegården var i ældre tid byens lergrav, hvor beboerne hentede råstoffet til de klinede vægge. Terrænet her er efterhånden blevet stærkt udjævnet, men inde på kirkegården kan man endnu følge den oprindelige af-

grænsning i terrænet. På dette sted var kirkegården ligeledes hegnet af et kampestensdige.[6])

DEN FORSVUNDNE PRÆSTEGAARD

For Benløse sogns vedkommende fuldførtes reformationen først 1574. Det er ganske uklart, hvordan og hvornår den protestantiske præstebetjening begyndte i Benløse. Klosteret skulle jo have lov til at bestå, så længe de daværende munke levede, men nye munke måtte ikke indtages. Det er da sandsynligt, at munkene har fortsat med at betjene Benløse kirke, men at de har måttet forpligte sig til at gøre det på protestantisk vis. Efterhånden blev det dog nødvendigt at få en varig ordning på forholdene for de mange kirker under Antvorskov, Sorø og Ringsted klostre, der var i samme situation som Benløse. På forslag af stiftslensmand *Bjørn Andersen,* Roskilde, og Sjællands biskop *Poul Matzen* udsendte kongen da i 1574 åbent brev[7]) om, at der skulle dannes nye pastorater af de sogne, hvortil klostrene havde haft kaldsret, og klostrene skulle udlægge præsterne egne præstegårde, hvorpå de skulle bo. For Ringsted klosters vedkommende skulle Benløse have *Kværkeby* til annex, og *Vetterslev* skulle have *Høm* til annex, mens *Haraldsted* skulle være for sig selv.

Et register 7 år tidligere[8]) viser stadig den middelalderlige ordning, idet der om Benløse kirke kan oplyses: „Har 22 decimantes (d. v. s. tiendeydere), ingen præstegård, ingen degnestavn."

Nu skal man ikke tro, at den nye sognepræst i Benløse blot fik overladt en almindelig bondegård til bolig og brug. Resterne af den viser, at der blev indrettet et standsmæssigt stuehus til præstegården. Udlængerne derimod var sikkert

almindelige bondebygninger, som var tjenlige til præstens drift af den jord, som hørte med til embedet, og som var vurderet i hartkorn til 10 tdr. 7 skp. 2 fdk. 1 alb.

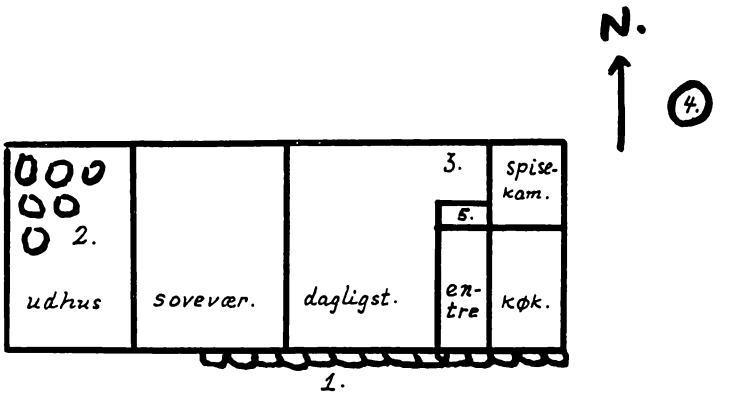

Plan over Benlose gamle præstegårds rudimenter

En gammel tradition i sognet har forklaret, at præstegården lå nord for kirken[9]). Det drejer sig om matr. nr. 39-c og formentlig også om noget af nuværende matr. nr. 17-e. I løbet af 1950-erne blev huset på matr. nr. 39-c ombygget. Her ved kom der adskillige ting for dagen, som kan fortælle om den nu forsvundne (nedbrændte??) præstegård.

Ovenstående rids[10]) blev optaget sommeren 1958.

1. Svært kampestensfundament med 3 skifter munkesten over. Sydmuren til det nuværende hus hviler herpå. Kampestensfundamentet ligger ca. 80 cm under den nuværende jordoverflade. Det er konstateret, at munke-

stensfundamenterne fortsætter ind på nabogrunden mod øst.

2. I gulvet lå her en væltet kampestensmur. Enkelte af stenene var kløvede. Alle stenene lå med den flade side udad(opad), og stenene var kittet sammen med ler. Under den væltede mur var der brandlag med spor af aske.
3. Store ildskørnede kampesten, som tydede på rest af badstue, bagerovn eller ildsted.
4. Stor kampestenssat, 5 alen dyb brønd, nu fyldt med ler fra en stor åben lermuret skorsten. Præstegården har sikkert haft egen brønd, selv om en god bybrønd fandtes lige i nærheden.
5. Beliggenheden af den åbne lermurede skorsten.

På nabogrunden, matr. nr. 17-e, er der ved gravning i jorden midt i højdedraget fundet en mængde munkesten. De lå spredt i jorden, og der var tale om mere end én hjulbørfuld. Samme sted fandtes også mønter; nogle af dem var meget gamle.[2])

BENLØSE SOM SELVSTÆNDIGT SOGNEKALD 1574—1687

Der har næppe boet mere end 4 på hinanden følgende præster i Benløse gamle præstegård[11]). De 3 første, *Hans Nielsen, Søren Mikkelsen Due* og *Jens Hansen Beenløse* dækker tilsammen tidsrummet indtil 1664, da sidstnævnte afgik ved døden. Dette år fraskiltes Kværkeby sogn, som så var selvstændigt pastorat, indtil det 1687 forenedes med *Vigersted*. Vi véd desværre ikke besked med, hvornår disse første præster blev afløst af deres eftermænd. Den følgende præst *Mathias Pedersen* var sognepræst for Benløse til sin død

1687. Fra dette år blev Benløse annex til Ringsted, og præstegården blev bortforpagtet til en bonde. Et par af de sidste forpagtere var *Rasmus Pedersen,* som nævnes 1771[12]) og *Lars Poulsen,* som nævnes i et skøde af 1793, hvorved kancelliråd *Johan Thomas Neergaard* overdrager Ringsted kloster med Kjærup til sin søn godsejer *Peter Johansen Neergaard.* Det angives her, at Lars Poulsen svarer en årlig afgift på 80 rdl., og at de 72 rdl. tilfalder kapellanen i Ringsted. Ved udskiftningen af Benløse by 1799 blev præstegården nedlagt og jorden inddraget under Kjærup hovedgård.

I årene 1574—1688 lå Benløse kirke under kronen, og kongen havde kaldsret til præsteembedet. Derefter blev kirken bestyret af sognepræsteembedet i Ringsted[13]), indtil den ved kongeligt rescript af 1-11-1754 blev henlagt under stiftsøvrighedens administration som en af „Sjællands Stiftslandsbykirker". Stiftsøvrigheden udnævnte altid den stedlige sognefoged til kirkeværge, og han tog sig af den lokale administration. Den 1. juni 1949 overgik Benløse kirke til menighedsrådets forvaltning, og den 28. januar 1962 ophørte forbindelsen med Ringsted, idet pastor *Chr. Petersen* denne dag blev indsat som sognepræst for det selvstændige Benløse pastorat. Adskillelsen fra Ringsted var i forvejen vedtaget af Benløse menighedsråd den 29-5-1961.

BEGRAVELSER UNDER KIRKEGULVET

Siden istandsættelsen af Benløse kirke 1960 opvarmes den ved indblæsning af varm luft. Tidligere opvarmedes den af en kalorifér. Kaloriféren blev opstillet langs nordvæggen i skibets vestfag i juni 1924. Ved denne lejlighed var det nødvendigt at foretage betydelige opgravninger, og herved konstateredes adskillige begravelser. I dem alle fandtes der

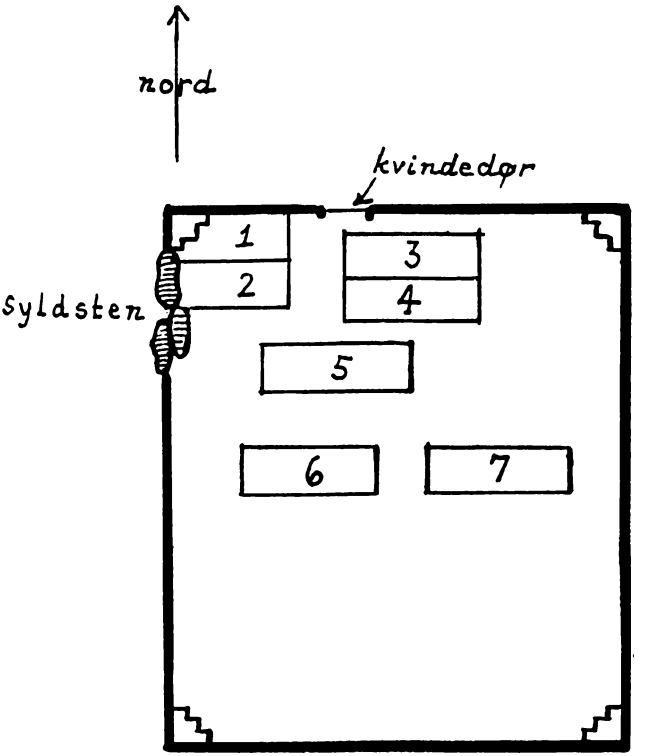

Plan over begravelser i Benløse kirkeskibs vest-hvælv

skeletrester, som blev taget op og jordede på kirkegården. Norddørens (kvindedørens) indvendige afgrænsning og tærskel kom til syne. Af jorden under kirkegulvet fremgik det tydeligt, hvilke lig der var blevet begravet i kister og hvilke ikke. I den tørre jord havde trækisterne været længe om at rådne. Alligevel var alle trækister så formørnede, at de

smuldrede bort til støv ved den mindste berøring. Begravelserne i nr. 1 og 2 (se tegningen) var uden kister, for skeletterne lå direkte i graven. I nr. 4 havde jorden lukket sig som en „hvælving", der angav omridset af den begravede persons hele skikkelse med tydeligt hovedrum med kranium i. Denne „hvælving" faldt sammen, såsnart den berørtes. Ialt konstateredes 7 grave, hvis beliggenhed er angivet på tegningen. Under gulvet, i gennembrydningen af skibets vestgavl fandtes nogle meget store kampesten, som oprindelig har båret vestgavlen i tiden før tårnets tilbygning ca. år 1500. Disse sten fik lov til at blive liggende[14]).

EVA- OG JOHANNESFIGURERNE KOM TILBAGE

Under indsamlingen af historisk stof til den i indledningen nævnte aftenhøjskole var jeg standset op ved et notat i værket „Danmarks Kirker", om at to katolske træfigurer, forestillende en Eva-skikkelse og en Johannes-skikkelse vistnok 1879 var overflyttet til stiftslandsbykirkernes depot i Roskilde Domkirke. Jeg fik da den ide at eftersøge de to figurer. Sammen med stedets daværende præst, pastor *Otto V. Nielsen,* gik turen til domkirken[15]), hvor vi blev venligt modtaget og fik lov til at gennemgå de opmagasinerede genstande i depotet på kirkens loft. Ved hjælp af de opgivne størrelsesmål fra „Danmarks Kirker" og en påskrift med rødkridt „Benløse kirke" bag på Johannes-skikkelsen lykkedes det at genfinde de gamle figurer. De er en del af en større korsfæstelsesgruppe, hvoraf kun selve krucifikset var bevaret i kirken. Gruppen, der må have omfattet endnu et par figurer, har sikkert stået på en træbjælke over korbuen. I både Evas og Johannes' fodstykke ses endnu den oversavede tap, som har forbundet skikkelserne med bjælken.

Hvis man vil sammenstille de to skikkelser med krucifikset, står det klart, at de begge har befundet sig på Kristi venstre side, fordi de således kommer til at vende ansigtet mod korset. Den større Johannes-skikkelse har været nærmere korset end den mindre Eva-figur. Hvis korsfæstelsesgruppen skal suppleres op, vil det altså sige, at der fra Kristi højre side er forsvundet de tilsvarende Maria- og Adam-skikkelser.

Korsfæstelsesgruppen i Benløse er nu en ruin i forhold til, hvad den har været. Dette træder klart frem, når man sammenligner krucifikset med mere velbevarede eksemplarer fra samme værksted. Den yderste del af de fire korsarme afsluttedes oprindeligt med udskæringer af de fire evangelistsymboler. Disse prydelser er nu afsavede. Den runde plade bag Kristi hoved er næppe en oprindelig inskriftsplade, men snarere en plade, hvorpå der har været malet en korsglorie.

I årene omkring 1510—20 har samme billedskærer leveret adskillige arbejder til sjællandske kirker. Han har muligvis boet i Næstved, hvor der findes et krucifiks af ham i Sct. Mortens kirke. Han er også kaldt Store Fuglede-mesteren efter et velbevaret krucifiks i denne kirke.

Med imødekommenhed fra stiftsøvrigheden fik man lov til at bringe figurerne tilbage til deres rette tilhørssted[16]). De er nu restaureret med bistand fra Nationalmuseet og ophængt i koret til pryd for kirken.

ALTERTAVLE OG ALTERBORD

Der blev ikke så sjældent byttet om på inventaret i de 13 stiftslandsbykirker. Stiftsskriverne var de suveræne forvaltere af samtlige kirker, og hvad der kunne undværes i en af kirkerne kunne anvendes i en anden. Det var på den måde

Benløse kirke fik sin nuværende altertavle, *Constantin Hansens* billede fra opstandelsen påskemorgen, hvor Jesus viser sig for Maria Magdalene. Det er et meget smukt billede med en fast komposition, der koncentrerer sig om Jesu velsignende hånd i billedets centrum. Denne hånd velsigner på én gang Maria Magdalene og præsten, der står foran alteret og forretter sin tjeneste. Billedet blev malet 1862

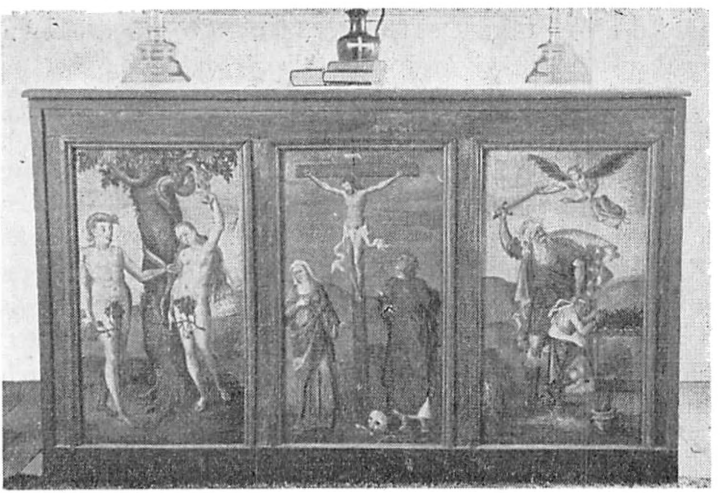

Fot. 1967 J. B. Larsen

Den restaurerede alterbordsforside

til *Pedersborg* kirke, men blev 1875 anbragt i Benløse af stiftslandsbykirkernes administration.

Træbeklædningen på alterbordets forside er delt i 3 felter, hvert med sit maleri malet direkte på træet. Disse billeder må være malede i renæssancetiden; de er ret naive, men samtidig meget skønne i al deres umiddelbarhed. Til venstre (nord) ses syndefaldet, til højre (syd) ses Isaks ofring og i

midten korsfæstelsen. Der er en symbolik i disse billeder: Til den ene side fremstilles ulydigheden og til den anden side lydigheden mod Gud, i midten forsoningen.

Engang i 1920-erne fik stiftsskriveren den ide, at en af de 13 stiftslandsbykirker skulle gøres til en mønsterkirke, og Himmelev blev den udvalgte. De andre kirker kunne så risikere at skulle yde deres bidrag dertil. En dag i sidste halvdel af 1920-erne blev menighedsrådets formand af stiftsskriveren anmodet om at give møde i Benløse kirke. Da han kom til stede til den fastsatte tid, fik han at vide, at alterbordsforsiden, som iøvrigt sad skjult bag et rødt klæde, skulle tages ned og istandsættes. Af denne grund var stiftsskriveren ledsaget af en snedker. Menighedsrådsformanden var godt tilfreds med den planlagte istandsættelse, men han tvivlede på, om kirken ville få det istandsatte tilbage. Derfor bad han stiftsskriveren afgive løfte herom, men da dette bestemt blev afslået, modsatte han sig at alterbordsforsiden blev fjernet. Stiftsskriveren truede med at klage til ministeriet over formandens holdning, men han holdt på sit, og så forlod skriveren og snedkeren kirken. Klagen hørte man aldrig noget til, og Benløse kirke beholdt sin alterbordsforside[17]). I 1960 blev den restaureret, og den har nu genvundet sin oprindelige skønhed.

SAGN OG OVERTRO

Til mange af landets kirker knytter der sig sagn og gammel overtro. Dette er også tilfældet i Benløse. Nogle af disse sagn er en folkelig arv, som fortælles om mange kirker rundt om i landet. I ældre Tid var det således en tro, at hver kirke havde sit værnedyr. Ofte var dette dyr et lam, og når det viste sig, varslede det dødsfald. Det blev kaldt kirkelammet

eller liglammet. Herom fortælles: Ved Chr IX's guldbryllup (26. maj 1892) blev der holdt fest og dans i Ringsted med gratis dans på Postgården, Casino og Børsen. Smeden i Benløse så et mærkeligt syn, da han kom hjem fra festen. Henne fra kirken kom to liglam, og de gik ind i haven til Ryeskovgård (matr. nr. 7-a), hvor de gav sig til at danse rundt. Dette skulle varsle, at to børn i gården skulle dø, inden man blev

Fot. 1955 J. B. Larsen

Hylden på trappetårnets tag

færdig med den ombygning af gården, som netop fandt sted. Det kom til at passe, børnene døde.[18])

Også efterfølgende beretning hører til dem, der i varieret form fortælles fra adskillige kirkegårde: Husmand i Benløse *Anders Truelsen* har fortalt, at der engang blev begravet et lille barn, som var født uden for ægteskab. Hver nat efter begravelsen hørtes der tydeligt barnegråd fra kirkegården, og

folk i byen begyndte at snakke om, at det nyligt begravne barn ikke var blevet undersøgt af ligsynsmændene og derfor kunne være levende begravet. Da barnegråden blev ved, besluttede man at grave det lille lig op igen. Herved fik man vished for, at barnet virkelig var dødt, men efter denne dag holdt den uhyggelige barnegråd op.[19])

Herefter skal meddeles et par ting, som er specielle for Benløse. Indtil restaureringen 1960 groede der en hyldebusk på taget af trappehuset til Benløse kirketårn. Denne hyld var i stand til at bære både blomster og bær. Ringer *Ole Christiansen*[20]), der fratrådte stillingen på grund af alder den 30-9-1941 efter henimod 40 års tjeneste, fortalte, at hylden havde været der i al hans tid, og at den ikke måtte fjernes, for den der gjorde dette, måtte omgående dø.

Herregården Kjærup ejedes og beboedes 1827—69 af generalkrigskommissær *Gustav Grüner* (1791—1869) og hans hustru *Mariane Birgitte Roebye* (1795—1859). Om dette ægtepars gravsted fortælles det[21]): På Benløse kirkegård, på nordsiden af kirken, findes en stor muret begravelse tilhørende herskabet på Kjærup. Denne gård ejedes engang af en vældig sørøver, som havde øvet mange bedrifter. Både han og hans kone skal ligge begravet i gravstedet. Hun hed Mariane og døde først. Nogen tid efter begravelsen drømte sørøveren en nat om hende. Det første man hørte ham sige om morgenen var: „Mariane har haft det ondt i nat". Man drog derfor til kirkegården og åbnede begravelsen, og der stod hele begravelsen fuld af vand, og kisten sejlede rundt derinde.

NOTER OG KILDEHENVISNINGER:

1) Artiklens forfatters besøg i Benløse kirke 4-10-1960, da restaureringsarbejdet foregik.
2) Optegnet 6-7-1956 efter foretælling af arbejdsmand Oluf Olsen, f. i Ringsted 1886, boet 70 år i Benløse.
3) De ældste danske arkivregistraturer, v. T. A. Becker, bd. 3, s. 328.
4) Rentekammerets kongelige Resolutioner (reg. nr. 16346) af 14-9 1705. Copiebog, litr. P, pag. 635.
5) Kancelliets Brevbøger 18-8-1583.
6) Udskiftningskort over Benløse sogn 1796. I Matrikelsarkivet.
7) Kancelliets brevbøger 27-1-1574.
8) Svend Gissel: Sjællands stifts Landebog, s. 84.
9) Meddelt 27-1-1955 af fhv. gårdejer Christian Andersen, Benløse, hvis udflyttede gård oprindelig lå på matr. nr. 17-e.
10) Ridset er optaget af artiklens forfatter 11-6-1958.
11) Wibergs Præstehistorie, bd. 1, s. 148.
12) Oeders Efterretninger 1771. I Rigsarkivet.
13) Kronens skøder 15-6-1689.
14) Arbejdet udførtes af menighedsrådets formand murermester S. Jul. Sunekær, som har meddelt de anførte oplysninger i februar 1959.
15) Roskilde Tidende 15-11-1954.
16) Ringsted Folketidende 12-11-1954.
17) Ringsted Folketidende 27-11-1954.
18) Meddelt i maj 1953 af fru Maren Sofie Larsen, Lammehøjgård, Benløse, f. i Slangerup, Ringsted Lands. 1872.
19) Optegnet 26-1-1955 efter fortælling af Jensine Jensen, Benløse, f. der 1881.
20) Ringer Ole Christiansen, f. 1868 i Kværkeby.
21) Meddelt 24-1-1955 af smedemester Viggo Andersen, Holbækvej, Benløse, f. i Benløse 1875.

Altertavle og prædikestol i Nordrup kirke

Præsten og Digteren Hans Nordrup.

Af *Niels Fr. Rasmussen*

Født i Nordrup Præstegård 1681. Student fra Ringsted Latinskole 1700. Cand. theol. 1705 med Karakteren Laudabilis. Virkede i 20 år som Litterat og Auditør. 1726—1748 Sogne-

præst i Nordrup-Farendløse. 1748 forflyttet til Thoreby Præstekald på Lolland. Død 1750. Gravsat i Familiebegravelsen under Nordrup Kirkes Kor.

Fra Året 1648 til sin Død 1690, sad Velærværdige Hr. Hans Sigvardsen som Sognepræst i Nordrup-Farendløse Sogne.

Uden nogen dybtgående historisk Undersøgelse, kan det fastslås at Hans Sigvardsen var en virksom og nidkær Præst. — Præstegårdens Avling var ham således ikke nok, han havde desuden en af Byens andre Gårde i Fæste. Han var meget virksom for sine Kirkers Vedligeholdelse og Udsmykning, den meget smukke Prædikestol i Nordrup Kirke (af Abel Schrøder 1664) skyldes således hans Initiativ. 1670 indrettede han, efter Kgl. Majst.s Bevilling, en muret Begravelse under Nordrup Kirkes Kor til sig og sin Slægt. Endelig må det også nævnes, at han var betroet Hvervet som Provst for Ringsted Herred.

Hans Sigvardsen var gift 3 gange; første Gang med Anne Hansdatter Lund, anden Gang med Maren Thomæ Datter. I et af disse Ægteskaber var der en Datter, Anne, som blev gift med Herredsfogeden i Ringsted (fra 1666) Hr. Cort Plum, senere (1683) udnævnt til Borgmester i Køge. Endelig blev Hans Sigvardsen 3die Gang gift med Anne Thomæ Datter, og med hende fik han i sit 70ende år 1681 en Søn, der fik Navnet Hans Hansen med Tilnavnet Nordrup.

Om Hans Nordrups usædvanlige og bevægede Liv skal her fortælles.

Skønt unge Hr. Hans således kun var 9 År gammel, da Faderen i 1690 døde, lykkedes det Moderen at lade ham studere. Det er sandsynligt, at Moderen, efter at være bleven

Enke, er flyttet til Ringsted eller Benløse, hun begraves i hvert Fald i Benløse d. 16. Juli 1716 og omtales i Kirkebogen som: „den Dydzire Matrone, Velærværdige Salig Hans Sigvardsens Enke", hvilket viser, at hun ikke har indladt sig i nyt Ægteskab efter Hans Sigvardsens Død.

Det var derfor naturligt, at Hans Nordrup blev sat i Ringsted Latinskole, der som bekendt havde til Huse i St. Bendts Kirke; herfra blev han i Året 1700 Student.

Vejen gik derefter til København, til Universitetet og Ehlers Collegium.

Universitetsstudierne har næppe voldt H. Nordrup større Besvær; thi han blev af sine Samtidige anset for et „Under" ved Universitetet på Grund af sit lyse Hoved, — han erhvervede sig da også i 1705 sin theologiske Eksamen med Karakteren Laudabilis.

Ved Siden af sin klare Forstand var Hans Nordrup også i Besiddelse af et livligt ja, måske voldsomt Temperament, som bragte ham i adskillige Vanskeligheder.

I sin Studentertid blev Hans Nordrup indviklet i en Række uheldige Forhold, som blev skæbnesvangre for hans gejstlige Kariere. Han var bleven Ven med en norsk Student ved Navn J. D. Ramus, og denne var ligesom Hans Nordrup selv, meget velbegavet, men foruden ved deres gode Evner gjorde de sig også bemærket ved andre, mindre gode Egenskaber, navnlig ved en Sag, som kom for Consistorium 1704.

En Student, Jacob Rhode, havde anmeldt Ramus og nogle andre Studenter, deriblandt Hans Nordrup, for usømmelig Optræden i Regentskirken under en Disputats. Blandt Vidnerne i Sagen var den senere Biskop Peder Hersleb. Han var ganske vist først kommet, da det næsten var forbi med Disputatsen, men dog tidsnok til at se, at der blev kastet Sten ned

ovenfra, hvor ingen andre befandt sig end Ramus og Hans Nordrup. Consistoriums Dom faldt således ud, at Ramus' Medhjælper under Optøjerne skulde 2 Dage og Ramus selv 3 Dage i Fængsel.

I året 1706 blev Ramus igen stævnet for Consistorium for at afgive Forklaring om, hvorfor han var undveget fra Ehlers Collegium. Der fremkom da ganske interessante Oplysninger. Ramus var kommen i Ledtog med Hans Nordrup, som atter var under Påvirkning af en tredie Student, Matthias Olai Bakker. Denne sidste havde været udenlands og havde blandt andet været i Strassburg, hvor han var faldet i Hænderne på Jesuitterne og af disse bevæget til at gå over til Katholicismen. Han synes da i al Hemmelighed at være sendt hjem til Danmark for at gøre Propaganda. Bagger havde da beskrevet for H. Nordrup, hvor yndigt man kunde have det i Strassburg. Han havde fået to Ducater om Ugen og andet mere. H. Nordrup beskrev derefter Herligheden for sin Ven Ramus, og de blev da enige om i al Hemmelighed at flygte ud af Landet. Men Pengene var det smått med. Rasmus ejede 12 Rigsdaler, H. Nordrup kun een. De henvendte sig da til en Skipper, som foer på Lybæk, og fik han overtalt til at tage dem med på den Betingelse, at de skulde gøre Arbejde ombord. Fra Lybæk har de så tænkt at fægte sig frem til Strassburg, hvor Jesuiternes Ducater vinkede.

Imidlertid havde det københavnske Præsteskab fået Nys om Mathhias Baggers Færd og bedt Politimester Ole Rømer om at have et vågent øje med ham.

Det lykkedes også Ole Rømer i Tide at opdage Ramus og H. Nordrups Plan, og han lod dem begge arrestere, just som de var i Færd med at afsejle.

I en så vigtig Sag skulde Kongen forespørges, og det blev resolveret, at Rømer skulde udlevere de to Syndere til Consistorium. Dette nøjedes med at tage en Revers af dem, hvori Ramus erklærede, at det ikke havde været hans Hensigt at gå over til Katholicismen, „såsom hans Hjerte detesterede den papistiske Religion". Hans Nordrup forklarede, at han havde i Sinde at rejse til Paris og der søge Hjælp hos sin Slægtning Jacob Vinsløv. Da Consistorium spurgte, hvor mange Penge han havde haft hos sig, svarede han, at han havde, hvad han behøvede. De fik derefter Lov at gå.

For H. Nordrups Vedkommende fik Sagen et Efterspil. Han gav nemlig sin Harme Luft på Prædikestolen i Trinitatis Kirke til Aftensang 19. Søndag efter Trefoldighed. Han gav her meget tydelige Hentydninger til den Behandling, han og Ramus havde været Genstand for. Denne Prædiken vakte naturligvis Opsigt, og Politimester Ole Rømer bad Consistorium tage sig af H. Nordrups Opdragelse. Rector Magnificus Hans Vandel lod da H. Nordrup kalde for sig og bad ham om Opskriften til hans Prædiken. Hertil svarede Nordrup, at alle, der kendte ham, vidste, at det ikke var hans Manér at skrive sine Prædikener. Rector lod ham nu indstævne for Consistorium, hvor der blev holdt et Forhør over ham af Vandal.

Denne spurgte ham, om han havde sagt, at Moses var Guds egen beskikkede Politimester og anført 5. Mosebog 13. som Rettesnor for, hvorledes man bør handle i Sager angående Frafald fra Religionen. Dertil svarede Nordrup ja. — Han måtte også indrømme, at han havde sagt: Nu går det anderledes til; et løst Rygte er Angiveren, og for Resten sidder Retten i Spydstagen. Fremdeles spurgte Vandal, om han havde sagt, „at Paulus og Timotheus kommer til en Flod udenfor

Staden, hvor de blev angrebne af Høvidsmændene, at Magistraten lod dem føre på Rådstuen og rev Klæderne af dem og befalede, at man skulde hudstryge dem og kaste dem i Fængsel, men at Sluttermanden, som skulde tage vare på dem, så dem an for to smukke unge Mennesker, der intet ondt havde gjort, og han tog dem ind i sit Hus og tog dem til Bords etc.".

H. Nordrup indrømmede det. Han tilstod fremdeles at have sagt, „at Høvidsmændene sendte deres Polietibetjente, som man kalder dem hos os, eller efter Ordets Bemerkelse i Sproget Bøddelknechte, til Sluttermanden, at han skulde slippe dem løs".

Vandal spurgte videre, „om han havde talt om Susanna, som blev beskyldt af tvende arrige Skalke for Horeri, og at en liden Prophetisk Dreng bandt Munden på dem med et Spørgsmål og således confunderede dem". — H. Nordrup svarede Ja.

Tilsidst spurgte Vandal, om han havde lagt det til, „at de, som beskyldte andre for Kætteri, skulde se til, at de ikke selv var Kættere". Dertil svarede Nordrup, „at det var en Ting, han kunde vedstå, men han havde dog ikke sagt det". Man lod da H. Nordrup gå med den Formaning, at han skulde blive til Stede, indtil Sagen var endt. Men da Consistoriums Protokoller ikke senere indeholder noget om Sagen, er den rimeligvis endt dermed.

Det er forståeligt, at Hans Nordrup efter dette har haft vanskeligt ved at få gejstligt Embede, ja, Chr. Worm, Sjællands Biskop 1711—1737, erklærede ham endog åbent, at han efter bedste Evne vilde hindre hans gejstlige Befordring. — Et Par Digte fra hans Hånd er rimede Ansøgninger om Præsteembeder.

1715 skrev han følgende til Ditlev Vibe, Oversekretæren i det danske Kancelli:

> Gid Djævlen slå Patroner / de hjælper allerbedst
> på deres Hofcarogner / dem smør de på en Præst.
> Slig leflesyede Tasker / slig gibslaqered Møer
> slig helveds-sminked Flasker / slig horforjaged Søer,
> skulde de vel sy min Krave / af deres Horesærk.
>
> Nej, deres Fløjelsmaver / dem er mig alt for stærk,
> når alting går i Knibe, / gør jeg min Knælefald
> og råber: Nådigste Vibe! / skaf mig et Præstekald,
> thi jeg er en Studenter / på fulde femten År,
> knap at en Pige venter / så længe før hun får,
> men skal det længe vare, / Så kan jeg gamle Dreng
> hans Ekcelense ej spare / for daglig Overhæng.
> På Nådens Dør jeg banker / der hjælper ingen Snak,
> indtil der noget vanker / og jeg kan sige Tak.

I et andet Digt, stilet til Kong Frederik den Fjerde, ansøger han om Helsinge Præstekald:

> Gak Sejer-kroned Helt, gak fremt med Ild og Torden,
> indtil den gyldne Fred står grensed fast i Norden.
> Gak, Lykke følge Dig du når det Øje-Meed,
> og selv benåde skal din Fjende med en Fred,
> dog før du hænger op dit Sejer-førde Våben,
> så skaf dig først i Roe for den min u-blu Råben,
> thi jeg bestormer Dig med Bøn og Fode-Fald, —
> indtil Du skinker mig det leddig Helsing Kald.

Jeg har nu længe nok slidt min Studenter Kappe,
og fejet Støvet af de høje Steders Trappe, —
så at en Beetle-Stav sig passer på min Sti,
just som en Krykke for Marqvis de Croiffij.
I Håb om, at Himlen skal mig engang lade,
nyde udi mit Føde-land et lidet Stykke Brød,
min Vandring Stav vil jeg i stykker bryde
at jeg kan tiene Gud og Kongen til min Død.

I Himlen er der tre, — den fjerde er på Jorden,
vor Fjerde Frederik, — vor synlig Gud i Norden, —
det som de tre mig gav, jeg mener Liv og Ånd
bør jo opholdes ved den fjerdes Nådes Hånd.
H. Nordrup Auditør (antagelig fra 1716)

En Undersøgelse i Danske Kancellis Gratialeprotokoller 1706—1746 viser, at Hans Nordrup står opført som Ansøger til Præsteembeder 3 Gange, nemlig:

1722 var han blandt Ansøgerne til Kerteminde Præstekald. opført som nr. 13:

„Hans Nordrup, som hafver for Attestats og Demiss Laudabiles og som hand i tvende Aar hafver været Auditør v. Overste Løvenhielms Regimente, så bevidner bemeldte Oberste Løvenhielm, at han er en både vel studeret så og fører et særdeles skikkeligt Liv og Levnet."

Til det ledige Embede i Kerteminde var der 29 Ansøgere. Johan Fr. Hornemann fik Embedet.

Ovenstående bekræfter Hans Nordrups egen Angivelse af at være Auditør.

Oberst Løvenhjælm blev d. 25/2 - 1710 udnævnt til Chef for 1. sjællandske Rytter Regiment, der stod i Skåne. Dette

Regiment deltog bl. a. i Slaget ved Helsingborg d. 10/3-1710 og i Slaget ved Gadebuch d. 20/12-1712.

Hvorvidt H. Nordrup har deltaget i Regimentets Krigshandlinger, vides ikke, sandsynligvis er det først i Årene 1714—1716 at han har virket der som Auditør.

„Under d. 10. April 1724 er indført 57 Ansøgere til Højby Præstekald i Ods Herred, blandt disse var:

„Hans Nordrup, som hafver Laudabiles for Attestats og Demis så og ved fremmede Universiteter exceleret ..... Studia, Supplicanten foredrager hvorledis Baron Jens Juel Wind hafde tilsagt Supplecanten det første Præstekald som blev vacant på Baroniet her i Sielland, men som samme Baronie blef allernådigst mageskiftet med et andet, nemmelig Baroniet Juellinge i Lolland så behagede det annernådigst hands Kongelige Majestæt, at forsikre Supplicanten, at Magister Rasmus Lund, Sognepræsten til Halsted Menigheder, på bemeldte Baronie i Lolland, skulle till et eller Kiøbstad Kald forflyttis for at .... Baron Jens Juel Wind til at vedelegge Supplicanten, hvilket till Dato ikke er sked, da dog imidler tid et af de 4 kald på det forrige Baronie i Sielland / nemmelig Lydersleff / er blefven vacant og med en anden Præst Forsiunet.

Kammerherre Gabel recommenderer allerunderdanigst Supplicanten, for som hand er i Kammerherrens Brød, og forsikrer at hand skulle prædike till allernådigst Behaeg, om det samme alle nådigst blef tilladt at prædike for Hands Kongelige Majestæt."

Hans Nygård fik Embedet.

Det fremgår heraf at det er lykkedes for H. Nordrup, at skaffe sig en meget indflydelsesrig Forbindelse, nemlig Admiral C. C. Gabel i hvis Tjeneste han siges at være, uden

at der gives nærmere Oplysning om, hvori denne Tjeneste bestod. Gabel var 1717 blevet Overkrigssekretær, en Slags Marineminister, og stod Kongen nær, så hans Anbefaling var god at have.

Det blev imidlertid Hr. Gabel selv, der skaffede H. Nordrup Embede. I Året 1720 havde han købt Giesegård Gods i Nordrup Sogn og havde som sådan Kaldsretten til Præseembedet i Nordrup-Farendløse, og da dette ved Sognepræst Hans Skous Død 1725 blev ledigt, var det jo ligetil, at han ønskede H. Nordrup anbragt der i Faderens gamle Embede. Der var dog den Vanskelighed, at Giesegårds tidligere Ejer, Fru Elisabeth Schønbach (Fr. Gieses Enke) allerede 1718 havde udstedt Kaldsbrev derpaa til Studiosus Hr. Peder Møller. En Højesteretsdom d. 24/12-1725 fastslog imidlertid, at: „da Fru Schønbach af bemeldte Rettens Commissærer er befunden d. 17/7-1718 ej at have været i Stand eller beføjed til at kalde Præst til disse tvende omtvistede Nordrup-Farringløse Menigheder, haver de eragtet, at Hr. P. Møller ej heller er berettiget til, efter det i hænde havende Kaldsbrev, at tiltræde dette nu ledige Præstekald, men at han bør levere straks dette Brev fra sig, og at det tilkommer Godsets nuværende Ejer Hr. Kammerherre C. C. Gabel bemeldte Embede med Præst, efter Loven at forsyne.

Vejen lå nu åben for H. Nordrup til Præsteembedet i sit Fødesogn, og den 28/12 udstedte Hr. Gabel sit Kaldsbrev, der allerede d. 4/1-1726 fik Kongens Confirmation.

Men ikke nok med det. Hr. Gabel fik ved Køb af Fuglsang og Priorskov Gods på Lolland Kaldsretten til Thoreby Sognekald, og d. 1/3-1726 udstedte han Ventebrev for H. Nordrup på dette Kald, „når Velærværdige og Højlærde

Magister P. Reenberg ved Døden afgår eller og dette hans Kald på anden Måde vorder vacant".

At Hans Nordrup, også efter sin Tiltrædelse af Præsteembedet i Nordrup, havde et nært Samarbejde med Herr. Gabel haves der flere Vidnesbyrd om. Efter at Gabel var blevet afsat fra sine høje Embeder i Statens Tjeneste og anbragt som Stiftsamtmand i Ribe, med Bopæl på Bramminge Gård, var Hans Nordrup ved flere betydende Lejligheder et højt betroet Sendebud imellem Giesegård og Herr. Gabel på denne nye Bopæl. Glemmes må vel heller ikke Historien om, hvorledes det gik, da Hans Nordrup viste Træ ud til Bønderne på det Gabel tilhørende lollandske Gods. Her kom han i heftig Strid med Bønderne, og det endte med, at disse vilde prygle ham, fordi han med sin sædvanlige Færdighed i at rime havde skrevet følgende Vers på en Rude i Halsted Kro:

Når Du, o Gud, mig straffe vil
for mine mange Synder,
da fri mig dog for alle Ting
fra Stokkemarke Bønder.

Hans Nordrup har, såvidt det vides, indtil 1728 levet ugift, men antagelig nævnte År indgår han Ægteskab med Johanne Beathe Clerque, født på Bjergbygård, hun var netop 1728 for anden Gang blevet enke efter en Præst, nemlig Christian Nygård til Sorterup-Ottestrup i Slagelse Herred.

Ifølge Skiftet i Slagelse Herreds Provstis Skifteprotokol udgjorde Enkens Deel af Arven 2299 Rdl., så det var, hvad man kalder et godt Parti. Samtidig blev H. Nordrup Stedfader til tre Piger, nemlig Karen Clerque Arsleben (af Fruens første Ægteskab) og Christine Magdalene Nygård samt Elisa-

beth Clerque Nygård af andet Ægteskab. Imidlertid dør Elisabeth inden 1730, hvorefter hendes Kapital deles mellem de andre to Døtre, således at da H. Nordrup 1731 overfor Provsten i Slagelse Herred erklærer sig ansvarlig Formynder for sine Steddøtre, udgør deres samlede Formue 3178 Rdl.

Hvis H. Nordrup, hvad der er sandsynligt, igennem hele sin Ungdom har levet som en fattig Boheme, så er hans Situation nu igennem Ægteskabet med Johanne Beathe Clerque blevet radikalt ændret. Næsten mod Forventning, kan man vel sige, viser H. Nordrup sig imidlertid som en god Familiefader og en solid Administrator af de betrode Midler.

De følgende Oplysninger taler tydeligt herom.

1737 opnåede H. Nordrup Kongens Confirmation på et af ham oprettet Testamente, og da dette rummer flere interessante Enkeltheder medtages det her i sin Helhed.

For at forekomme den uvisse døds visse komme haver jeg underskrevne Hans Nordrup nuværende uværdige sognepræst til Nordrup-Farringløse menigheder i Siælland agtet det så fornuftig som christelig mit ringe huuses efterladenskab i tide at beskikke og til den ende med Gud og en god samvittighed besluttet, at som jeg selv ingen rette livsarvinger til datum haver, min nuværende kiære ægtefælle Johanne Beatte Clerque i fald hun uden på følgende livsarvinger med mig skulle overleve min død, skal hun ene være min eneste rette og sande arving på efterfølgende vilkår

1) at hun betaler boens fælleds giæld
2) at hun til mine nærmeste lovligt legitimerede arvinger een eller flere udi alt 50 Rdl., imod vedbørlig afkald udbetaler
3) at hun til de mest fattige og faderløse skolebørn udi Nordrup og Farringløse Sogne deponerer hos kirkens

nuværende eller ved mit dødsfald værende ejere den summa 100 rd. courant, imod vis forsikring, hvorom nærmere instrumenter skal oprettes, og det således, at capitalen stedse bliver urørt stående, men renten heraf 5 % til hvert årlig kirke visitats af herredsprovsten bliver annammen og uddelt til catechismers samt psalme bøgers indkøb og uddelelse.

4) at hun ligeledes hos ovenbemeldte kirke eyere ved mit dødsfald udlevere 50 rdl. hvilke som et stedsevarende legatum følger Nordrup kirke, hvoraf renten årlig slås til capitalens opvext, uden med så skiel at min fædrene grav sammesteds med sit epitaphio skulle behøves nødvendig reparation og vedligeholdelse, som med samme rente betales og resten til capitalen henlægges

5) skulle min elskelige hustrue efter min død i nyt ægteskab ved Guds forsyn indtræde, giver hun til hver af mine tvende så og hendes egne døtre, nemlig Karen Clerque Ahresleben gift med hr. W Lindam, sognepræst til Dalby og Thureby menigheder i Siælland, og Christine Magdalene Nyegård, forlods 300 rdl., og (efter)som sidst benævnte min yngste datter endnu er ung og uforsynet, bør min kiære hustru, som barnets moder give hende til fri udstyr, i fald Gud behager at sætte hende i ægteskab, udi moderens levende live, 200 rdl. uden at røre hendes fædren arv, men om så sker, at moderen før denne hendes datters udredelse bort dør, da nyder hun for uden forbenævnte 300 rdl. også disse sidst ommeldte 200 rdl. forlods

når da ovenmeldte 5 poster af min kiere hustrue efterleves, nyder, bruger og beholder hun for sig og arvinger til evindelig arv og eyendom ald boens øvrige midler, uden al slags

skifte forretning, samt uden mine arvingers videre prætension, urørt, udeelt i alle måder.

— — — — — — — — — —

Kiøbenhavn, den 28. Novembris 1737

H. Nordrup (LS)

Det, som først er værd at lægge mærke til ved dette testamente er, at H. Nordrup nu, da han efter en del Års Ægteskab med Fru Johanne Beathe har opgivet at få Livsarvinger, ved dette Testamente søger at sikre, at den Formue, som Fruen havde bragt ind i Ægteskabet, også stadig må blive hos hende og hendes Slægt. (Om H. Nordrups Halvsøster, Annes, Efterslægt henvises til Grove: Slægten Plum.)

Dernæst lægger man mærke til H. Nordrups rørende Omsorg for sine Steddøtre, hvilket ellers skulle synes ret overflødigt, eftersom de havde deres egen Moder til at varetage deres Interesser.

Men nævnes skal det også, at H. Nordrup betænker de fattige og faderløse Skolebørn i Nordrup-Farringløse Sogne med et beskedent Beløb.

At H. Nordrup også var en pålidelig Administrator af sine Steddøtres Formue fremgår af følgende Erklæring fra Svigersønnen P. Ferslev:

Uagtet at hands velærværdighed hr. Hans Nordrup sognepræst til N-F menigheder som constitueret værge for min nuværende ægte hustrue Christine Magdalene Nyegård, vel kunde finde sig beføyet i følge af Loven fremdeeles at volde denne sin forrige myndlings arve-midler, mens det er erkendt hvor reedelig intention og ganske faderlig hierte hand forhen har havt og måske endnu haver om mueligt han noget til min hustrus bedre lykke og leve-brød, vidste at anvende. Til den

ende, derfor har havt min kones arve-capital siden sidste 11/16 parat til udbetaling, såsnart jeg mig noget foretog, til min og mines fordeel, da har velbemeldte hr. Nordrup ladet mig anbyde straks at udbetale min hustrues samtlige arvekapitaler — — — — — — — — — —

Så er i aldt den heele capital 1640 rdl. courant med rente fra min bryllups dag, efter medfulgte attest til sidste 11/12, da mig bekiendtgjordt, at pengene stod til min disposition, til sidste skiærv og skilling, som mældt udleveret.

Da som jeg ved ovenmældte rigtigheds afleggelse har fået fuldkommen reede og fornøyelse for min kiærestes (hustrus) arvemidler, under hvad navn nævnes kand, så vorder velbemeldte hr. H. Nordrup og hands arvinger for sit for min kiæreste hafde værgemål herved i lovens kraftigste måder uden ald reservation fuldkommen quitteret så hand og hands arvinger af mig og mine arvinger derudinden i alle optænkelige måder, skal vorde og blive anger, kraves og skades-løs holden.

Takkende velbemeldte hr *Nordrup for reent og reedelig værgemål,* og derhos forsikrende at jeg nu, som værge for min kiære hustru skal/: næst Guds bistand:/ herefter beflitte mig, at anvende ovenanførte arve-midler til min hustrues og min fælles ære og lykke, så og hendes kiære forældres større glæde og fornøyelse (her) efterdags — — — — — — — —

Ringsted d. 15. Maji anno 1744
P. Ferslev (LS)

Ifølge en samtidig Optegnelse havde H. Nordrup Ry som en liderlig Person, en Spiller og Drikkebroder. — Hvad han end kan have været i sin lange Ungkarletilværelse, så synes det her anførte med Tydelighed at bevise, at han blev en

omsorgsfuld Familiefader, og en rettænkende Mand med social Forståelse.

Om H. Nordrups Virke som Sognepræst i N-F. er der ikke mange Vidnesbyrd. Kirkebøgerne fra disse År er brændt, det samme gælder Embedets Liber Daticus. Tilbage bliver forskellige Skrivelser, Indberetninger og så Ringsted Herreds Tingbøger.

Biskop P. Hersleb visiterede her 1745, og han skriver derom:

„Hr. Hans Nordrup prædikede kraftigt, smukt og derhos opbyggeligt, men noget længe. Ungdommens Antal af begge Sogne 78, deraf 38 Voxne, Scholebørn 28. Iblandt dem var adskellige meget smukt underviste, især de konfirmerede gjorde god Fremgang, hos Scholemesteren var og god Begyndelse. Bøgerne, både Kaldets og Degneembedets bleve eftersete og befundne i god Orden, — der var intet at klage."

Biskop P. Herslev havde iøvrigt planlagt en Visitatsrejse til hele Ringsted Herred i Året 1745, men kom kun til Nordrup-Farringløse, iden han måtte aflyse, fordi Kvægpesten da grassere så stærkt i de samme Kald (i Herredet): „— så og jeg fik et Anstød af en Flod-Feber." skriver han.

Det synes at fremgå af nogle officielle Skrivelser, at H. Nordrup har været noget tilbageholdende overfor en Udvidelse af Pastoratets Skolevæsen, men heroverfor er det på sin Plads at minde om, at det lille Legat, som han i Testamentet betænkte Sognenes fattige faderløse Skolebørn med, dog vidner om både Omsorg for sine Sognebørn og Tillid til det da lige påbegyndte Skolevæsen.

Retsprotokoller er vel ikke just det fordelagtigste Sted at søge Folks Omdømme i; men hvad gør man, når der ikke findes andre.

I Ringsted Herreds Justitsprotokol finder man gentagne Gange H. Nordrup omtalt i Forbindelse med Pengeudlån, men derfor behøver han jo ikke at have været nogen Ågerkarl, thi på den Tid måtte enhver selv søge sine Penge anbragt, — der var ikke som nu Banker og Sparekasser at gå

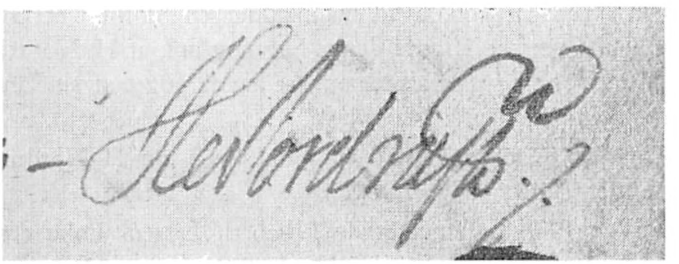

Hans Nordrups autograf

til, og H. Nordrup havde som tidligere meddelt sine Steddøtres betydelige Formue at søge frugtbargjort.

Mindre godt ser det imidlertid ud, at en af Giesegårds Funktionærer Hr. A. Kayser i Året 1744 fandt sig fornærmet af sin Sognepræst, i hvilken Anledning H. Nordrup d. 25/11 blev stævnet for Ringsted Herredsret for: „imod Vidners Førelse og Tingvidnes Erhvervelse om endeel Hr. Keysers Ære og Lempe højst nærgående Ord og Expressioner, med hvilke han på en Tid af 14 Dage haver begegnet (og) fornemmelig d. 9 Hujus har lagt Slag og Stød til ærerørige og ubeqvemme Skiældsord og dermed Hr. Keyser, da han kom i sit Høje Herskabs Forretning utilbørlig overfaldet med aldt hvis af ovenmeldte Overfald dependerer."

Dette så ikke særlig flatterende ud for Hr. Sognepræsten. Sagen blev imidlertid udsat i 14 Dage og i Retsmødet d. 9/12

lod Herredsfogeden i Retten læse et Brev fra A. Keyser af Dags Dato, hvorudi denne ganske frafalder denne Sag, som han har ladet føre Stefnemål om imod Hr. Nordrup, hvoraf ses, at han aldeles venlig og vel er forligt med Hr. Nordrup. Og Dommeren herefter konstaterer: „at denne som en ret afgjort Sag (kan) hæves."

Altså var det kun, hvad man kalder en Storm i et Glas Vand; men måske Vidner denne Sag dog om, at H. Nordrup endnu som velærværdig Sognepræst havde noget af sin Ungdoms Temperament i Behold.

Der foreligger dog også et Vidnesbyrd om H. Nordrup, som taler et helt andet Sprog.

I Året 1743 testamenterede Elisabeth Lassen, Enke efter Sognepræst til Førslev-Sneslev Hr. Jens Brun, sine Efterladenskaber til H. Nordrup og hans Kiære Hustru, og det sker med følgende Motivering: „Udi Erkendtlighed af det trofaste Venskab, som stedse har været imellem Velærværdige Hr. Hans Nordrup, Sognepræst til N-F. Menigheder og min forbemeldte kiærlig Mand, *så og især for ald den kiærlige Omgængelse, som hans Velærværdighed udi min Enkestand har bevaret til denne Time for min kære Søster og mig.*"

Dette viser, at H. Nordrup også kunne være trofast i sit Venskab.

Hans Nordrup og Kvægsygen i Nordrup-Farringløse.

Mod Slutningen af Hans Nordrups Embedstid i Nordrup-Farringløse opstår der en Situation, der afslører visse Sider af H. N.s Karakter og en for en Præst usædvanlig praktisk Sans og Handlekraft.

I Årets 1745 ramtes Egnen meget hårdt af den såkaldte Kvægsyge. Det vil føre for vidt at beskrive denne frygtelige Sygdoms Omfang, — herom henvises til Herr Frits Jacobsens Afhandling om dette Emne her i Årbogen Årgang 1937.

Nordrup-Fa. var blandt de Sogne, der ramtes særlig hårdt. I denne Situation nøjedes Pastor Nordrup ikke med Suk og Beklagelser, men stående overfor sine Sognemænds store Nød og Trang, beslutter han, som han selv fortæller: „at ofre en Deel af min egen Velfærd på Bøndernes attråede Opkomst, idet jeg kort efter, at Gud havde hjemsøgt dem såvel som mig selv med den grasserende Kvæg-syge, indkøbte een Deel Køer for min egen Regning og Hazard og delte omkring til dennem, på det de kunde både have lidet til Malkning, og noget at opdrage et Høved på for sig selv i Fremtiden, om det måtte lykkes. Hvilket var disse Sognes Beboere så meget mere angelegen, som Hornkvæget tilforn har været det meste de skulle have deres Næring ved. Og jeg formærkede, de hverken selv turde vove at indkøbe noget, og den mindste Deel havde Råd og Ævne dertil.".

Dette usædvanlige Skridt, gav et Par År senere Anledning til en meget omfattende Retssag mod Giesegårds Herskab, og selv om der er noget beklageligt ved, at denne ædelmodige Handling skulle blive Årsag til en bitter Strid med påfølgende Optrævling for Ringsted Herredsting, så er det dog netop denne Omstændighed, der giver os et nøje Kendskab til hele denne Sag.

Den følgende Fremstilling er bygget på Vidnernes Udtalelser ved Rettens Møder, og søger, uden at kunne tage alt med, at give et Indtryk af denne ejendommelige Sags Udvikling.

Såvidt det kan skønnes har Pastor Nordrup „uddelt" 25 til 30 Køer, hovedsagelig til Giesegårds Fæstebønder i Nordrup og Klippede Byer, men også Bønderne i Mulstrup og Tvindelstrup Byer, der hørte under henholdsvis Ringsted Kloster og Sørup Godser, fik Andel i Præstens Køer.

Nogen Aftale om Tid og Vilkår for Bøndernes Lån af disse Køer blev der desværre ikke truffet, hvilket skulle vise sig at blive skæbnesvangert. Herr. Nordrup indrømmede senere, at han har modtaget 1 Rdl. 2 Mark årlig for hver Ko, hvilket han påstod, at Bønderne godvilligt tilbød ham; fra anden Side hævder man dog, at det drejede sig om 2 Rdl. pr. Ko, hvilket også må være såre billigt, da P. Johansen Neergård på Ringsted Kloster oplyser, at andre har taget 4 til 5 Rdl. i årlig Leje.

Omkring Mikkelsdag 1747, da de fleste af Pastoratets Bønder var i Nordrup Præstegård for at betale Småredsel, meddelte Pastor Nordrup dem, at de ikke kunde regne med at beholde hans Køer længere end, til at hans Svigersøn P. Ferslev, enten vandt sin Sag eller fik et Sted for sig selv. P. Ferslev havde i nogle År været Forpagter af Godset Frydendahl, men Forholdet til Godsets Ejer Fru Generalinde von Eyndten var ikke godt, de havde flere Retsager gående både for Birketinget og Sjællands Landsting; først på Året 1748 købte imidlertid P. Ferslev Nøragergård i Sæby Sogn, og dermed indtraf den Situation, hvor Bønderne skulde aflevere Præstens Køer.

Aflevering af Køerne fra Fæstebønderne under Rg. Kloster og Sørup Godser voldte ingen Vanskeligheder. Hr. Forvalter H. Siersted Sørup erklærer d. 5/8-1748, at han aldeles intet har imod, at Pastor Nordrups Kvæg er afleveret i Maj Måned

sidstleden, eftersom han fandt, det var billigt, at Hr. Nordrup fik sit Kvæg, når det forlangtes.

Helt anderledes gik det med Bønderne under Giesegårds Gods.

Den 8. Maj lod Pastor Nordrup Anneksbonden i Farendløse Søren Nielsen og Mats Skomager sammested gå rundt til Bønderne for at meddele dem at de nu skulle aflevere Køerne.

Samme Dag var Giesegårds Ridefoged Herr. Jacob Jæger og dennes Skriver Chr. Gutfeldt inde hos Laurs Andersen i Nordrup Kro, herind kom nu også Præstens Svigersøn Herr. P. Ferslev tilligemed Søren Nielsen og Mats Skomager. P. Ferslev talte med J. Jæger om Præstens Køer, der beroede hos Bønderne under Giesegårds Gods, som han forlangte leveret ind i Præstegården; herved kom Skriver Gutfeldt og Hr. Ferslev i Diskussion, hvorunder Gutfeld sagde til Her. Ferslev: „Har I jer A.B.C. Bog med jer?" Hvortil Ferslev svarede: „Hør min Ven! jeg har intet med Jer at bestille." Derpå gik Ferslev ud, men Gutfeldt gik bag efter ham uden for Døren og sagde: „Hils Jer Svigerfader, at han giver Jer A.B.C. Bogen med, når I går i Byen."

Når D-Herrer Jæger og Gutfelt havde begivet sig til Nordrup nævnte Dag, så havde det den bestemte Årsag, at de på Herskabets Vegne skulde meddele Bønderne, at de ikke måtte udlevere Herr. Nordrup hans Køer, førend de fik nærmere Ordre fra Herskabet. De overlod dog dette Hverv til Thomas Smed og Johannes Hugger begge af Nordrup, som derefter gik hart til hver Mand især i Nordrup By og forrettede det Ærinde, som Ridefoged J. Jæger havde forlangt af dem.

Pastor Nordrup så sig efter dette nødsaget til at anlægge Sag mod sine Sognemænd og Ridefoged J. Jæger på Herskabets Vegne, og han gør det med følgende Motivering:

„Som jeg har måttet, uventelig, fornemme at Ole Laursen, Jens Pedersen, Jens Hansen, Jens Jensen, Niels Pedersen, Jonas Pedersen, Niels Nielsen, Carl Andersen, Povel Greiersen, alle Gårdmænd udi Nordrup By och Hans Andersen Hmd. sammesteds, — så og Christen Laursen, Knud Thomasen, Fr. Jensen og Jørgen Christensen Gårdmænd udi Klippede By ej har villet udlevere mig mine Køer, som jeg i deres store Nød og Trang haver hjulpet dennem med, da jeg dog (ellers) betidlig har ladet dennem bekendtgøre at de ikke kunde vente sig dem at beholde — — — — — — —

Jeg altså nødes til min Ret ved Lovmål at indtale, og som jeg fornemmer at Bøndernes Høje Herskab, ved deres Ridefoged Monsior Jæger skal have tilskyndet dem til at giøre denne formodentlige Vægring i Kiøernes Udlevering, — — — — — så forårsages jeg hermed til at lade de meldte, såvelsom Mon. Jæger på Giesegård, på egne og sit Høje Herskabs Vegne, samt Bøndernes Vegne, som og Bønderne selv, enhver for sig (her gentages Navnene) tilsige lovligt, med 8 Dages Varsel, at møde til Ringsted-Tybjerg Herredsting Onsdagen d. 29/5 førstkommende. Vidner og Bevisligheder, næfnt og unæfnt, herom at anføre, og efter Sagens Beskaffenhed til vedbørlig Erstatning for ald påført Ulejlighed Dom at imodtage. — — — — — —

Nordrup Præstegård d. 16/5-1748.
Hans Nordrup.

En lang Række Møder fulgte nu ved Ringsted-Tybjerg Herredsting, men at følge den omfattende Vidneførsel i alle

Enkeltheder vil føre alt for vidt, kun nogle Hovedpunkter skal nævnes.

Skriveren på Giesegård, Herr. Chr. Gutfelt rettede, som allerede antydet meget ærerørige Sigtelser ikke alene imod P. Ferslev, men også mod Svigerfaderen Pastor Nordrup.

Hvad Herr. Gutfelt i Virkeligheden havde sagt og gjort, var det noget vanskeligt at få klarlagt gennem Vidneførselen, men Retten fandt det dog bevist, at Gutfeldt havde søgt at defamere Hr. Nordrup og Svigersøn med mange blameriske Ord og Talemåder, og at han som et afsindigt Menneske og uden Forstand var omløben på Nordrup Bys Gade hin 8 Majdag 1748 og gjort Spørgsmål til Folk, hvem han traf, nemlig: om Præsten havde godt Brændevin, og om han skiænkede (for) dem, — videre om han ikke drak sig fuld som et Svin, og om han ikke lå og sølede sig på Gaden og kaldt ham for en gammel Abekat, — så og til Hr. Ferslev sagt de Ord: at han skulle gå hjem og hente sin A.B.C. Bog, item om hannem, at han var en Sluppert og en Hundsvot som godt kan giøre Børn på Præstens Datter, men ej mere.

Retten tilkendegav Gutfeldt for sine formastelige Ord og Gerning imod Hr. Nordrup og Svigersøn, at gøre samme begge en offentlig Erklæring og Afbigt, — således som Parterne det forlanger og hannem foreskriver, og det inden 15 Dage efter denne Doms Forkyndelse når Retten holdes, så og betale til Justitskassen 4 Rdl. samt betale Processens Omkostninger med 20 Rdl.

Gutfelts Nederlag synes fuldstændigt, idet han d 5 Marts 1749, i Sandby Tinghus, erklærer: „at han ikke har haft den allerringeste Føje eller Anledning til at søge enten udi Ord, Gebærde eller Skrift, således som sket er, dennem (Herr. Nordrup og Svigersøn) nogen Blame at påføre, og da

min Forgribelse, er gået så vidt, at jeg endog offentlig overfor en stor Deel af Hr. Nordrups Menigheds Lemmer i Nordrup By haver udspreed og pådigtet Hannem deslige mine ublue skammelige Calumnier, så haver Hr. Nordrup været tvunget til at give mig Sag for sådan min Adfærd. — — — — — — Hvorfor jeg herved iche allene offentlig tilståe min imod dennem begangne formastelige Adfærd. Men end og med største Fortrydelse over min i denne Tilfælde begangne ondskabs Fejl og Forseelse både imod Hr. Nordrup, som var min Sognepræst, og imod Monsiur Ferslev, ydmygst beder at De mig min ergangne ærerørige Grovheder og Insulter vil tilgive og iche mere påanke, hvorved jeg og forsichrer, at jeg efter denne Dag, aldrig skal enten mundtlig eller skriftlig søge at De neqvere Hr. Nordrup, Monsiur Ferslev eller nogen af Deris Familie. — — — — —.

Efter denne min Erklæring og Afbigt, som jeg nu selv inden Retten på Ringsted-Tybierg Herredsting oplæser, må det være Hr. Nordrup og Mr. Ferslev tilladt et lovligt Tingsvidne beskreven at tage.

Datum, Sandbye Tinghus d. 5. Martij 1749.

C. Gutfelt.

Medens Herr. Nordrup således hurtigt og let fik tilbagevist Herr. Gutfelts Angreb, så lå det langt vanskeligere med Forholdet til Giesegårds myndige Ejer Fru Grevinde A. S. Schack; thi hende personlig var det, som stod bag ved Bøndernes Vægring ved Køernes Udlevering; dette fremgik tydeligt af det Brev fra Grevinde Schack, som Herr. J. Jæger så sig foranlediget til at fremlægge i Rettens Møde d. 28/5.

Det havde følgende Indhold:

Schackenborg d. 1. Mai 1748.

— — — — — — — Herr. Nordrups Forhold kan jeg så meget mindre aprobere som derudi ikke engang er ringeste Menneskelighed. — Thi enten har han sadt Kvæget ud til Bonden for at hjælpe ham, eller ikke. — Er det første sandt, så er det jo øjensynligt, at Bonden derved af ham er bedraget, efterdi han nu skal miste Kvæget på den Tid af Året, da han skulde have Hjælpen deraf, — er det derimod for Herr. Nordrups egen Fordels Skyld, da kan han vel tænke, hvorledes et Herskab, hvo det er, vil og kan optage sådan Omgang med Bonden som sigter til hans Ruin og Undergang.

For Stykket af Studene er det billigt, at Bønderne får 1 Rdl. til Foerpenge, hvad Køerne angår skal I (J. Jæger) sige Bønderne, at de ikke skal lade dem være følgagtig, førend Her.. Nordrup får lovligt opsagt dem, eller beviser at have lovlig opsagt dem, skulde han derimod med Magt tage Køerne fra Bonden, kan I protestere derimod, kræve Vidner derpå og reservere Rettergang."

Såvidt Grevinden. Det er såre naturligt, at den arme Ridefoged søgte at placere Ansvaret der, hvor det givetvis lå, nemlig hos Grevinden; men det var nogenlunde det værste, han kunde gøre, thi Grevinden vilde ikke frem i Rampelyset, hvilket fremgår af følgende Brev fra Grevindens Prokurator Hr. Lausen til Ridefoged J. Jæger.

Monsiur Jæger.

Jeg holder for, at De (ved Retsmødet) d. 28. Augusty ad Protocolium declarerer det som er den rene Sandhed, nemlig

at De aldeles ingen Ordrer haver haft fra Fru Grevinden at forevise hendes Brev eller Seddel i Retten.

Item det er sket i en Hast og af Ubetænksomhed, da de inden Retten blev presseret for at fremvise Deres Herskabs Ordre, — finder da Herr. Nordrup sig læderet ved denne

Grevinde Anna Sophie Schack, f. komtesse Rantzau († 1760)
Moderne kopi på Giesegård af maleri på Schackenborg

Deres uforsigtige Omgang, må han gjerne holde sig til Dem, ligesåfuldt som De selv kunde have skrevet Brevet. Videre kan De ikke explicere Dem i denne Materie, men må afvente i ald fald Saggivelse: Dog Exiperer De aldeles på Fru Grevindens Vegne som Forhen.

Nærum d. 23. Augusty 1748.

Jeg forbliver Deres tjenstskyldige Tjener
A. Lausen

Prokurator Leerager, som repræsenterede Pastor Nordrup i denne Sag, skriver bl. a.:

„at det er med den største Forundring og ej mindre Forskrækkelse, at man må høre sådanne Ord, af en så højt oplyst Dame, (som Grevinden) som ved meget bedre, hvor stor en Tjeneste, hendes Bønder her er sket."

At Grevinden skulde kunne dække sig bag sin Ridefoged, kan Herr. Leerager ikke godkende; han finder, det er nok, at Hendes Nåde ved Brevet har givet Jæger Fuldmagt i denne Sag, og følgelig gælder det her efter Loven, at hvad han derudi udretter, ligesåfuldt, som det kunde ske ved Fru Grevinden selv; hun har derimod sig sin Regres forbeholden til hendes Fuldmægtig Herr. Jæger, om han foretager noget, som han ikke burde, og lad være, at Hendes Nåde ikke har befalet Herr. Jæger hendes Brev at fremlægge, —(så) kan det derfor ikke fritage hende for de derudi Herr. Nordrup tillagte Beskyldninger.

Retten kom også til det Resultat, at Grevinden havde „meleret" sig i denne Sag, og såvidt den Materie angik, hvormed Herr Nordrup finder sig torteret og fornærmet, og om hvilken Stefning d. 14/8 er afhjemlet, hvorved Herr. Nordrup søger Satisfaktion hos Grevinden, da fandt Retten ingen Føje til at afvise Stefnemålet imod Grevinden, men at hun derudi bør tage Deel og Part.

I Enkeltheder at følge denne store Sag, med dens mange Stævninger og contra Stævninger lader sig, som allerede sagt, ikke gøre. Til slut et kort Referat af Herredstingets Dom, som faldt Onsdagen d. 23. Oktbr. 1748.

Først finder Retten det bevist, at der her er tale om „Lejekøer", som Bønderne har haft af Præsten og deraf betalt 2 Slettedaler i Leje af Stykket, hvorfor her må gælde: „dette

Lands Praxim Skik og Brug, imellem Bønder og andre, at enhver Bonde, som leyer Malkekiør af nogen, annammer Qvæget Mortensdag, når Qvæget skal indtages på Foder, og beholder da Bonden Kiøerne såvel om Vinteren som den påfølgende Sommer, indtil Året er omløbet til Mortensdag, og (i den Tid) gielder ingen Opsigelse på nogen af Siderne." Og da denne Sag og Søgsmål anføres af lige Betydning, — Kiendes for Ret: „At de indstefnte i Nordrup og Klipped, bør beholde de Kiøer indtil Mortensdag 1748. Eftersom de Leye for det forrige År til Mortensdag 1748, til Præsten har betalt a. Stychet 2 Slettedaler og da, nemlig, Mortensdag 1748 levere Kiøerne til Hr. Nordrup efter Loven. Hvad Leyen angår for dette sidste År, fra Årsdagen 1748 da imellem Præsten og Bønderne ingen Accordt er skeet, og Bønderne imod Præstens Villie har beholdt Kiøerne ansees (det) for billigt, at de indstefnte Bønder bør betale Herr. Nordrup i Leye af hver Ko 4 Slettedaler, om de i samme År har fået Kalv, og Bonden har haft så meget mere Nytte af Qvæget, — alt i Henseende til Præstens kostbare Indkiøb og selvudstandne Hassard.

Herr. Nordrups Påstand om, at hans Handling i denne Sag var sket af ren Kierlighed og en inderlig Medlidenhed med sine Sognemænd, holdt altså ikke ved Rettens Prøvelse, — alligevel må det vel siges at være en meget human Handling, hvad Retten da også antyder ved at sætte Lejen for det sidste år til det dobbelte pr. Ko af, hvad Bønderne ellers, mere eller mindre frivilligt, havde betalt.

Om Grevindens ærerørige Skriverier udtales i Dommen: „Da dog Retten ikke kan tiltræde, at Fru Grevinden til denne Skrivemåde og Expræsion har været beføjet, bør ej samme Ord og Expræsioner i ingen Måde være eller komme Herr.

Nordrup på Ære gode Nafn og Røgte til nogen Forkleinelse.

Men hvad Monsiur Jæger angår, der selv har indrømmet, at han aldeles ingen Ordre har haft fra Grevinden til at forevise eller oplæse hendes Missive, da finder Retten at: „Hr. Jæger allerede af den Grund har været Årsag til denne Proces og Ulejlighed, som her er forefalden imellem Grevinde Schack og Hr. Nordrup — — — — (da) kiendes for Ret: at J. Jæger bør første Tingdag efter denne Doms Forkyndelse her inden Retten giøre Hr. Nordrup en offentlig Afbigt, udi Hr. Nordrup eller Fuldmægtigens Overværelse, så og betale til Nordrup Sogns Fattige 2 Rdl., item betale Hr. Nordrups af ham, forårsagede Omkostninger, 10 Rdl., og dertil Rettens Vidner for Befordring.

Dette sidste synes noget hårdt, og det vides da også, at Ridefoged J. Jæger kviede sig ved at efterkomme Dommen; det endelige Resultat heraf kendes imidlertid ikke.

Når jeg har ofret så megen Omtale på denne Sag, skyldes det, at jeg mener, at den giver et godt Tidsbillede fra en af de mørkeste Perioder i vor Bondestands Historie. Tiden lige før Daggry, det vil sige, lige før Landboreformerne begyndte.

Det ser ejendommeligt ud, at netop som H. Nordrup lå i denne heftige Strid med Grevinde Schack, som han forøvrigt engang kaldte sin: „Højgunstige Veldæderske", blev Thoreby Præstekald, som H. Nordrup jo havde Ventebrev på, ledigt, og det har sikkert, efter alt det der lige var passeret, været ham en Befrielse at kunne forlade Nordrup.

Endelig til sidst et Par Ord om H. Nordrup som Digter, set i Forhold til Samtidens Digtekunst.

Historikeren E. Werlauff skriver herom, H. Nordrups: „Brug eller rettere Misbrug af en måske ej ganske dårlig poetisk Åre, såvel til hyppige Vers af et temmeligt sescenninsk

Indhold, rigtignok efter Tidens Smag, som endog til Paskviller på betydende samtidige Personligheder, kunde ej andet end være ham til Hinder (for geistlig Befordring). Først efter mange Års Forløb var det dog måske hans Færdighed i den af L. Holberg så ofte bespottede Lejlighedspoesi, og et vist dermed forbundet Selskabstalent, der endelig banede hans

Nye Tidender om Lærde og Curieuse Sager
No / 51 Den 20. December 1743 / Kiøbenhavn.

Efter at Hans Vel ærværdighed Herr. Hans Nordrup havde haft den Naade, selv at overlevere Hans Kngl. Hojhed Cron-Printzen et underdanigst Lykonsknings-Vers til Indtoget, som var trykt paa rød Serge de Soye med forsølvede Bogstaver, underforet med grønt Taft og garneret med Sølv-Kniplinger, har hand siden indleveret efterfølgende chronosticon:

812 Nye Tidender

Hans Kongel. Høyheb!
Min Dyre Kron-Printz maa mig ey unaadig blive,
At til Hans Indtogs-Fæst jeg ey har vidst at skrive
Den Høyst-lyksalig Dag: Men see! her neden staar
I gamle Romer-Tall den Høytids Gylden Aar.

CœLItUs orta VenIt FrIDerICho Costa LoVIsA,
AngeLa faCta AngLIs, nUnCqVoqVe DIVa gothIs.

Og havde Hr. Nordrup desfornden tiltænkt, at lade sætte paa Jødernes Ære-Port efterfølgende 2de Diviser. Først Pagtens Ark, hvoraf Messias fra Naade-Stoelen synlig opstod.

Jer. 31. Cap. V. 31.
UnICUs en! VeterIs MessIas sUrgIt ab arCa
fœDerIs atqVe noVI spes fUIt, est & erIt.

Dernest Sions Taarn, hvorpaa 2de Engle holdt en Laurbær-Krands med F. og L. indhiertet. Esa.

om lærde og curieuse Sager. 713

Esa. 49. Cap. V. 23.
oCCUrsat CeLsæ nUtrIX LoVIsA sIonI,
ILLIUs Ipse parens hIC FrIDerICUs aDest.

Og ligeledes paa Hendes Kongel. Høyheds Kron-Princessens Fødsels-Fæst følgende:

Auspicatissimum LOVISIANÆ Nativitatis Festum D. 18 Decembr. 1743.
ex Ps. 118. V. 24, 25.
Abs IoVe faCta DIes hæCCe est, neC Lætior ULLa;
o! henè sIt gothICIs LUX qVoqVe nata DIIs!
ɔ: sICqVe DeUs! nobIs aUXILIator erIs.
Piissimè & devotissimè cultum ab H-umillimo H-oc N-omine.

Paris.

Hos Briasson i Jacobs-Gaden a la Science er nu at faae til Kiøbs: Traité des Petrifications avec figures, in 4to 1742. 2 Deele, som begge udgiøre 1 Alph. 10 Ark, og 59 Kaaber-Tabeller. Herr Professor Bourguet i Neufchatel er Author af de Breve, som findes i den 1ste

Eee 2 Deel;

Vej til det Præstekald, hans for 35 År siden afdøde Fader havde haft, og hvorefter han selv førte Navn, nemlig: Nordrup-Farringløse. Som Præst fortsatte han sin rimende Virksomhed, skønt få af hans Arbejder udkom i Trykken."

En nutidig Litteraturkender, Bibliotekar J. Nielsen Haslev, har om H. Nordrups Digte udtalt, at de er typiske Barokdigte, hvis Indhold dog er alt for ubetydeligt til at kunne bære de højstemte Ord. Det sidste, der kendes fra H. Nordrups Hånd er, stadig ifølge Hr. Werlauff, et Digt i Anledning af Kronprinsens Salving 1747, hvori han angreb adskillige Misbrug, dadlede den danske Adel, spottede over de pietistiske Bevægelser, og endelig ytrede sig alt for dristigt om fremmede Magters Politik. Geheimearkivar H. Gram, hvis Betænkning blev indhentet af Overhofmarskal A. G. Molkte, fandt heri en „besynderlig og en for en geistlig Mand ganske uanstændig Frihed i at satyrisere over Høje og Lave." Han frarådede Digtets Trykning og indstillede, at H. Nordrup skulle straffes i Henhold til Danske Lov 2 - 7 - 7,8. Hvorvidt dette skete, vides ikke.

Det vil være naturligt her at citere noget af dette Digt fra Afsnittet om Pietismen, da det formentlig røber lidt om H. Nordrups egne kirkelige Sympatier og navnlig hans Antipartier.

Det er, Gud bedre, kundbart nok,
At Helved Dragens Vrede
Har udspyet en Skarnbasse-Flok
I skjult og skiden Rede,
Som sværmed om og frit krøb ind
I visse Samlings Hytter,
Hvor Qvucker = Åndens Vexel Vind

Fra en på anden flytter.
Men kom Prælat! med Misk = mask Læs,
Som Præke = Embed førde,
Ach! hvor andægtig sad de Gjæs
På Hellig Michel hørte. —
Den Art Jord =Rotter ilde Huus
Har holdt i Kirkens Mure.
— — — — — —
Ja den, som aldrig tænkte før
Fik Griller i sin Pande,
Hej! du vel også fiske tør
I disse rørte Vande.
Sligt bør ej regnes blandt de små
Af Satans Mesterstykker,
Som længe nok har pønset på
Vor Christendoms Ulykker.
En Deel tog Vende = Kåben på
Og Skalken i sig kvalte,
Som veed en Middel = vey at gå
På begge Been at halte.
En Deel, som før i Lykkens Skjød
Knap vidste sig at skikke,
Den vil sig selv nu græmme død
og låne Judæ Strikke. — — —

Om et sundt menneskeligt Livssyn taler følgende Linier, — lad da disse være et slags Motto for H. Nordrups eget bevægede Liv.

At glæde sig ved andres Fald
er onde Folkens Lyder,
gid hver af os sit lovlig Kald —
med lovligt Virk bepryder.

Det blev kun en kort Tid at H. Nordrup kom til at virke i sit nye Kald i Thoreby, — han var jo også nu en aldrende Mand. Hen på Sommeren 1750 døde han, og hans Lig førtes til Fødesognet Nordrup, hvor det hensattes i Familiebegravelsen under Kirkens Kor.

Nogen Skifteforretning efter H. Nordrup findes ikke, idet hans Hustru, ifølge Testamentet, var hans Universalarving. Ud fra et historisk Synspunkt må dette meget beklages, idet en Registrering af hans Bo, for Eksempel af hans Bibliotek kunne have givet et godt Bidrag til en Bedømmelse af H. Nordrup som Åndspersonlighed.

Hans Hustru bosatte sig i Sdr. Dalby, i Nærheden af Datteren Karen, som var gift med Sognepræst V. Lindam, her døde hun i Året 1759 og blev begravet i Dalby Kirke.

Mange Forfattere har tidligere befattet sig med H. Nordrups eventyrlige Person, — når jeg ikke desto mindre har ment det rimeligt igen at tage Emnet op, så er det fordi, jeg ved mit Arkivarbejde har fundet Materiale frem, som åbenbart ikke tidligere har været benyttet, og dette Materiale viser os H. Nordrup fra andre Sider end de hidtil kendte.

Det er muligvis sandt, alt det ufordelagtige, som tidligere er fortalt om H. Nordrup, men det er næppe hele Sandheden om ham, — jeg er overbevist om at han var bedre end sit Rygte.

N. Fr. Rasmussen.

Kilder.

E. Werlauff: Afhandlingen »Holberggiana« i Nyt historisk Tidskrift 1856. Heri findes Henvisninger til mange andre Kilder som er benyttet.

Giesegård Godsarkiv i Landsarkivet for Sj. især Pakken: Sager vedr. Kvægsygen.

Desuden har jeg benyttet mange andr Arkivalier. Om Kvægsygen i Almindelighed henvises til F. Jacobsens Afhandling: Kvægpesten i Sorø Amt i Årbogen for 1937, samt til Z. Nielsens historiske Fortælling: I stor Pine, i Samlingen Skiftespil 1907.

Om ålefiskeriet ved Stigsnæs

Af *Johs. Lyshjelm*

Når man en sommerdag kommer til Stigsnæs kyst og går en tur langs stranden, bliver man hurtigt opmærksom på, at der her er en fiskeplads. For en „landkrabbe" er det måske ikke straks helt klart, hvilken form for fiskeri, der er tale om, men er man så heldig at komme i snak med en fisker, opdager man, at det er ålefiskeri, der er tale om.

Langs hele kysten ligger ålestaderne og stråler med deres lige pælerækker som edderkoppespind ud mod et fjernt mål. Har man lejlighed til gennem en del af året at følge fiskernes arbejde, bliver man snart klar over, at der er et stort forarbejde med garn og pæle, før der er mulighed for fangst — man kommer ikke sovende til sit udbytte.

Man må vel antage, at der så længe, der har boet mennesker på Stigsnæs har foregået fiskeri fra kysten. Selvfølgelig har det været under primitivere former fra starten, men givet er det, at man på næsset hurtigt er blevet klar over, at man kunne hente et tilskud til det daglige brød fra havet. Gennem de mange år, hvor landmændene har passet deres jord, har de aldrig glemt, at de lige uden for døren havde havet — bønderne på Stignæs havde arbejdet med at passe ålegårdene som et fast led i deres dont året rundt. For enkelte blev det vel sådan, at fiskeriet blev det vigtigste, og de beholdt det som levevej og lod andre om at passe jorden.

Ålegårede omtales tidligt i vor historie, og på Stigsnæs kan man følge retten til at have ålegårde langt tilbage. Når man

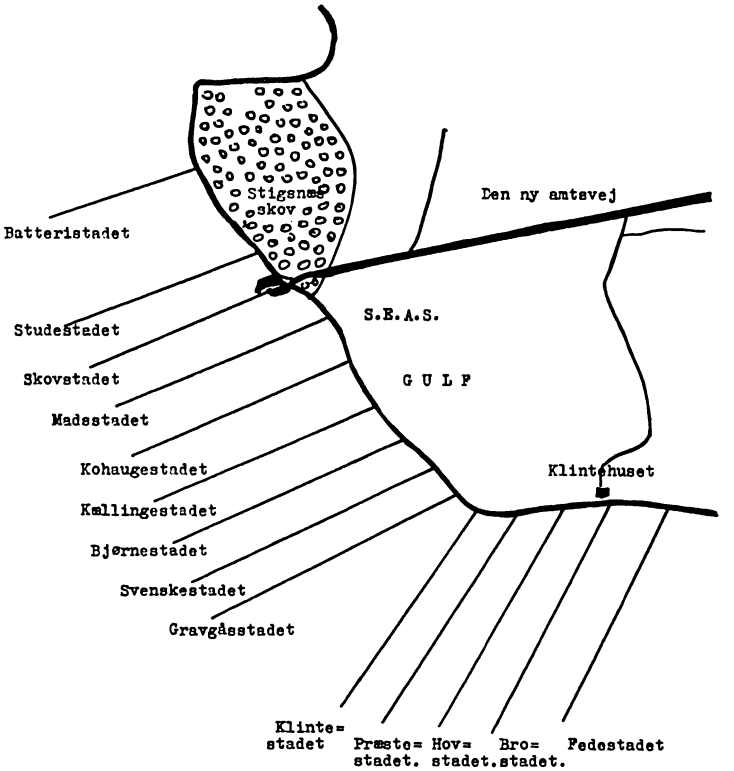

Ovenstående skitse viser placeringen af de 14 ålestader. Ikke alle de her aftegnede stader benyttes i dag.

ser på navnene, som ålestaderne har, kan man klart fornemme, at det er navne med mange år bag sig.

Ålefiskeriet har gennem mange hundrede år været en meget vigtig indtægtskilde for beboerne på Stigsnæs. Nu er dette imidlertid ved at være slut, idet man ved anlæggelsen af de

to meget store industriforetagender S.E.A.S og GULF helt ude ved kysten, har inddraget en del af staderne, ligesom det meget lys om aftenen og forskellige former for forurening af vandet har ændret mulighederne for ålefangst — en betydningsfuld og vigtig indtægtskilde for egnens befolkning forsvinder.

Ålegårdsretten

Ålegårdsretten antages undertiden at gå tilbage til kongens rettigheder over søterritoriet. I Jydske lov hedder det: „Vrag, som kommer til land og ingen følger eller kommer efter, det ejer kongen, fordi kongen ejer hele forstranden, og det som ingen ejer, ejer kongen." Man må vel også tænke sig, at kongen har kunnet forbyde fiskeri, eller han har kunnet give enkelte personer eneret til mod eller uden afgift at fiske på visse steder. Gennem de håndfæstninger, som de skiftende regenter måtte underskrive inden deres overtagelse af Danmarks trone, kan man se, at man prøver at indskrænke kongens magt på dette område. Ved Chr. d. III's tronbestigelse var adelens magt stor, og det siges i håndfæstningen: „Ligeledes må og skulle Danmarks Riges Råd og Adel nyde deres frie fiskeret ud for deres egen grund — — — — og hver må nyde ålegårde ud for deres egen grund, undtagen ud i fjorde, som kongen og den menige mand haver skade af."

I fiskeriloven af 1888 fastsættes det, at grundejerens ret ikke alene omfatten retten til fiskeri med egentlige ålegårde (en enkelt ruse forbundet med land), men tillige fiskeri med andre ruseredskaber. Grundejeren kunne efter loven protestere mod andres fiskeri enten med fritstående åleruser

eller med andre fiskeredskaber, der ikke var bestemt til ålefangst, hvis dette fiskeri var til skade for ham. I denne lov blev det indført, at ålestadsretten ikke måtte adskilles fra den tilstødende grund. I nutiden sker det imidlertid ofte, at grundejeren bortlejer ålegårdsretten til andre mod en årlig leje.

I slutningen af forrige århundrede afgav en kommission en betænkning, hvor man behandlede spørgsmålet om kystejernes ålegårdsfiskeri og andres fiskeri. Igen i begyndelsen af dette århundrede arbejdede en kommission med spørgsmålet om ålegårdsrettens afløsning, men først med en betænkning i 1955 blev der i 1956 vedtaget en lov om afløsning af ålegårdsretten mod en erstatning, dog således at ejeren eller lejeren måtte have ret til stadet en årrække fremover mod afgift.

Ejerforholdet til ålestaderne

Når man taler med folk om, hvem der ejer staderne, bliver det straks klart, at der er tale om 2 muligheder, i hvert fald, når man ser på ejerforholdet gennem de sidste par hundrede år op til den vedtagne lov om afløsning af ålegårde. Fra gammel tid har ejendommene på halvøen Stigsnæs været fæstegårde under Borreby eller Basnæs, og staderne har været fæstet sammen med ejendommene, der lå ud til kysten — men da bondegodset blev frasolgt de to herregårde, lod man på Basnæs ålegårdsretten følge med ejendommen, medens man på Borreby ved salg af ejendommene ikke lod denne ret følge med, men selv beholdt den og forpagtede den ud til omegnens beboere.

Stader, der ved salg af gårde fra Basnæs, fulgte med og således har tilhørt de skiftende ejere på gårdene: Klintestadet, 1/3 Kohavestade og 1/2 Brostade.

De øvrige stader langs kysten tilhørte som nævnt fæstegårdene under Borreby, og de vedblev med at høre under godset, da gårdene blev solgt. Borrebys ejere har gennem mange hundrede år været ejere af nogle af de største ålegårdsrettigheder på Sjælland, (målt efter udbytte har vel kun Holsteinborg og Gavnø været bedre). Fra godset har man lejet staderne ud til interesserede — af og til har flere sluttet sig sammen om at leje et enkelt stade, og man har så delt udbyttet. Der findes endnu et minde om dette stadefællesskab, idet der i „Sylten" på engen ved Østerhoved er en plads på ca. 5 m² med 5 huller. Denne plads blev benyttet af 5 mand, der i fællesskab havde lejet Fedekrogsstadet. Når de havde tømt rusernes indhold ud på pladsen mellem de 5 huller, begyndte man en fordeling af dagens fangst.

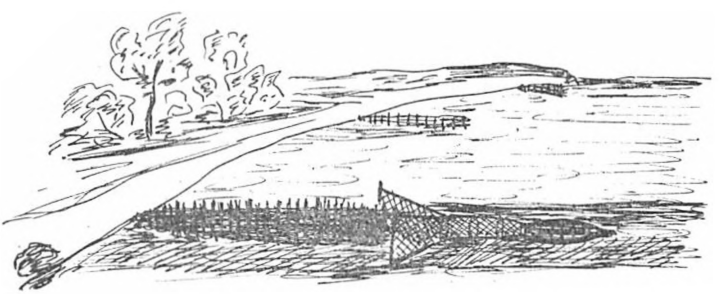

Ovenstående skitse viser en ålegård, som den brugtes på Stigsnæs til op mod slutningen af forrige århundrede. Det flettede risgærde, der gik ca. 20 alen fra land, blev oybygget af staver, der blev slået i havbunden med ca. 5 tommers mel-

lemrum — mellem disse blev der flettet hasselgrene. Uden for risraden var der en kort ruse (4—5 alen) og uden for denne en kube, der var flettet af vidjer.

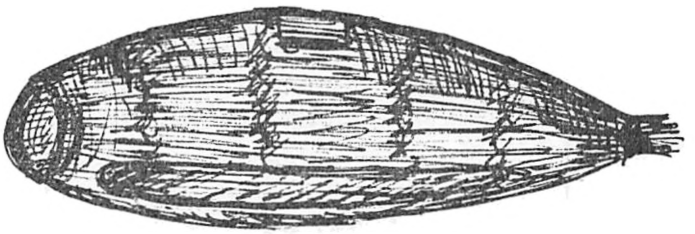

Billedet viser en kube, som man brugte den til omkr. 1925. Disse kuber fremstillede man ikke selv på Stigsnæs, men købte dem på Langeland. Det berettes dog, at en enkelt mand har kendt kunsten — nemlig Lars Pedersen ved „Dæmningsmøllen". Kuben er ca 1 m lang og på største sted ca. 40 cm i tværmål. På kubens yderside er der mod den side, der vendte mod bunden, og som var udsat for størst slid, påbundet et par brædder. På kubens overside er der en lille åbning, der kunne dækkes med et lille låg — herigennem kunne man hente fangsten ud.

I det følgende gengives indholdet af en fællesaftale for ejere og brugere af staderne på Stigsnæs.

Paragraf 1.

De vedtægter om ålefiskeriet på Stigsnæs kyst, af 6.-8.-1865 hidtil gældende regler skulle vedblive at have sin fulde gyldighed for så vidt angår ålestadernes indbyrdes grænser ved de i bemeldte vedtægt angivne skel på kysten samt kom-

pasretninger, som der er angivne, således at en linie udstukken fra det pågældne skelpunkt på kysten i den for hvert stade angivne retning danner grænse for fiskevandet (i staderne). Vedtægterne af 6.-8.-1865 lyder med de fornødne ændringer af ejernes navne og med tilføjelse af mtr. nr. således:

Fedestadet tilhører Borreby og begynder ved Agerhovedet på Lille Sevedø og ender ved enden af Skansen, som ligger 26 alen fra Basnæs skel (mtr. nr. 17 Klintehuset). Ruserne i stadet udsættes i lige linie i sydvest.

Brostadet tilhører Borreby og fisker Lars Olsen, Klintehuset, hver med halvdelen og strækker sig fra enden af Skansen, der ligger 26 alen fra Basnæs skel, og ender 3 favne vest for skellet mellem mtr. nr. 7 c og mtr. nr. 6 d Holten. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Hovstadet, som tilhører Borreby, begynder 3 favne vest for skellet mellem mtr. nr. 7 c og 6 d Holten og ender 1½ favn vest for den store sten i strandkanten på mtr. nr. 6 d Holten. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Præstestadet, som tilhører Borreby, begynder ved bemeldte store sten på mtr. nr. 6 d Holten og ender ved nedgangsstien til stranden 42 alen ind på mtr. nr. 9 Holten. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Klintestadet, som tilhører gdr. Hans Mortensen, Holten, begynder ved nedgangsstien til stranden 42 alen inde på den ham tilhørende gård mtr. nr. 9 Holten og ender 1½ favn

vest for skellet mellem mtr. nr. 5 og mtr. nr. 9. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Gravgåsstadet, som tilhører Borreby, begynder ved bemeldte skel 1½ favn vest for skellet mellem mtr. nr. 5 og nr. 8 af Holten og ender ved den østligste af de tvende store sten, som ligger omtrent på midten af mtr. nr. 5 Holten, Knasevig. Ruserne udsættes i lige linie i vestsydvest.

Svenskestadet, som tilhører Borreby, begynder ved den østlige af de tvende store sten, som ligger omtrent på midten af mtr. nr. 5 Holten, Knasevig, og ender i skellet mellem mtr. nr. 5 og mtr. nr. 10 Holten. Ruserne udsættes i lige linie i vestsydvest.

Bjørnestadet, som tilhører Borreby, begynder ved skellet mellem mtr. nr. 5 og mtr. nr. 10 Holten og ender ved en i mtr. nr. 10 ved strandkanten nedlagt sten. Ruserne udsættes i lige linie sydvest.

Kildre- eller Kællingestadet, som tilhører Borreby, begynder ved en på mtr. nr. 10 ved strandkanten nedlagt sten og ender ved de 2 store sten, der ligger i vandskorpen sydvest for skellet mellem mtr. nr. 10 mtr. nr. 11 — 163 alen fra samme. Ruserne udsættes i lige linie i vestsydvest.

Kohaugestadet, som tilhører Borreby 2/3 og gdr. H. Th. Søborg 1/3, begynder ved de 2 store sten, der ligger i vandskorpen sydvest for skellet mellem mtr. nr. 10 og 11 Holten — 163 alen fra samme — og ender i skellet mellem mtr. nr. 11 og mtr. nr. 2 Holten. Ruserne udsættes i lige linie i vestsydvest.

Arilings- eller Madsstadet, som tilhører Borreby, begynder i skellet mellem mtr. nr. 11 og nr. 2 Holten og ender i skovskellet eller i skovens hegn. Ruserne udsættes i lige linie i vestsydvest.

Skovstadet eller Ørnehovedstadet, som tilhører Borreby, begynder i skovens hegn og går til den store sten, der ligger midt for Maren Hvids høj. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Studestadet, som tilhører Borreby, begynder ved skellet for Skovstadet mod nord og ender ved et punkt, hvor det tidligere sømærke har stået, og som er 636 alen fra enden af grøftevolden ud for Maren Hvids høj. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Nyt oprettet stade, *Batteristadet,* som tilhører Borreby, begynder ved det punkt, hvor det tidligere sømærke har stået og ender ved det gamle skovskel, det har en bredde af 562 alen. Ruserne udsættes i lige linie i sydvest.

Nord herfor *et stade,* som tilhører Borreby, der strækker sig ud midt for Hagen fra den nordlige ende af Stigsnæs skov i nordvestlig retning, hvis ruser ikke er ført til land.

Nord herfor er udsat *enkelte ruser,* fra den nordlige ende af Stigsnæs skov, som ikke går til land.

Hvis nabofiskere kunne enes om en forandret kompasretning af skellinierne imellem deres stader kan sådant ske med

ejerens approbation. For at forebygge misforståelser, særlig hvor skellene er angivne ved store sten i strandkanten, som jo kunne forveksles, da der findes mange store sten, bliver grænserne tillige at afmærke ved nedslåede pæle i skellene langs kysten.

Paragraf 2.

Da lov om saltvandsfiskeri af 14. maj 1907 indeholder sådanne bestemmelser, der gør det ønskeligt at gøre forandringer i de hidtil gældende regler for ejernes og brugernes udøvelse af ålefiskerirette i de enkelte stader, vedtoges det, at ålefiskerne, såvel ejerne som brugerne, må benytte deres stader til ålefiskeri, som de finder tjenligt med åleruser, de være sig store eller små og må føres så langt ud til søs, som pælenes længde tillader og anden lovgivningsbestemmelser ikke forbyder, dog selvfølgelig, at de holder den retning for fiskeredskaberne, som er nævnt i paragraf 1, og at de holder dem inden for de deri nævnte grænser for deres ålestade, samt intet foretager sig, der kan forringe stadernes værdi.

Paragraf 3.

Ålegårdsfiskerne forpligter sig til at slå deres pæle, afmærke deres plads, udsætte deres tøj i en sådan mængde og af en sådan beskaffenhed og til den i fiskeriloven bestemte tid, at de erholde den i bemeldte lov hjemlede beskyttelse for deres ålefiskeri, så at uvedkommende ikke kunne trænge sig ind samt til, hvis sådant skulle ske, straks at føre klage til rette vedkommende for at få sin ret.

Paragraf 4.

Hvor der i et stade er flere ejere, bør man søge at dele stadet således, at hver får sin del af stadet for at forebygge uoverensstemmelser og ufred, men indtil sådan overenskomst er afsluttet bibeholdes reglen i vedtægt 6/8 1865 at man skiftes til at slå inderst og yderst i stadet.

Paragraf 5.

De indgåede kontrakter om nogle af staderne respekteres selvfølgelig.

Paragraf 6.

Da ejerne og brugerne af ålestaderne langs Stigsnæs kyst nærmest må betragtes som en forening med fælles interesser hvad angår ålefiskeriet, må mulige forandringer ved ejerskifte og lejemål bringes til ålefiskernes kendskab.

Paragraf 7.

Det vedtoges enstemmigt, at der ikke må fiskes med ålebundgarn på den her omtalte strækning af Stigsnæs kyst.

Således vedtaget. Til bekræftelse underskrevet

Klintehuset, 17. november 1909.

Omstående angives ålestaderne med antul ruser samt brugernes navne og den årlige afgift for året 1892—93.

Stadets navn	Borreby ejer af staderne antal ruser	Brugerne	Antal ruser	Afgiften kr. ø.	Afgiften lp. p.	Adkomst
Fedestadet	24	Gdr. P. Christensen, Østerhoved .	6	24,00		lejekontrakt
		Gdr. P. Christensen, Østerhoved .	6	24,00		
		Gdr. H. Hansen, Østerhoved	6			under forpagtningen
		Gdr. J. Hansen, Østerhoved	6			
Brostadet	12	Gdr. A. Hansen, Holten	4		1 8	fæstebrev
		Gdr. H. Th. Soborg, Holten.....	4			sammen med andet stade
		Gdr. N. Pedersen, Mindeshoved ..	4			lejekontrakt
Hovstadet	30	Gdr. H. Frederiksen, Nored	7 1/2		1 8	
		Gdr. H. Frederiksen, Nored	7 1/2		1 8	under forpagtningen
		Gdr. N. Hansen, Nored.....	7 1/2		1 8	
		Gdr. H. Nielsen, Nored.....	7 1/2			lejekontrakt
Præstestadet	24	Gdr. H. Th. Soborg, Holten.....	24	180,00		lejekontrakt
Gravgåsstadet ...	15	Gdr. P. Larsens enke, Holten	15			fæstebrev
Svenskestadet	15	Gdr. H. Pedersen, Holten	7 1/2			under forpagtningen
		Gæstgiver C. Olsen, Skælskør	7 1/2	30,00		lejekontrakt
Kællingestadet ..	12	Væver J. Pedersen, Østerhoved....	12	16,00		lejekontrakt
Madsstadet	20	Gdr. J. Hansen, Holten.....	20			under forpagtningen
Skovstadet	32	Sognef. H. Hansen, Fornetofte	32		4	lejekontrakt
Studestadet	24	Gdr. N. Jorgensen, Askegårde	24	72,00		lejekontrakt
Et stade		Benyttes f. t. afgiftsfrit				

Lidt om ålefiskeriet på Stigsnæs gennem tiderne.

Det er indlysende, at værdien af fangsten i et stade kan afvige meget fra år til år. Der er så mange ting, der spiller ind, når det gælder ålefangst, men at det havde værdi for ejeren (brugeren), kan der ikke herske tvivl om. Et af staderne, Præstestadet, tilhørte, som navnet siger, stedets sognepræst, og dette stade har haft en ikke ringe betydning for ejeren, da det i forrige århundredes begyndelse vurderedes til 30 tdr. byg årlig. Det er derfor ikke underligt, at præsten sørgede godt for, at ingen andre benyttede stadet. I fattigregnskabet for 1811 kan man finde følgende: Mulkt af tvende mænd på Stigsnæs, som uden præstens vidende eller tilladelse havde i dette efterår fisket i det præstekaldet tillagte stade: 6 rdl. I forhold til de andre bøder, der indkom til denne kasse, var det et betragteligt beløb.

Ser vi på dette stade 1835, vil vi se, at det udlejes for en afgift af 4 lp. ål. Når man sammenligner dette tal med den tidligere omtalte vurdering, kan man få et billede af de store udsving, værdien af ålefiskeriet kan have fra år til år. En del år stod præstestadet helt ledigt, da det var en så tvivlsom forretning at fiske ål, at ingen ville leje et stade trods selv en meget lille afgift.

Vi må antage, at næsten alle ål, der blev fanget, var beregnet til eget brug og dernæst til salg i det nærmeste opland. Omkring 1840 begyndte et par fiskekvaser, der var hjemmehørende på Ærø og Bornholm at transportere den opkøbte ål til Kiel, og nu steg priserne igen betydeligt. Det blev nu mere almindeligt, at fiskerne benyttede damjoller til opbevaring af de fangne ål til de kunne sælges — tidligere

havde man opbevaret dem i tangbunker, til salget kunne finde sted.

Der kom nu en opgangstid for ålefiskeriet, men samtidig kom der konkurrence, idet tyske fiskere trængte sig ind i Smålandshavet og med moderne fangstredskaber skadede ålebestanden betydeligt. For ålefiskerne på kysten var der dog stadig større muligheder for at afsætte fangsten, idet der nu var kommet dampskibsforbindelse mellem Korsør og Kiel, og de store røgerier i Kiel betalte ålen godt — der var også oprettet røgerier i København, Kerteminde og Holbæk.

Omkring århundredskiftet kom der hvert år en kvaseskipper, der lå for anker ved den tid, hvor ålefangsten stod på. Den opkøbte de fangne ål. Denne kvase kom i september måned og blev liggende til slutningen af oktober eller begyndelsen af november (når mørket faldt på). Den dag, man fra Holten fik øje på kvasen, når den kom fra Omøsund, var en festdag, og man hejsede flaget.

Medens ålefiskeriet stod på var mange både samlet — her var både fra Holten, Agersø, Omø og Skælskør — og når man op ad formiddagen havde røgtet ruserne og garnene, gik turen mod kvasen, der lå ud for Klintehuset, for nu trængte man til frokost, og kvasens ejer gav både en dram og en god cigar. Der var ofte stor trængsel i den lille kahyt, når 10—15 mennesker var samlet der, men givet er det, at der har været godt humør og en egen stemning til stede.

Ældre fiskere på egnen, der kan huske dette, fortæller med en egen højtidelig stemmeføring om dette; der kommer et fjernt glimt i øjnene, og man mindes de dage, der ligger langt tilbage, festlige dage, der lyste op i det vel af og til strenge og hårde liv, det er at være fisker.

Nu var det ikke alene ål, der blev fanget, men også en mængde sild fik man i garnene og ruserne. Når de mange både ved frokosttid stævnede ind mod Klintehuset med deres fangst, var det tid for opkøberne at komme. Ålene kunne man sælge til kvasen, men silden skulle man gerne for en stor del sælge til omegnens beboere, og derfor måtte man hurtigt have bude. Lars Olsen, der boede på Holten, hejsede Dannebrog, så folk i sognet kunne se, at nu var det tid at komme efter sild. Nogle kom med en kurv, andre kom med en ladvogn, og så gik salget lystigt — 0,80 kr. for den første ol sild, op af dagen faldt prisen ofte en del — givet er det vel også, at kunne man byde en dram eller to før handlen begyndte, så var prisen knap så høj.

Kvaseskipperen handlede dog med andet end ål. Hvert efterår, når han kom, havde han gerne en del stof, sko og andet godt med i lasten. Dette blev solgt til beboerne, der så til gengæld bragte ½ gris, kartofler eller lignende til kvaseskipperen, når han skulle tilbage til Tyskland — også det sidste var uden tvivl en indbringende forretning for skipperen.

I dette århundrede er fangstredskaberne blevet meget bedre, mulighederne for at afsætte fangsten fuldstændig ændret med de moderne trafikmidler, men ålene, som man vil fiske efter, har man ikke kunnet aflure hemmeligheden om, hvornår det er bedst, og hvor det er bedst at fiske — et år kan et stade være vældigt godt, næste år fanger det intet — strøm og vind og andre ting spiller ind.

Hvor meget ålefangsten kan indbringe den enkelte fisker, det får man ikke rigtigt at vide — — det hører som selve åletrækket til „livets store hemmeligheder".

Til artiklen er benyttet følgende:

Borrebys Arkiv: Udkast til overenskomst for ålefiskeriet.
M. A. Ebbesen: Ålefiskerens arbejde (Sorø Amtstidende 1936).
Betænkning om afløsning af ålegårde m. m.

Danskerne i Venslev

(En gammel slægt fra Flakkebjerg herred)

Af *Erling Petersen*

I tiden fra omkring 1550 til begyndelsen af det 19. århundrede levede der i det sydvestlige Sjælland en bondeslægt, hvis medlemmer førte navnet *Dansker*. Dette ikke helt almindelige slægtsnavn blev i den periode, hvor skrivekyndige folk yndede at anvende flest mulige bogstaver i ordene, undertiden stavet Danscher, men da det allerede før 1600 og langt op i tiden blev skrevet Dansker, må denne form anses for den oprindelige og vil derfor blive anvendt i det følgende.

Der synes i mange tilfælde ikke at være nogen slægtsforbindelse mellem de forskellige bærere af navnet, i hvert fald ingen påviselig, og kun i et ganske enkelt tilfælde har det kunnet lade sig gøre at føre én bestemt gren af slægten op til 1839. Gennem mere end 200 år var disse mennesker knyttet til Venslev sogn, der indtil 1728 også omfattede det nuværende Holsteinborg sogn, bortset fra Bisserup by, der hørte til Fuirendal sogn.

Den første mand, der kendes af slægten fra Venslev, var *Jep Dansker,* der findes opført 1566 i et kvægskatteregister fra Korsør len[1]). Han havde ifølge denne fortegnelse en besætning på 5 øksne, 7 køer, 5 ungkreaturer, 2 kalve, 16 får, 8 svin, 2 heste, 2 foler, 5 øg og 1 føl. I samme register ses forøvrigt opført en Jens Dansker i Høve med 1 okse, 3 køer, 2 ungkreaturer, 7 får, 2 heste, 2 øg og 1 føl, og sand-

synligheden taler for, at de to mænd var i slægt med hinanden.

For så vidt man kan dømme efter den størrelse, Jep Danskers besætning havde, var hans gård mellem de syv største i Venslev, men det står også klart, at han på anden vis hørte til de mest fremstående bønder i sognet. Det vides nemlig om ham, at han var kirkeværge, og netop i det 15. og 16. århundrede synes kirkeværgerne at have indtaget en særlig vigtig stilling i menigheden. Når så mange kirker landet over i disse år blev forsynet med så rigt et inventar, var det i mange tilfælde kirkeværgerne, der havde deres store andel deri, — således også i Venslev, hvor der i 1578 blev givet en alterkalk til kirken, en smuk 23 cm høj sølvkalk, på hvis fod der i graverede versaler kan læses: „Her Ole Hansen, sogneherre til Wendsløf kirke, Jep Dansker og Hans Ibsen, kirkeværger".[2])

Det er dog først efter 1635, da sognepræsten, magister Jacob Spieledrup, fik indrettet den første kirkebog for Venslev sogn, at det lader sig gøre at følge slægten uafbrudt gennem et længere åremål. Ganske vist har det ikke været muligt at påvise nogen direkte slægtslinje fra Jep Dansker til den Hemming Dansker, der i tiden før 1650 ses nævnt i Venslev kirkebog, og ej heller til den Andreas Dansker, der den 6. august 1644 blev jordfæstet i Venslev, efterladende sig enken Elline Jørgensdatter, med hvem han kun havde været gift i tre år[3]), men alt taler for, at de var ret nære slægtninge.

Undertiden ses det, at flere af slægtens medlemmer ikke blev nævnt ved slægtens navn, måske fordi de ikke selv gjorde brug af det. Det var således tilfældet med stamfaderen til den slægt, der gennem næsten 200 år bar Dansker-navnet i Venslev. Han hed slet og ret Andries Jensen og var fra

Rude, der som nævnt på den tid hørte til Venslev sogn. Han blev 10. januar 1636 viet til Karen Andersdatter[4]), men udover at de overlevedes af 7 børn, 5 døtre og 2 sønner, hvoraf kun den ene synes at have båret slægtsnavnet, vides der intet om dem.

Den yngste af disse sønner hed Anders Andreasen Dansker, var født i Rude ved nytårstid 1647 og blev døbt 31. januar, ved hvilken lejlighed ovennævnte Hemming Danskers hustru var fadder. Han blev som voksen gårdmand i Venslev, og den gård, han fæstede, var ifølge landgildematriklen af 1664 sat i hartkorn til 8 tdr. 5 skpr. 2 fdk., men efter landmålingsmatriklen af 1688 blev gården, der havde nr. 1 i Venslev by, kun sat i hartkorn til 6 tdr. 6 skpr. 2 fdk. takket være en grundigere vurdering og en bedre opmåling af jordene[5]). Formodentlig blev Anders Dansker gift ind til denne gård, da han den 26. april 1674 ægtede Anna Lauridsdatter[6]), for det fremgår af skiftet efter ham, at hun havde to børn fra et tidligere ægteskab, og deres fædrene arv indestod endnu i boet.

Anders Dansker døde 1716 og blev begravet den 5. februar.[6]) Den 23. marts mødte hans arvinger i sønnens gård i Venslev for at afhandle skifte og deling mellem Anna Lauridsdatter og hendes børn. Her enedes man med samfrænders minde om følgende: Sønnen Andreas Andersen tog mod boet og dets midler ude og inde, levende og dødt, intet undtaget, og i den tilstand, som det nu befindes at være i, på de vilkår, at han fra dato svarede til al deres besværing samt tog imod sin gamle moder, som hos ham skulle nyde — „efter sønlig kierlighed" — sit ophold med fornødenheder, så længe hun var i live. Hun skulle have græsning til to køer og otte stykker får, som hun havde reserveret og forbeholdt sig

tillige med hendes seng og sengeklæder, „som skulle være til Anna Lauridsdatters egen nytte og brugelighed" i hendes levetid, og når hun engang afgik ved døden, da skulle disse hendes egne midler komme til skifte og deling mellem arvingerne, når først hendes begravelse var betalt. Derpå lovede Andreas Andersen straks at fornøje sine søskende og medarvinger for deres arv efter deres salige fader. Det drejede sig om hans søster Bodil Andersdatter, der som sin part fik tyve sletdaler og „en liden horsplag", hvormed hun så vel som hendes mand, Mads Pedersen i Hyllested, var tilfredse og fornøjede, og om hans afdøde ældre broders to børn, Hans Lauridsen, der fik 24 sletdaler og to stykker får, og Karen Lauridsdatter, der skulle have 16 sletdaler og to stykker får, dog således, at disse to sidste arveparter indtil videre skulle henstå hos deres farbroder, der så var pligtig at svare dem til arven. — Ydermere henstod i boet urtegårdsdreng på Fuirendal Laurids Jensens fædrene arv, 20 sletdaler, og søsteren Bodil Jensdatters arv på 6 sletdaler og 4 stykker får, som Andreas Andersen lovede at udbetale til Knud Lauridsen i Sterrede, formentlig deres farbroder, der så til sin tid skulle holde dem skadesløse.[7])

Den ældste af Andries Jensens og Karen Andersdatters to sønner hed Jens Andreasen. Han blev født i Rude 1638 og var deres førstefødte. Han giftede sig aldrig, men blev urtegårdsmand, gartner, på Holsteinborg, ja, var det rimeligvis allerede, mens gården hed Trolholm og var i Anders Trolles besiddelse. Han døde i Venslev i juni måned 1718[8]) og nævnes som „forrige urtegårdsmand på Holsteinborg, som nu sidst logerede og døde hos hans brodersøn, Andreas Andersen i Venslev". Den 5. juli samme år blev boet efter Jens Andreasen gjort op, og som hans arvinger nævnes, for-

uden broderens to børn, Andreas Andersen og Bodil Andersdatter, 9 andre slægtninge, som var børn af den salige mands 5 søstre, „som og alle forlængst var bortdøde, og som nu efter loven skulle have, hvad deres mødre kunne tilkomme, — „om ellers noget bliver til deling"!

Det blev der ikke! — Da boets formue var gjort op til 54 rdl. 2 mk. 14 sk. og gælden til 64 rdl. 2 mk. 12 sk., var der kun gæld at overtage. Den eneste af de 11 arvinger, der fik noget, var brodersønnen Andreas Andersen, der arvede sin farbroders brune kjortel af vadmel.[9])

Af Anders Andreasen Danskers børn døde den ældste året før faderen. Han hed Laurids Andersen og var ved sin død i juli 1715 gårdmand i Sterrede. Ved skiftet den 19. september var broderen i Venslev værge for de to børn, Hans og Karen, mens enken Karen Olufsdatter som lavværge havde sin fæstemand Jens Nielsen, der samme år ægtede enken og fik fæstebrev på gården.[10])

Den anden søn, Andreas Andersen Dansker, der var født 1677 i Venslev, overtog 1713 sin faders gård og blev samme år gift med Ellen Jensdatter, med hvem han fik ialt 14 børn, hvoraf dog 8 døde som små. Han fik den 10. juli 1720 fæstebrev på endnu en gård i Venslev, der var på størrelse med hans egen, nemlig af 6 tdr. 6 skpr. 2 fdk. hartkorn og en årlig landgilde på 5 tdr. 1 skp. 1 fdk. by, 1 td. 4 skr. havre, et lam, en gås, 2 høns og 2 snese æg.[11]) — Denne gård, der tidligere havde været fæstet bort til Villum Nielsen, som ved dom var blevet sat fra den, drev Andreas Dansker sammen med sin egen, indtil 1731, da han igen afstod den. Gården blev derpå fæstet bort til Povl Hansen, „barnfød i Stubberup i Ørslev sogn", og den kaldes i fæstebrevet udtrykkeligt

„Villumsgården", et navn, som er bevaret helt op til vor tid![12])

Allerede nogle år før afståelsen af „Villumsgården" fik Andreas Dansker fæstebrev på et hus i Venslev, som tidligere havde været beboet af en korporal ved navn Niels Caspersen. Huset, som blev kaldt „Kirkeladen", velsagtens fordi det i forrige tider havde været anvendt som kirkelade, d. v. s. til opbevaring af kirkens tiendekorn, kostede i indfæstning 1 rdl. 2 mk. og i årlig husafgift 4 rdl.[13])

Der er ingen tvivl om, at Andreas Dansker var en anset mand i sognet og på egnen. Når han optræder i tingbogen, er det ikke som anklaget, men fordi han på tinge udmeldtes til at foretage synsforretninger, ofte endda som formand for de udmeldte synsmænd. Det står da også klart, at han i økonomisk henseende havde magt over tingene. Det fremgår blandt andet af Holsteinborg birks tingbog, der med mellemrum indeholder fortegnelser over landgilderestancer i hele grevskabet, og i den første af disse fortegnelser, der findes indført under 13. juni 1727, ses det, at Andreas Dansker var en af de få undtagelser, der bekræftede reglen, at grevskabets bønder i stort tal stod i restance med deres faste afgifter. — Da der blev foretaget skifte efter hans kone Ellen Jensdatter, der var blevet begravet den 3. december 1733, viste opgørelsen af boet en langt større formue end almindeligt ved bondeskifter. Den var på 552 rdl. 2 mk. 14 sk., hvoraf 120 rdl. var værdien af en ejendomshestemølle i Hyllested på 19 fag hus, men uden hartkorn. Gælden i boet var til gengæld meget lille, nemlig 85 rdl. 4 mk. 14 sk. Af arven på 466 rdl. 4 mk. fik Andreas Dansker halvdelen, den anden halvdel fik børnene, og den fordeltes således, at sønnerne fik 58 rdl. 2 sk. hver, døtrene 29 rdl. 1 sk.[14])

Til sammenligning kan tjene, at da en anden af grevskabets bønder, Rasmus Christensen i Skafterup, døde, var boet langt ringere og gælden forholdsvis større, så den sidste oversteg den første med 63 rdl. 2 sk.[15])

Der findes intet skifte efter Andreas Dansker, der døde i Venslev 1760, 83 år gl., og begravedes dagen før jul.[16]) Han efterlod sig 3 sønner og 3 døtre, hvoraf den ældste, Karen, der var født 1714, senest 1733 blev gift med en mand i Vedskølle, Povl Hansen, der var smed på Basnæs gods[17]); den næstældste datter, Anne Dansker, f. 1717, blev 5. februar 1738 gift med skoleholderen i Venslev, Jacob Prom, der var degnesøn fra Hyllested og fra 1747 til sin død 1762 degn i sin fødeby, hvor han fik det skudsmål, at „han var et eksemplar for andre i skikkelighed udi levned". Efter sin mands død boede Anne Dansker i Rude, hvor hun i en årrække indtil 1788 forestod undervisningen af børnene i Rude skole.[18]) — Den yngste datter, Ellen Dansker, blev født i Venslev ved årsskiftet 1725. I 1742 kom hun i ægteskab med en gårdmand fra Glænø, der hed Corfits Nielsen, og deres søn Niels Corfitsen blev i sit ægteskab med Kirsten Christensdatter fra Eggeslevmagle fader til den bekendte kaperkaptajn Corfits Nielsen, der døde som gårdmand på Glænø.[19])

Den yngste af Andreas Danskers sønner hed Rasmus Dansker. Han blev født 1729 og kom i gartnerlære ligesom den ældste broder. Den 19. september 1756 var han fadder ved en dåb hos broderen Jens i Venslev og omtales da som urtegårdsmand i Christianssand i Norge[20]),men efter den tid ses han ikke nævnt oftere i sine søskendes kreds. Der var ellers et stærkt sammenhold mellem Andreas Danskers børn, — det ses blandt andet deraf, at de flittigt gik hinanden til hånde ved barsler, bryllupper, skifter og deslige, men den lange vej

til Norge bevirkede formentlig, at forbindelsen med den yngste broder tid efter anden løsnedes. Men de øvrige kom hyppigt hos hinanden, — i det mindste så længe deres gamle fader levede. Så sent som i 1746 nævnes Andreas Dansker som fadder for en sønnesøn, der blev døbt i Tjæreby.[21]) — Da var han dog ved at blive gammel og træt, og det kneb ham at forestå driften af gården, så han valgte at afstå den. I 1747 drog den gamle grevskabsbonde op til Holsteinborg, søgte foretræde for greven og bad ham tilstede, at hans eneste hjemmeværende søn, den 21-årige Jens Andreasen Dansker, måtte overtage fæstegården i Venslev. Grev Frederik Conrad Holstein efterkom den gamle mands ønske, og den 9. december fik Jens Dansker fæstebrev på den gård, som „hans fader, Andreas Andersen Dansker i lang tid havde beboet".[22])

Jens Andreasen Dansker fik et langt liv som gårdmand i Venslev og nåede ydermere at blive gift fire gange, — første gang den 30. juni 1748, da han ægtede Karen Ipsdatter, Jep Jensens datter fra Venslev. Hun fødte sin mand 5 børn, men døde i februar 1770, og den 5. oktober samme år blev Jens Dansker i Haarslev kirke viet til sin anden hustru, der også hed Karen Ipsdatter. Som forlovere mødte hans ældste broder, urtegårdsmand Anders Dansker på Snedinge, og Thomas Wejle, der var møller i Haarslev. Dette ægteskab blev dog af betydelig kortere varighed end det første, idet Karen Ipsdatter døde 1780 og blev begravet 28. marts, — samme dag som hendes 24-årige stedsøn Anders blev jordfæstet. Denne gang gik der næsten et år, inden Jens Dansker igen giftede sig. Det skete den 16. februar 1781, da han blev viet til Jens Jørgensens enke, Ellen Hansdatter, hvis datter Margrethe samme dag blev gift med Andreas Jensen, Jens Danskers ældste søn. — Ellen Dansker døde i oktober 1798, men Jens

Dansker, som på det tidspunkt var 72 år gl., agtede ikke derfor at henleve sine dage i ensomhed. Han ihukom den gamle sandhed, at enkestand er ynkestand, og trådte den 21. december på ny ind i den hellige ægtestand, denne gang med en 22-årig ung pige, Anne Sophie Povlsdatter, hvis fader var Povl Horn i Sterrede. Dette ægteskab varede dog kun i 8 år. Den 14. november 1806 blev Jens Andreasen, som han de sidste 20 år af sin levetid stedse kaldtes, stedt til hvile på Venslev kirkegård efter i 59 år at have varetaget driften af sin fædrene gård. Hans enke giftede sig tre måneder senere med ungkarl Christen Larsen fra Sønder Jellinge.[23])

Om sønnen Andreas Jensen, der som nævnt blev gift med Jens Jørgensens datter Margrethe, kan fortælles, at han i nogle måneder efter brylluppet boede i faderens gård, men kort efter blev der et fæste ledigt i Venslev, og det overtog han den 14. november 1781. Da faderen døde, afstod han gården, og den 12. april 1808 fik han fæstebrev på sin fødegård, og 20 år senere, den 13. oktober 1828, fik hans søn Anders Andreasen gården.[24]) Da havde den i mere end halvandet hundrede år været beboet af samme slægt, og siden tipoldefaderen i april 1674 fik gården i fæste, var den gået fra fader til søn igennem fem generationer. Kun det gamle slægtsnavn havde de i den tid sat overstyr. I tiden efter 1780 ses det så godt som aldrig anvendt på slægten i Venslev.

Derimod brugte Andreas Danskers ældste søn Anders slægtens navn, så længe han levede, og den eneste søn, han efterlod sig, gjorde ligeså.

Anders Andreasen Dansker, der blev født i Venslev 1716, kom som ung i gartnerlære. Det fremgår af skiftet efter hans moder i 1734, at han på den tid „stod i lære ved gartnerkun-

sten hos Lars Gartner ved Sorgenfri".[25]) Nogle år senere blev han gartner på Basnæs, og den 29. august 1741 fik han fæstebrev på Basnæs vejr- og hestemølle. Da møllen var meget forfalden, blev han i tre år fritaget for at betale fæsteafgift, — på det vilkår, at han så snart som muligt skulle sætte møllen i forsvarlig stand. Det forsømte han imidlertid — eller han magtede det ikke — og efter to års forløb måtte han atter afstå den.[26])

Anders Dansker, der ca. 1740 havde indgået ægteskab med Else Marie Pedersdatter, var gartner på Basnæs i hvert fald indtil 1753, da deres syvende barn blev døbt i Tjæreby kirke,[27]) men må kort tid derefter være blevet gartner på Snedinge. I nærheden af gården lå et hus, som kaldtes „Statfornærhuset", det fik han fæstebrev på den 9. september 1756 mod at svare en årlig husafgift på 4 rdl. Han slap dog for at betale, da han var godsets gartner, men overtog i stedet forpligtelsen til at holde huset i forsvarlig stand.[28]) — I april 1770 døde hans hustru, men den 4. december samme år blev han i Magleby kirke viet til Dorthea Sophie Jensdatter.[29]) I det første ægteskab fødtes 8 børn, hvoraf dog kun tre var i live, da moderen døde, — det andet ægteskab var barnløst. Anders Dansker selv døde i december 1775, og i maj 1776 blev boet registreret, men skiftet fandt først sted den 19. januar 1778. På de to overlevende døtres vegne mødte deres respektive ægtefæller, og sønnen, den 21-årige Peder Dansker, mødte sammen med sin farbroder og formynder, Jens Andreasen Dansker fra Venslev, der skrev under på sin „sal. broders efterladte søns vegne". Boets formue blev opgjort til 556 rdl. 1 mk. 2 sk., gælden til 170 rdl. 2 mk. 10 sk., hvorved der blev en samlet arv på 385 rdl. 5 mk. 8 sk. — Heraf fik enken halvdelen, den anden halvdel deltes i en

broderlod på 96 rdl. 2 mk. 14 sk. og to søsterlodder på 48 rdl. 1 mk. 7 sk. hver.[30])

Den ældste af gartner Danskers døtre hed Ellen. Hun kom til verden i Basnæs 1741 og var ifølge registreringen af faderens bo i 1776 gift med skomager Mads Pedersen i Fuglebjerg, men ved skiftet 1778 oplyses, at hun var gift med Mads Lorentzen i Flakkebjerg. Om der foreligger en fejlskrivning ved registreringen, eller der er tale om to forskellige ægtemænd, kan ikke ses, men i hvert fald nævnes hun ikke bare i skiftet, men også sidenhen som Mads Lorentzens kone i Flakkebjerg.[31]) Hendes søster, Inger Marie Dansker, der blev døbt i Tjæreby den 8. maj 1748, blev gift med Anders Fischer, der fra 31. marts 1772 var fæster af Snedinge mølle, der lå i umiddelbar nærhed af „Statfornærhuset", hvor hendes forældre boede.[32]) Han døde i 1780, og efter 20 års enkestand giftede hun sig den 12. december 1800 med Otto Christophersen, der i nogle år havde været forpagter på Fuirendal, og som kort tid i forvejen var blevet enkemand.[33])

Deres broder, Peder Andersen Dansker, var ved faderens død 1775 i kondition som gartnerdreng hos den kongelige gartner hr. Bruun ved Rosenborg slot.[34]) Nogle år senere fik han ansættelse som gartner på Fuirendal, en stilling, han i hvert fald havde i 1786, da han i Haarslev kirke af pigen Maren Hansdatter blev udlagt som hendes barnefader.[35]) — Endnu da der i 1787 var folketælling, var han ugift, men blev formentlig senest 1790 gift med en datter af gårdmand Peder Pedersen og hustru Anne Hansdatter i Skafterup. Hun hed Margrethe og blev født 1767.[36]) De fik en eneste datter, som ved sin dåb fik navnet Mariane, men hun døde som ung.

Da Peder Dansker blev gammel, fik han pension fra grevskabet og boede i „Rødebrohuset" ved Tornemark, og her døde han den 13. marts 1826. Hans enke, der også oppebar en mindre pension fra Holsteinborg, døde samme sted den 28. juni 1839. Et par dage efter hendes død skulle der holdes skifte, men de viste sig, at der var gjort testamente, hvoraf det fremgik, at arven skulle deles således, at *hans* søstres børn skulle dele halvparten, medens den anden part skulle deles mellem Margrethe Pedersdatters eneste brodersøn, en søsterdatter og en søstersøns lille datter. Da boet viste et overskud på 1109 rdl. 3 mk. 3 sk., blev der en god slump penge til arvingerne, — i særdeleshed til hendes brodersøn.[37])

* * *

Så vidt det kan ses, var gartner Dansker på Fuirendal den sidste af slægten fra Venslev, der gjorde brug af slægtsnavnet, men som nævnt i indledningen blev det også brugt andre steder i Flakkebjerg herred, uden at der dog har kunnet påvises forbindelseslinjer til den ovenfor skildrede slægt. Således boede der i Ting Jellinge i slutningen af 1600-tallet en bonde ved navn Povl Dansker, hvis første hustru, Kirsten Jensdatter, døde 1694. Søndag efter påske i 1695 blev han gift med Karen Andersdatter. Povl Dansker selv blev jordfæstet 1703 i Ting Jellinge og synes at have taget navnet med sig i graven.[38])

Omtrent på samme tid boede der i Bøgelunde, Sønder Bjerre sogn, to brødre, hvoraf den ene, Niels Pedersen Dansker, var husmand. Han var gift med Karen Pedersdatter, der den 11. maj 1715 fik fæstebrev på det hus, de beboede i

Bøgelunde. Hun døde 1731 og efterlod sig tre børn, nemlig sønnen Jacob Dansker, der 1734 nævnes som postkusk på Snedinge, og to døtre. Af disse to var Mette gift med Jørgen Peitersen, der var „kycken kalkslager" i Korsør, mens Gertrud var gift med Hans Hansen, der først boede som inderste på kongens gods i Flakkebjerg, men som senere blev rytterbonde i Hyllested. — Niels Dansker giftede sig derefter med Bodil Mogensdatter, men døde allerede i 1734. Ved skiftet, der holdtes den 29. december, blev boets formue og gæld opgjort til nøjagtig samme beløb, så arven var i bogstaveligste forstand lig nul. Værge for enken Bodil Mogensdatter var hendes mands broder Jens Pedersen Dansker, der var gårdmand i Bøgelunde og gift med Maren Nielsdatter. I fortegnelsen over landgilderestancer den 13. juni 1727 ses det, at han stod i restance for 5 tdr. 1 skp. 1 fdk. byg og 2 tdr. 3 fdk. havre, og hans økonomi synes i det hele taget at have været slet. Han døde allerede et par år efter broderen, og ved skiftet den 13. april 1736 viste det sig, at der var så megen gæld på gården, at boet viste et underskud på 52 rdl. 1 sk.[39]) Af de fire børn, han efterlod sig, hed den ældste søn Niels, måske den Niels Dansker, der 1749 boede i „Faarentoft", Magleby sogn.[40])

Samtidig med de to brødre i Bøgelunde levede der på egnen et andet brødrepar, der førte slægtsnavnet Dansker, nemlig Jørgen Pedersen Dansker, der var gårdmand i Oreby, Høve sogn, og Laurs Pedersen Dansker, der boede på en gård i Skafterup, Fuirendal sogn. Det fælles patronymikon for de to brødrepar kunne tyde på, at der i virkeligheden er tale om fire brødre, men da der ingen forbindelse ses imellem dem i de forhåndenværende kilder, kan der kun gisnes derom.

Jørgen Dansker i Oreby var gift med Maren Nielsdatter, der døde ved årsskiftet 1720, efterladende sig en 4-årig datter Ellen. Ved skiftet den 15. januar oversteg gælden i boet formuen med 5 mk. 14 sk. Den megen gæld var delvis forårsaget af, at Jørgen Dansker ikke havde betalt sin landgilde til rette tid, men hertil kom, at gårdens brøstfældighed var så omfattende, at den ansloges til 15 rdl. 4 mk., og Jørgen Dansker måtte derfor love, at han ville passe gården ordentligt i fremtiden, hvis han ville regne med at kunne blive ved den. Han blev gift anden gang med Hans Hansens datter Sidse i Oreby, men døde allerede i efteråret 1722. Skiftet, der holdtes den 19. oktober, viste, at Jørgen Dansker ikke havde forbedret sig synderligt, snarere tværtimod, — der resterede stadig landgilde, brøstfældigheden var ikke rettet op, men øget, og boets underskud steget til 30 rdl. Af det uregistrerede bo fik enken Sidse Hansdatter dog lov til at udtage en kiste, en gammel ko, to får og fem gæs, måske svarende til den medgift, hun i sin tid havde bragt i gårde. Værge for den nu 6-årige Ellen var hendes farbroder Laurs Dansker i Skafterup, der lovede at være ansvarlig for hende.[41])

Om Laurs Dansker kan fortælles, at han den 5. december 1725 sammen med sin søn Hans fæstede den gård i Skafterup, som Niels Jensen tidligere havde beboet, og som havde et hartkorn af 4 tdr. 2 skpr. 2 fdk. Landgilden til grevskabet androg 4 tdr. 1 skp. by, 1 td. 1½ fdk. havre, 1 lam, 1 gås, et par høns, en snes æg og ½ otting smør.[42]) — Laurs Dansker var først gift med Sidse Hansdatter, der døde 1738, men om hans anden hustru vides kun, at hun hed Maren; hun omtales 1740 ved en dåb som „Maren Laurs Danskers".[43])

Det fremgår af skiftet efter Laurs Danskers første kone,

at de sammen havde to sønner. Den ene, der hed Peder Laursen Dansker, blev omkring 1730 gift med enken Sidse Hansdatter efterlod sig tre børn fra sit første ægteskab, mens hun gårde, som han dog kun havde i fæste et ganske kort åremål, da han på grund af forsømmelighed blev sat fra gården, og i 1738 arbejdede han som gift tjenestekarl hos Niels Povlsen i Stubberup, Ørslev sogn. Hans arvepart efter moderen blev fastlåset i gården til delvis dækning af det, han var blevet herskabet skyldig ved forsiddelsen af sin gård. Han flyttede senere med hustru og børn til Bøgelunde, hvor han blev husmand. Her døde de begge i 1751 med få dages mellemrum, og ved skiftet efter dem den 17. april oplystes, at Sidse Hansdatter eefterlod sig tre børn fra sit første ægteskab, mens hun og Peder Dansker sammen kun havde en datter, Dorthe, født 21. december 1733 i Skafterup. De havde dog også haft en søn, Oluf, født 1731 og, som skik var, opkaldt efter sin moders første mand.[44])

Den anden søn, Hans Laursen Dansker, blev den 3. marts 1726 i Marvede kirke viet til gl. Niels Olsens datter Sidse fra Spjellerup,[45]) hvis broder Niels året i forvejen var blevet skoleholder i Skafterup. Det synes en overgang at have knebet for ham at svare herskabet den pligtige landgilde. I tingbogen for 13. juni 1727 ses det, at han stod i restance for 3 tdr. 1 skp. byg og 1 td. 1½ fdk. havre og altså det år kun havde kunnet yde en tønde byg af den samlede landgilde, men netop det år var der forfærdelig mange restancer hos grevskabets bønder. Sogn for sogn og mand efter mand ses de skrevet op i tingbogen med angivelse af det, de skyldte herskabet. Også hans fader Laurs Dansker var bagud med sine afgifter og findes anført med samme restance som sønnen.[46]) — Hans Dansker optrådte også 1734 i tingbogen og kom — skønt

forholdsvis uskyldig — ud for den kalamitet at måtte bøde 3 lod sølv for brud på helligdagsforordningen, fordi et par ikke helt ædru naboer var kommet i klammeri og havde bandet og brugt ugudelige ord i hans hus på en højhellig tredje juledag.[47]) — Også Hans Dansker kom på et eller andet tidspunkt fra sin gård. Endnu 1749, da hans svoger, skoleholder Niels Nielsen, døde, var han ved gården, men i 1752 nævnes han som husmand. Den 27. november dette år, kl. 8 om aftenen brændte hans hus ved en stor ildebrand, som også lagde et andet hus og udlængerne til to gårde i aske. Hans Dansker døde i Skafterup 1762.[48])

I sit ægteskab med Sidse Nielsdatter havde han mindst otte børn, hvoraf dog de fleste var døde før forældrene. I årene fra 1731 til 1736 døde således fire sønner og to døtre. I virkeligheden har det kun været muligt at følge datteren Anne, der fødtes i Skafterup den 6: juni 1738. Hun kom efter faderens død til Venslev og blev i november 1763 gift med gårdmand Peder Pedersen i Skafterup, der kort tid forinden var blevet enkemand, og gennem *deres* ældste datter Margrethe blev den hidtil eneste påviselige forbindelse knyttet til „Danskerne" i Venslev ved hendes giftermål med den ovenfor omtalte gartner Dansker på Fuirendal, med hvem navnet synes forsvundet fra egnen.[49])

Sandsynligvis har der i Sydvestsjælland været en del flere, der bar Danskernavnet, end de her fremdragne, men desværre har ildsvåde og andre ulykker medført, at kilderne for flere sognes vedkommende flyder mere sparsomt, end man kunne have ønsket. I særdeleshed har mangelen på kirkebøger før 1800 i sogne som Ørslev-Sønder Bjerre og Høve-Flakkebjerg været følelig, men det er forhåbentlig alligevel lykkedes gennem skildringen af denne enkelte slægt at fortælle lidt om

bondeliv og bondekår i sognene under Holsteinborg grevskab.

NOTER OG HENVISNINGER

1) Danske magazin. 7. rk. 2. bd. — 2) Danmarks kirker, Sorø amt, s. 886. — 3) Venslev kb. — 4) Ibid. — 5) Matrikler 1664 og 1688 i Rigsarkivet. — 6) Venslev kb. — 7) Skifteprotokol for Holsteinborg 1701—28. — 8) Venslev kb. — 9) Skifteprot. Holsteinb. 1701—28. — 10) Skifteprot. 1701—28 og fæsteprot. 1715, Holsteinb. — 11) Fæsteprot. Holsteinb. 1720. — 12) Samme 1721. — 13) Samme 1724. — 14) Skifteprot. Holsteinb. 1729—37. — 15) Samme 1738—58. — 16) Venslev kb. — 17) Samme. — 18) Petersen: Degnehistorie, s. 149, — Jessen: V. & Ø. Flakkebjerg herreders skolehistorie, s. 275. — 19) Venslev kb., Sorø amts årbog 1952, s. 67ff. — 20) Venslev kb. — 21) Tjæreby kb. — 22) Fæsteprot. Holsteinb. 1747. — 23) Venslev og Haarslev kb. — 24) Fæsteprot. Holsteinb. 1781, 1808 og 1828. — 25) Skifteprot. Holsteinb. 1729—37. — 26) Fæsteprot. Basnæs 1741—43. — 27) Tjæreby kb. — 28) Fæsteprot. Holsteinb. 1756. — 29) Magleby kb. 30) Skiftedokumenter for Holsteinb. 1707—1818. — 31) Samme og Folketælling Flakkebjerg 1787. — 32) Fæsteprot. Holsteinb. 1772. — 33) Fuirendal kb. — 34) Skiftedok. Holsteinb. 1707—1818. — 35) Haarslev kb. — 36) Om hende og hendes slægt, se Sorø amts årbog 1960, s. 75—88. — 37) Skifteprot. Fuirendal 1837—50. — 38) Ting Jellinge kb. — 39) Fæsteprot. 1715 og skifteprot. 1729—37, samt Holsteinb. birks tingbog 1725ff. — 40) Magleby kb. — 41) Skifteprot. Holsteinb. 1701—28. — 42) Fæsteprot. ibid. 1725. 43) Fuirendal kb. — 44) Skifteprot. Holsteinb. 1738—58. — 45) Marvede kb. — 46) Holsteinb. birks tingbog 1725ff. — 47) Holsteinb. birks tingbog 1725ff, se Sorø amts årbog 1964, s. 135. — 48) Holsteinb. birks tingbog 1752, se Sorø amts årbog 1964, s. 155. — 49) Fuirendal og Venslev kb.

En dag på udstillingen

Af *E. Overskov*

Det var dejlige dage. Vistnok de mest betydningsfulde og spændende, byen havde oplevet under sin hurtige opvækst til stationsby. Amtsudstillingen var blevet en realitet, der for fjorten dage fuldstændig skubbede hverdagspræget til side. Situationen mindede en del om et afsides liggende fiskerleje, der i sommertiden oversværmes af feriegæster. Men her var det en enestående begivenhed og hver dag en fest.

Da planerne om udstillingen begyndte at sive ud, var der selvfølgelig borgere som mente, at det var for stor en opgave for en opkomling af et samfund på de 3059 sjæle, der udgjorde Haslev. Og at tanken var dristig, næsten forvoven, måtte de fleste indrømme. På den anden side faldt idéen godt i tråd med hele det gå-på-mod, der havde givet byen vækst og forandrede dens udseende fra år til år.

Fremsynede folk som greve Moltke, Bregentved, og agent Ulrich havde tidligt se, at stationen var et pletskud inden for den ring, et naturligt opland dannede. Erhvervslivet var sundt, kommunens økonomi velordnet, og hvad både det ene og det andet angik, havde den rundhåndede, grevelige velynder vist, at han ikke var bange for at støtte dristige bestræbelser med gaver. Mand og mand imellem hed det sig, at greven inden udstillingen åbnede havde sagt: Hvis den giver underskud, betaler jeg.

Hver eneste dag fortalte aviserne, at nu havde den og den forening eller store selskab besøgt udstillingen. En af

AMTSUDSTILLINGEN I HASLEV 1906

NOTER OG CITATER

Amtsudstillingen

Udstillingen var åben i tiden 7.—23. juli og omfattede landhåndværk, industri og landbrug i Sorø og Præstø amter. Blandt særlige afdelinger kan nævnes: Landbohistorisk afdeling, kunstudstilling, elevarbejder fra tekniske skoler, skovbrugs afdeling, arbejdende mejeri, kanin- og biavl, husflid, automobil- og cykeludstilling.

Hver dag en fest

Udstillingens forlystelser: Bjerg- og dalbane, keglebaner, rutchebane, skydebane, karusseller, sommerteater, biograf, kapervogne til udflugter, el-oplyst festplads, musikunderholdning.

Opkomling af et samfund

Jernbanen blev åbnet 1870. I de mellemliggende år havde stationsbyen trukket mange erhvervsdrivende til sig. I juni 1906 havde Haslev 182 virksomheder inden for håndværk og industri med 567 tilknyttede medarbejdere, heraf af egentlige industriarbejdere 354. Haslev var det eneste sogn med bymæssig bebyggelse i Sorø amt, hvor det industrielle personel oversteg 300.

Greve Moltke

Lensgreve Frederik Christian Moltke til Bregentved, 1854—1936. Sognerådsformand for Haslev-Frerslev kommune 1880—1921. Hjalp privat Haslev på mange måder, bl. a. ved at skænke byggegrunde til sociale institutioner i byen. Havde stillet udstillingsarealet ved Bregentvedvej, hvor amtssygehuset nu ligger, til rådighed.

Agent Ulrich

Købmand Carl Julius Ulrich, 1835—1913. Ifølge Dansk Biografisk Leksikon en af Midtsjællands mest fremtrædende skikkelser inden for erhvervslivet. Haslevs vækst som handelsplads efter 1870 skyldtes i væsentlig grad hans mangesidige handelsvirksomhed. Kgl. agent 1885, medlem af sognerådet i en enkelt periode.

de nærmeste dage kom det islandske Alting. Byen myldrede med udstillingsgæster; biler var en daglig foreteelse, man ikke ofrede megen opmærksomhed.

Den store, hvide udstillingsby, som arkitekt Rosen havde skabt oppe på Bregentvedvej, trak tusinder til sig. Her kom man midt ind i et incitament, moderne mennesker ikke blev trætte af at se gentaget: Det store spring ud i udviklingen i de seneste årtier. På udstillingen blev det illustreret på næsten alle områder, men med mest vægt på landbrug, håndværk og industri. Mennesket magtede noget nu, var blevet gjort frit. Og hvad var naturligere end at vise det her i den tidligere bondelandsby omkring gadekæret, hvorfra man tidligere tog til marked i de store byer for at stå måbende over for gøglernes påhit. I dag kunne man gå de få skridt hen til udstillingsterrænet og med undren opleve tekniske curiosa, de ekstra fjer i hatten, videnskab og teknisk pyntede sig med til underholdningsbrug.

Som nu det store tårn over indgangshallen med udsigtsbalkoner. Ganske vist mindre, men i samme stil som de store verdensudstillingers, og bare rejst for at vise, at man kunne det. Det havde et tårn ved siden af sig med elevator, og kørte man op med den og mærkede suget i maven, var det ikke svært at forestille sig, hvordan luftskipper Johansen måtte føle det, da han steg til vejrs fra udstillingen i sin luftballon.

Udstillingen havde varet i 11 dage. Man skrev den 19. juli 1906. Gårsdagens invasion til udstillingen og det store hestevæddeløb på banen ved Bregentved havde været overvældende. 30.000 var byen pludselig vokset med. De kom fra hele Sjælland, flere tusinde i ekstra tog fra København. Alle steder var der trængsel. Om aftenen, da alle tiders festfyr-

Stationen var et pletskud

»Den lille by Haslev, der ligger omtrent midtvejs mellem Køge og Næstved, har for en uges tid siden åbnet en udstilling, der har krav på mere end almindelig interesse, og som forhåbentlig vil få nogle af de forventninger, der stilles til den, opfyldt. Det ville være synd andet! Haslev er en af de stærkest opkomne stationsbyer, der har sat det allerstørste arbejde ind på at skabe sig en fremtid, den har udfoldet en energi og foretagsomhed, der lader adskillige provinskøbstæder langt bag sig, selv om den kun har rang som landsby, og den fortsætter ufortrøden sine bestræbelser for at nå endnu nogle skridt frem. Den store amtsudstilling for Præstø og Sorø amter, der med fuld ret afholdes her, er et led i rækken af disse anstrengelser.«

(Illustreret Tidende 1906, 15. juli.)

Biler en daglig foreteelse

Inden udstillingen åbnede blev den forevist for den københavnske og den lokale presse.

»For københavnerne blev den en særlig fornøjelig tur, ikke mindst fordi de blev befordret de 7 mil til udstillingen pr. automobil — også i den henseende aflagde Haslev bevis for, i hvilken grad man er med eller næsten forud for tiden.« (Illustreret Tidende.)

Denne karavane af motorkøretøjer var åbenbart en så stor sensation i 1906, at ugebladet »Verdens-Spejlet« ikke mente at kunne bruge mindre end to sider fotos og tekst om turen. Udover billederne var der kun 13 linier om udstillingen. Journalisterne blev beværtet på det nydeligste med stor middag m. v. samt udflugt til Bregentved og Gisselfeld. Reportagens ophavsmand, sandsynligvis forfatteren Sv. Fleuron, forsøgte sig i en særlig auto-stil:

»Lad græde, lad længes, lad sørge, lad lide. Alt, hvad der er bag: vær glemt, slettet ud, gravet ned, blevet muld.

Hold fast på øjeblikket, om du kan!

Nye indtryk, nye tanker, nye billeder, nye mennesker — nyt, nyt, nyt, blot nyt.

Det er noglen til automobilismens hemmeligheder.

Hejsa, du gamle kone, der ryster på hovedet og rokker i hofterne! Vil du med, så hæng på!

Det er *tiden*, der kø'er.«

værkeri havde sat punktum for dagen, var Jernbanegade et mylder af mennesker.

I dag var der ligesom mere hverdagsagtig. Det hele var til at kende igen, synes den 13-årige Karen. Hun havde været

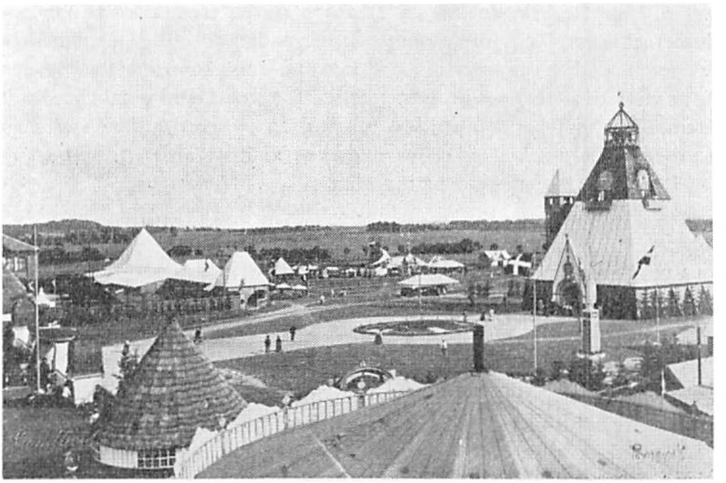

Udsigt over udstillingsarealet

et smut oppe på udstillingen om formiddagen. Hendes forældre boede på Kirkepladsen, og hun stak derhen næsten hver dag. Efter middag ville hun gerne have været afsted igen, men mor havde bedt hende gå nogle ærinder i byen.

Nu var hun på vej hjem. Vejret var underligt varmt og trykkende, og det var helt rart at slippe hanken på smørkrukken en gang imellem, tage krukken mellem hænderne og mærke dens kølighed. Da hun kom forbi apoteket, hvis mønstermur hendes far havde muret som svend, slog et pludseligt vindpust forklædet op mod hendes ansigt. Hun holdt kramp-

Arkitekt Rosen

Anton Sophus Rosen, 1859—1928: Slog sit navn fast med Landboudstillingen i Odense 1900. Af udstillingsarbejder endvidere Landsudstillingen i Århus 1909.

»Det blev arkitekt Rosen, man henvendte sig til, og resultatet viser, at man ikke kunne gøre bedre valg. Det er det nydeligste lille kunstværk, hr. Rosen har fremtryllet på den bare mark, skabt af træ og lærred, lige fra den originale indgang med dens hængende have, til den store hovedhals pompøse, pyramideagtige tårn, hvorfra man har den pragtfuldeste udsigt til et ægte, rigt sydsjællandsk landskab.«

»Det er udstillingsarkitektur netop som den skal være, fantasifuld, tilpas dristig, det store tårn med sin halmtækning er et rent fund — festlig og let. Navnlig en solskinsdag tager bygningerne sig henrivende ud med deres klare røde, hvide og gule farver. Og det indre svarer fuldkomment til det ydre. I hovedhallen har arkitekten således haft det udmærkede påfund at tage et lille mosehul, der fandtes på pladsen, med i sin plan og omdannet det til den hyggeligste lille park, for hvis ende en model af Bundgaards »Gefion« pløjer med sine oxen, og hvor ænder boltrer sig under et lille springvands stråler. Det er altsammen gjort med få midler, men med den sikreste smag.« (Illustreret Tidende.)

Bregentvedvej

Øst-vest gående vej syd for stationen. Forlængelsen mod øst er Moltkesvej, mod vest Kirkepladsen.

Trak tusinder til sig

Det samlede besøgstal nåede op på ca. 100.000.

Det store tårn

38 m højt tårn med elevatortårn ved siden og overgang imellem øverst.

Luftskipper Johansen

Lauritz Ferd. Johansen, 1856—1919. Foretog i alt 117 opstigninger med friballon, mange fra Tivoli i København. Under udstillingen den 12. og 15. juli.

agtigt på krukken og slog med et kast med hovedet forklædet ned. Det havde et øjeblik beskyttet mod støvet fra den makadamiserede gade. Et glas i en gaslygte i nærheden stod og raslede.

Solen skinnede, og det glimtede i telefontrådene langs gadens side. Karen talte ribberne på telefonstolperne, 10 på de fleste, og der kom flere hvert år. Man kunne se, hvorledes trådene trængtes sammen henne ved urmager Jensens smøge ind til centralen bag ved.

Karen var standset op ved „Folketidende", der ved siden af avisen havde billeder hængende fra udstillingen. Der var et godt et af tømrermester Brüel's rutchebane, et højt tårn, man kurede og cirklede ned fra på små tæpper. I går aftes havde den været illumineret med kulørte lamper uden på. Karen havde reddet sig mange gratis ture ved at bære tæpperne op igen efter brugen. Hun ville se, om det også lod sig gøre i dag.

Nogle dage før udstillingen skulle åbne, havde avisen bragt et indlæg, der ikke kunne undgå at vække opmærksomhed og utvivlsomt var blevet drøftet i mange hjem. Det var kun underskrevet Davidsen, med kraftig skrift. Der kunne kun være tale om én Davidsen — højskolens, og han stod for manges mening. Davidsen havde nævnt rutchebanen, som han ikke havde noget imod, heller ikke karusellen. Men at der skulle være sommerteater og dans, oven i købet hver aften, det var for stærkt! Intet gøgl og ingen dårlige folkeforlystelser; det var ingen pryd for udstillingen, skrev han, Davidsen. Rene ord for pengene.

Karen gik videre. Et par lærlinge kom trækkende med en tom trækvogn ud fra „Stataf", hvor der holdt en række hestekøretøjer uden for langs kantstenen. På den anden side af

Hestevæddeløb

Arrangeret af Sydsjællands Sportsrideklub. — Statsbanerne satte ekstra tog ind fra København og Nykøbing F.

Den 13-årige Karen

Frk. Karen Larsen, Kirkepladsen 12, der venligst har meddelt enkeltheder som fremgår af nærværende fremstilling.

Hvor man hentede smør

Carl J. Ulrich etablerede Haslevs første mejeri ved siden af sin butiksejendom vis a vis stationen. I ejendommen indrettede han byens første elværk ligesom det første telefonanlæg, der i 1896 blev overtaget af K.T.A.S.

Monstermur

Rektangulære felter under apotekets vinduer. Apoteket grundlagt 1856 og først beliggende ved Søtorup sø. Overført til Haslev, Jernbanegade 5, i 1894 til huset, apoteker Oluf Mygdal lod opføre.

Karens far

Murermester Christian Larsen, 1859—1936. Driftig håndværksmester. I Haslev havde han murerarbejdet på bl. a. Teknisk Skole, Amtssygehuset, en halv snes huse på Sofiendalsvej.

Makadamisering

Vejbelægning med skærver og grus opkaldt efter den skotske ingeniør Mac Adam. Jernbanegade blev brolagt 1915.

Gaslygte

Haslev fik gasværk og 42 gaslygter 1899.

Urmager og centralforpagter

Peter Jensen, Jernbanegade. Medstifter af Haslev Håndværkerforening og dens formand i en årrække. Forretningen beliggende omtrent hvod Bondestandens Sparekasse nu har kontor. Centralen betjentes i 1906 af to damer.

Udstillingens vartegn, det 38 m høje tårn med elevatortårn ved siden

gaden var markiserne trukket ned over forretningsvinduerne, og enkelte fodgængere på vej til eller fra udstillingen standsede op under dem for at se, hvad de handlende havde at tilbyde.

Folketidende
for Ringsted, Sorø og Haslev.

Brüels rutchebane

Rasmus Brüel, 1870—1936, tømrermester, arkitekt med landbrugsbygninger til større gårde som speciale. Etableret i Haslev 1896. Fremragende konstruktør af interne transportanlæg: mekaniske hejseanordninger til lader, roeaflæsningsapparater m. v. Byggede og ombyggede et meget betydeligt antalt landbrugsbygninger her i landet, flest på Sjælland, og bl. a. i Sverige, England, Skotland, Frankrig og Rusland. En model af hans patenterede hejselade kunne ses på amtsudstillingen og samme år på Industriforeningens udstilling i København. Begge steder vakte den stor opmærksomhed. Opfindelsen blev udgangspunktet for den senere udstrakte virksomhed. R. Brüel opnåede flere prisbelønninger. Det kgl. danske Landhusholdningsselskab udgav hans afhandling »Billige Ladebygninger«, med hvilken han vandt en af selskabet udskrevet konkurrence. Byggede i 20'erne og 30'erne De gl. Hjem og Haslev Sparekasses ejendom.

Kun tale om én Davidsen

Højskoleforstander Peder Cecilius Davidsen, 1866—1935. Fra 1891 og i over 40 år forstander for Haslev Højskole. Haslev Indre Mission's ukronede »Kong David« (benævnt sådan i mindeord i »I.M.s Tidende). Initiativtager til oprettelsen af I.M.s Landbrugs- og Husholdningsskole (1904), I.M.s Seminarium (1905), I.M.s Gymnasium (1914) m. fl., alle i Haslev.

»*Stataf*«

Gæstgiveri med rejselade i Jernbanegade. Lå oprindelig hvor nu Statafgård ligger — mellem Haslev og Frerslev — men blev flyttet til Haslev, efter at jernbanen havde nedsat antallet af landevejsrejsende på denne strækning. Behovet for en kro på dette sted forsvandt samtidigt med, at handelspladsen Haslev tiltrak egnens beboere.

Oppe på „Bjerget" kom et køretøj til syne, og i det samme hørte man larmen fra det som fra et damptærskeværk. Karen kendte monstromet allerede på lyden, men der var mange, som så i retning af bakken. Køretøjet — mekanikus Larsens store røde „træbil" af en lastvogn — kom kørende på sine massive ringe med sit eget infernalske spektakel. Da den passerede Karen, ikke langt fra Vestergade, og hun var midt i larmens værste brænding, så hun et par kanariefugle fare forskræmte om i buret i et vindue på den anden side af gaden.

Døren til Børresens butik stod åben. Den særegne lugt af hamp og jute stod ud fra den. Karen kunne se rebslageren selv komme nede for enden af reberbanen, som løb langs med butikken. Han havde et bundt hamp om livet, og gik baglæns med ryggen til gaden, mens han arbejdede med rebet.

Inde hos uldspinder Jensen var der stille. Den ubehagelige lummervarme var i og for sig undskyldning nok for et par fritimer; i hvert fald stod strikkemaskinen uvirksom i dag.

Sidst på eftermiddagen begyndte sorte skyer at klumpe sig sammen i synsranden. Der kunne ikke være tvivl om, at et uvejr var undervejs. Karen var blevet hjemme på Kirkepladsen. Forbipasserende udstillingsgæster svedte i søndagstøjet. Solen stak, og luften blev mere og mere tung og ulidelig varm.

Ved halvfem-tiden lå byen i en fremmedartet, giftig belysning. Den sydvestlige himmel havde fået et faretruende udseende. Kulsorte, gule, grå og violette skyer blandedes. Tordenen kom nærmere. Lidt i fem spærredes udsigten mod sydvest af en mægtig støvsky. Vindstødene slog over i stormkast, der ustandselig skiftede retning. Et øjeblik efter var uvejret over Haslev. Til alle sider jog lynene ned gennem en

»Bjerget«

Tilnavn for den højtliggende bydel med kirken, missionshuset og Indre Missions Højskole, også kaldet »Staden på Bjerget«, »Den hellige stad« eller »David(sen)s stad« efter højskolens første forstander.

Mekanikus Larsen

Mekanikus Anton Chr. Larsen, 1858—1933, havde mekanikerværksted i Jernbanegade (nu nr. 42), først med landbrugsmaskiner som speciale. Gik senere over til produktion af petroleumsmotorer til brug for møller. Motorer af hans fabrikat drev dynamoerne, som leverede el-forsyningen til udstillingen. Opnåede broncemedalje på udstillingen.

Store røde »træbil«

El-installatør A. Olthaver, 1893—1966, søn af mekanikus Anton Chr. Larsen, fuldførte som 12-årig (i 1905) detailtegningerne til omtalte benzindrevne bil og deltog selv i fremstillingen af vognen på værkstedet.

Uvejr undervejs

Uvejret kom sydfra og gik ind over Sjælland ved Karrebæksminde Fjord via Næstved. Det varede ca. et kvarter. Tordenuvejr var dengang almindeligere over Haslev, hvor sådanne kunne stå i op til tre timer, ligesom spærret inde. Årsagen til at de er blevet færre menes at være formindskelsen af arealerne med overfladevand, specielt dræningen af de store moser omkring Broksø.

»Strygejernet«

»Strygejernet«: Bygningen med bageriet på hjørnet af Gl. By. »Det store sted«: Haslevs ældste fleretagers beboelseshus, beliggende på Bregentvedvej overfor Gl. By.

Lærer Aage's have

Hus og have beliggende ved den senere anlagte Sygehusvej.

Damecykel

Det blev omkring århundredskiftet i I.M.-kredse anset for upassende at damer cyklede. At en dame cyklede til kirke om søndagen var direkte anstødeligt.

Skulpturen

Blev senere overflyttet til Haslev Landbrugsskole.

tæt tykning af støv og hamrende regn. Larmen var frygtelig.

Karens mor havde fået børnene ind i stuen. De sad allesammen forskræmte så langt fra vinduerne som muligt. Pigerne var ikke langt fra at tude, men det hjalp, at mor var der. Man kunne ikke se ud af det ene vindue. Tagrenden over det uden for samlede regnen, og vandet faldt derfra ned som et dirrende, glasagtigt forhæng.

Pludselig blev gadedøren revet op, og man hørte trin og stemmer i entréen og lyden af vådt tøj, der blev rystet. Men døren blev stående åben, og der kom flere og flere. Kort efter var huset fuldt af fremmede. Voksne og børn stod og sad i gangen og på trappen op til stuerne ovenpå. Køkkenet og stuen blev gæstfrit åbnet for de gennemblødte gæster. Gulvet i entréen flød med vand.

Der var ikke så mange huse på vejen fra udstillingen til kirken. I „Strygejernet" på hjørnet ved Gammel By og „Det store sted" overfor stod folk ligeledes tæt.

De sidste nåede først under tag, da uvejret var ved at stilne af. De havde først søgt ly i udstillingsbyen, men var blevet grebet af panik og flygtede, da alt i et nu blev et frygteligt kaos, fortalte en skrædder fra Ørslev. Han var kommet ind på pladsen ved indgangen, og pludselig havde han fået et skub i ryggen af et vindstød, så han faldt forover. Da han fik rejst sig, hvirvlede støvet rundt. Stormen hev og sled i sejldugstagene og bardunerne. Flagstængerne svajede, og flagenes skarpe smæld slog igennem larmen. Lige inden regnen begyndte at fosse ned slyngedes alt løst, plakater og kort, programmer og blade fra kioskerne, rundt på pladsen.

Så var han nået over under restaurationens overdækkede veranda. Men han var dårligt kommet indenfor, før han mærkede et sug langs kroppen og et iskoldt pust i nakken. Håret

stod stift i vejret, og i det samme løftede skypumpen hele verandataget som et låg. Nu flygtede alle ind i det store restaurationstelt, men da spærværket her begyndte at knække og sejldugen revnede og blev flænget af, sprang han ud og løb . . .

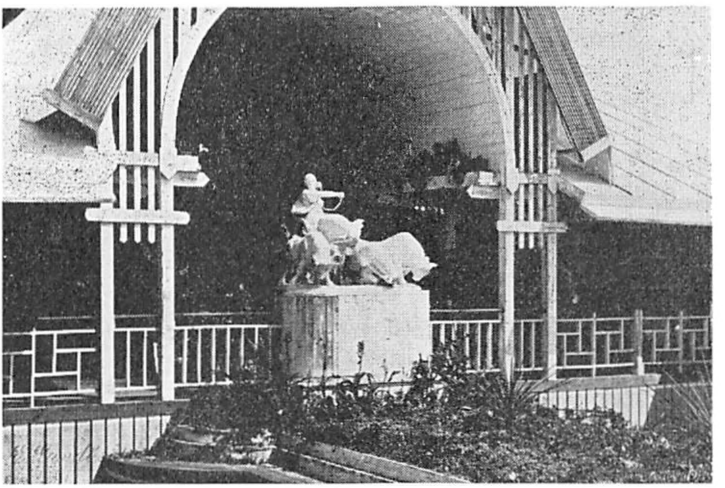

Gefion-partiet for enden af parkanlæget i hovedhallen

Karen havde lagt mærke til en yngre dame, der havde sat sig på trappen. Hendes våde nederdel faldt tungt i skarpe folder ned fra hendes knæ. Den tynde bluses pufærmer til albuen klæbede mod armene. Hun fortalte og lo hele tiden imens. Hun ville vist gerne beherske sig; det så sådan ud, men hun kunne ikke, nu angsten var forsvundet. Men hun var så frisk og indtagende, og de fleste lo med, efterhånden som de genvandt roen.

Den unge dame havde aldrig oplevet noget så kosteligt, en ren farce. Hun var løbet ind i danseteltet, hvor mindst 50 mennesker var tyet ind. Derfra kunne hun se den overdækkede musiktribune på pladsen, hvor orkestret pligtopfyldende fortsatte, eller osse sad de så trygt i deres messingsuppe,

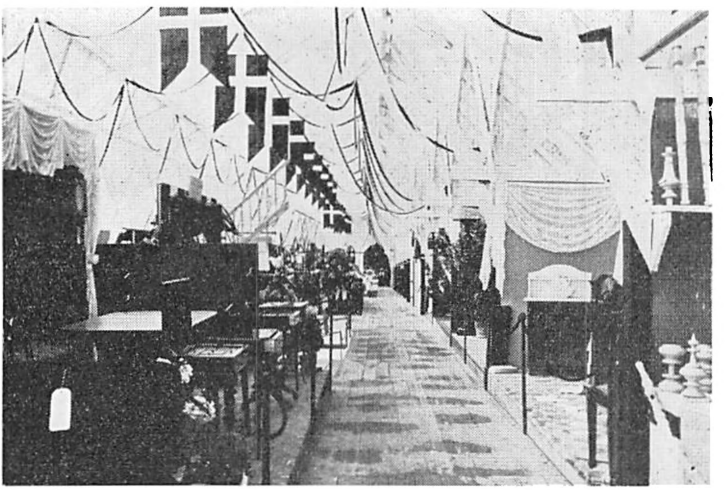

Den store udstillingshal

at de ikke opfattede, hvad der skete om dem. Dirigentens kjoleskøder flagrede vildt, men han ænsede det ikke. Men så blæste noderne fra et par af musikerne, og med instrumenterne i favnen famlede de rundt og forsøgte at fange bladene. Det lykkedes ikke. Et øjeblik efter forsvandt alle noderne fra stativerne. Tribunen blev et virvar af arme og ben, instrumenter og stativer. Det så forrygende komisk ud.

Damen måtte bøje sig frem, mens hun lo med hånden for munden. Det sidste hun så, fortalte hun, var musikerne, der

stod og klamrede sig til hver sin stolpe, mens tribunen vaklede under dem.

Så begyndte danseteltet, hun befandt sig i, at give efter for stormen, og hun måtte løbe ud sammen med de øvrige. I farten fik hun fat på et par smådrenge og fik trukket dem med.

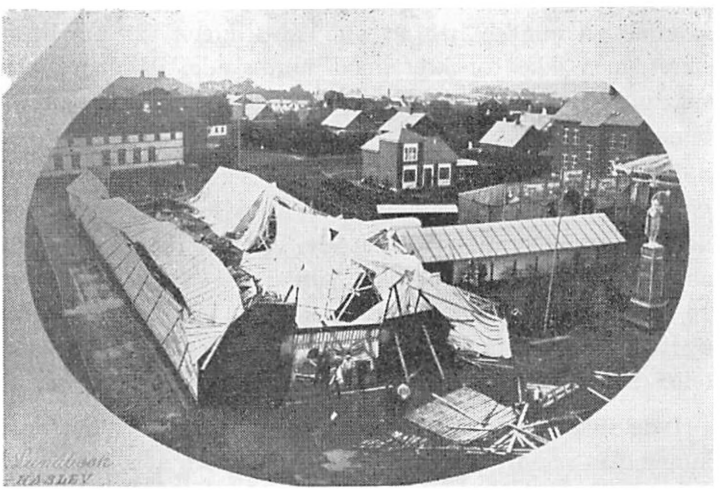

Nogle af odelæggelserne på udstillingens »sorte« dag d. 19. juli 1906

De nåede alle ud, inden teltet væltede.

I aftenens løb fik man oversigt over skaderne, og de fleste af dem blev hurtigt udbedret. Taget på bygningen med landbrugsafdelingen havde skypumpen løftet. Det stod i lærer Aage's have et halvt hundrede meter væk. Selve bygningen var styrtet sammen.

Skaden var forholdsvis mindst på genstandene i den landbrugshistoriske del af bygningen. Enkelte var dog totalt ødelagt. Planteavlsafdelingen var fuldstændig raseret. Restaura-

tionsteltet og danseteltet blæst om, og sejlet på hovedhallen revet af.

Et held var det, at uvejret ikke var kommet dagen før, da udstillingsterrænet var fyldt til trængsel. Kun én udstillingsgæst var kommet lettere til skade. Men man kunne ikke se bort fra, at det økonomiske resultat, der ellers tegnede lovende, så mindre lyst ud nu. Udstillingen var brandforsikret, men ikke forsikret imod stormskade. På den anden side, udstillingen fortsatte, og den havde fået en ekstra attraktion.

Begivenheden kunne imidlertid udlægges — og somme gjorde det. Man havde overhørt Davidsens advarsel mod dans og andre grimme forlystelser. Det der skete var måske en påmindelse til dem, der ikke ville høre. Var det ikke netop en damecykel, skypumpen havde løftet 1½ alen fra jorden og flyttet rundt med? Og var det ikke blandt andet danseteltet, stormen væltede? Jo, enhver havde lov at tænke sit . . .

I de sidste dage steg antallet af besøgende; et overskud kunne man se bort fra, men omtalen i pressen af uvejret over udstillingen virkede umiddelbart, og det nød udstillerne og arrangørerne godt af.

Det var der også andre, der gjorde. En dag var der puttet røde løbesedler ind af brevsprækkerne i Haslev. En af byens tilbagevendende begivenheder var Jespersen-Skree & Co.s auktion en gang årligt, fastelavns mandag. Skypumpen gav anledning til, at forretningens altid vågne indehaver det år lod holde et ekstra udsalg af varer til spotpriser. Udsalget er begyndt, meddelte løbesedlen „på de i tårnbygningen af uvejret den 19. ds. ødelagte og beskadigede pelse og pelsvarer. — Benyt lejligheden".

Da udstillingen afsluttedes med tre kanonskud, og indgangen blev lukket for sidste gang, var der almindelig enighed om, at der var „anvendt meget godt og energisk arbejde på denne udstilling, som har vakt så meget opmærksomhed landet over. Men den er også blevet til ære for Haslev by og de mænd, der ved fælles virke og enighed skabte det smukke værk."

En måned efter blev der holdt auktion over brædder og lægter fra de nedrevne udstillingsbygninger.

Det sidste synlige minde var en gipsskulptur, forestillende en lurblæser. Den havde stået på en høj sokkel under hele udstillingen. Den vejede en ton, og der var åbenbart ingen, der havde mod på at flytte den.

Endnu i november 1906 stod lurblæseren ensom, midt på den bare mark.

Lidt om den optiske telegraf i Sorø Amt

Ved *Karl Rønne,* Slotsbjergby

I året 1793 indgav den franske ingeniør Chappe et forslag til Nationalkonventet til en hurtig korrespondance-machine, der blev benævnt ved det græske navn Telegraph (fjernskrift). Den fandt hurtigt anvendelse og overraskede alle ved i løbet af kort tid at bringe krigsvigtige nyheder eller regeringsdekreter vidt omkring i riget. På få minutter kunne et signal sendes over flere hundrede kilometer, en strålende teknisk bedrift, som i samtiden beundredes i næsten lige så begejstrede vendinger som vore dages tekniske fremskridt. Man talte om at, „tanken her flyver gennem luften".

Chappes opfindelse betegnes senere som den optiske telegraf, og den bestod af en række stationer anbragt på højdepunkter i terrænet, så man efter et simpelt system kunne signalere vigtige budskaber over lange strækninger på ret kort tid. En nødvendig forudsætning var en forbedring, der kort tid før var sket med kikkertens konstruktion, så det var muligt at observere signaler på 10—15 km's afstand.

Den optiske telegraf vandt hurtig udbredelse i Europa, og da krigsbegivenhederne omkring 1800 nærmede sig Danmark, nedsattes en kongelig telegrafkommission til udarbejdelse af et dansk system. Her samlede man sig om kaptajn Lorens Fiskers forslag, der blev kaldt mastetelegrafen, og den blev i årene derefter opstillet mange steder i landet. Først blev der etableret en linje fra København til Kronborg, hvis ene tårn stadig bærer navnet Telegraftårnet, den udvidedes

også langs Nordsjællands kyst senere. Den vigtigste linje førte gennem Sjælland over Storebælt—Fyn—Als til Slesvig med en sidelinje over Kalundborg helt til Skagen. Da trafikken

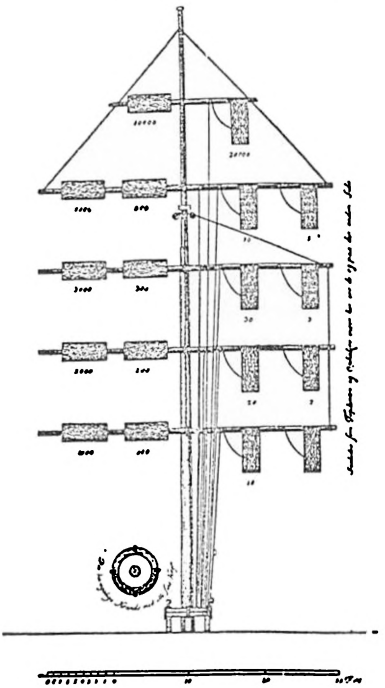

Fiskers mastetelegraf efter Steenstrups bog

over Storebælt blev standset af englænderne i 1808, blev der oprettet en linje over Omø, Tårs, Nakskov, Langeland. Men de fleste af disse linjer var kun i funktion i kortere tid; flere af stationernes materiel bortsolgtes ved auktioner i løbet af 1814. Hovedlinjen fra Helsingør til Slesvig, ialt 23 stationer,

blev dog opretholdt i de næste år og havde ikke alene militær betydning, men blev også benyttet privat.

Over Sjælland var linjeføringen følgende:

Valby
Rødovre
Høje Tåstrup
Hedehusene
Ledreborg
Stestrup (mellem Tølløse og Ringsted)
Ostrup (ved Stenlille)
Ll. Ebberup (ved Bromme)
Slotsbjergby (på Hashøj)
Korsør (St. Gertruds kirketårn)

På disse steder har man altså i første halvdel af forrige århundrede kunnet se disse mærkelige „poster" som de kaldtes. De bestod af en henimod 30 meter høj mast, hvorpå der var anbragt fem tværstænger (kaldet ræer), den øverste kun ca. 6 m lang, de øvrige det dobbelte. På ræerne var anbragt ialt 18 klapper, trærammer beklædt med sejldug på omkring 2m². Disse klapper kunne ved hjælp af snoretræk anbringes vandret eller lodret, og det var heri telegraferingen bestod. Hver klap havde en bestemt talværdi, så man kunne telegrafere ialt 42221 forskellige tegn. I en signalbog kunne hvert tals ordbetydning slås op, således som et par eksempler vil vise:

3439 kirsebærbrændevin
3467 Knappenålsstik
3474 knippe halm
3475 Knippelsbro

Det var dog ikke alle poster, der lå inde med signalbog, de var forbeholdt de såkaldte litterære telegrafbestyrere, der oppebar en dagløn på 2 rdl. På mellemposterne var ansat såkaldte repetitører, der uden at kende tegnenes betydning blot gentog det fra den foregående post givne signal til den næste; men man ser altså at telegrafen kunne betjene sig af et ret nuanceret sprog. Det forudsattes dog, at de litterære var „mænd af ære", så de ikke røbede telegrammernes indhold.

Foruden en repetitør eller bestyrer var der også til hver station knyttet en eller to matroser udtaget dertil ved hvervning, men hele foretagendet har da også mest af alt mindet om en skibsmast, og fortrolighed med tovværk har i høj grad været nødvendig for at holde anlæggene i god orden, meget af udstyret kunne også nedtages i stormvejr.

Desuden fremgår det også af regnskaberne, at der til posterne var knyttet nogle „mastevagter", men hvori deres opgave bestod ses ikke.

Repetitørens instruks lød på, at han, når der telegraferedes, skulle indstille på den foregående stations signal og holde denne indstilling, indtil den følgende station havde gengivet det rigtigt. Var en enkelt klap gengivet forkert på den efterfølgende post, skulle han „blinke" med sin tilsvarende klap dvs. bevæge den hurtigt op og ned for at henlede opmærksomheden på fejlen.

Hvert signal krævede i tid ¾ minut, og det blev beregnet, at en depeche på 11 signaler kunne sendes over de 23 stationer på under en halv time.

Telegrafvæsenet blev ved kgl. res. 23. oktober 1801 underlagt Generalpostdirektionen og kom dermed under ledelse af justitsråd Monrad, chefen for det danske departement.

Af hans embedskorrespondance skal her meddeles nogle enkelte akter til belysning af livet på „posterne".

Velbyrdige Hr. Justitsraad Monrad.

At jeg i Gaar har anført Repetiteuren ved Bierby i min Dag-Journal, da han længe før Solens Nedgang havde forladt sin Post, hvorfor et Signal fra Kiøbenhavn blev standset bliver herved på Hr. Telegrafbestyrer Finnerups forlangende attesteret.

Ødemark den 31. Oktober 1905.

Christensen,
Litterær Teleg.Bestyrer ved
Ebberup Telegraf.

Denne attest fik ubehagelige konkvenser for repetitør Schmidt i Slotsbjergby, thi snart efter modtager justitsråden følgende:

At ieg har modtaget Deres Velbyrdigheds ærede Skrivelse af Gaars Dato og i Følge samme straks begivet mig til Bierby Telegraf skulle ieg ikke undlade herved ærbødigst at communicere.

Slagelse den 7. November 1805.

Ærbødigst
F. Schrøder.

Trods en lang bønskrivelse til Monrad fra Schmidts fader, der lover bod og bedring for sønnen, er altså en anden repetitør udnævnt, og det er nu Schrøder der sender meddelelser fra Bjergby Telegraf.

24. november meddeler han således at den „anmeldte Matros rigtigt er arriveret" og et par dage efter, at karlen Hans Nielsen, Langøe, „ikke længere have Lyst at forblive ved Telegrafen. Med den mig tilskikkede Karl, er jeg meget vel for nøyet, han ønsker og at forblive i den afgaaendes sted."

Regnskabet for Slotsbjergby telegraf udviser bl. a. følgende udgifter således efter Telegrafbestyrer Finnerups opgørelse:

1805				
Novbr.	Repetiteuren F. Schrøder, matrosen Thomas Jacobsen og Hans Nielsen, Langøe, gage for Novbr. a 48/ daglig	45	Rdl	
	Decbr. F. Schrøder og Thomas Jacobsen	31	Rdl	
	Mastevagt for Novbr. og Decbr.	20	Rdl	32 Sk
1806				
Marts	For Reparation ved Telegrafen	6	Rdl	
	For Arbejde ved Telegrafens nedtagelse en Tømmermand i 3 dage (årligt eftersyn)	3	Rdl	
	Godtgjørelse for Telegrafpladsen	12	Rdl	

Ved repetitør Schmidts forsømmelighed svigtede den menneskelige faktor og hele systemet faldt fra hinanden.

En anden repetitør viste større pligttroskab, som følgende brev viser:

„I Aftes fik jeg Efterretning om at Repetiteuren Mathias Peersen er bleven syg i Hovedet af Veiret og kan næppe se

ud af Øinene, dog forretter han endnu sin Tjeneste. Jeg har i Sinde om ieg ikke skulde se at faa ham i Slagelse, navnlig*) Fenger, til i Sygdoms Tilfælde at betiene den manglende Post."

(Den omtalte Fenger var reserve-repetitør) (31-10.1805)

Men også materiellet kunne svigte, som når Ostrup Telegraf meddeler den 23. nov. 1805: „Den nederste Raae er brækket midt over".

Den værste hindring for telegrafen var dog vejret, der meddeles tit om „tykt Veir" som hindrer signaleringen. Endelig var de fjendtlige skibes tilsynekomst i Store Bælt i 1808 en alvorlig hindring. En engelsk fregat på 36 kanoner havde taget station ved Sprogø, hvor dens besætning bl. a. nedtog apparaterne til den optiske telegraf. Man forsøgte at signalere direkte Korsør—Nyborg, men ved den mindste blæst umuliggjordes det, da „Objektivet" (d.v.s. kikkerten) kom i dirrende bevægelser" som Telegrafbestyrer Paludan, Korsør skriver den 2. april 1808 klokken 7 Aften. I den følgende tid kan man gennem Paludans rapporter nøje følge krigsbegivenhederne i Store Bælt, da han næsten dagligt giver meddelelse om skibspositioner, postens afgang, telegrafmuligheder m. v. Her blot et enkelte brev:

Underdanig Promemoria!

Posten er afgået herfra igaar Eftermiddags Klokken 1¼, men det er at befrygte, at den ikke er kommet længere end

*) navnlig = ved navn.

til Omøe, da der saas en Brig imellem Omøe og Langeland, som i Fredags gjorde Jagt efter en Baad med Søeofficerer.

Natten imellem Løwerdag og Søndag kom 147 Mand over til Reersøe fra Kerteminde, dertil er i Dag afgaaet en Transport for om muligt derfra at slippe over, hvilket næppe vil lykkes, da man i Aften øjner 2 skibe, formedelst den stærke fugtighed kan ikke ses, hvad det er for nogen.

De to Fregatter og Briggen, som bloquerer Nyborg haver siden Løwerdag ikke været under Seil.

I Gaar kunne ikke signaleres, da det var Regnveir, i Dag ei heller, til Middag var det ganske taaget, og siden saa daarligt, at Telegrafen ei kunde ses.

Corsøer den 2den Mai 1808

Underdanigst
Paludan.

Til den kongelige Postamt.

For at oprette telegrafforbindelsen, måtte man altså føre en linje ned over Omø og Langeland, for atter at få tilslutning til den fynske linje, men endelig meddeler Paludan den 7. december 1817: „Telegrafen på Sprogø lader jeg i disse dage opsætte".

Bæltetelegrafen blev opretholdt længst, og i 1830'erne gik man over til et andet system konstrueret af geografen Schumacher. Den bestod af en træramme med 5 klapper, der hejstes op i forskellig højde. Paludan fortæller herom: Tvende saadanne Telegrafer er oprettede ved Storebælt, den ene lidt vesten for Nyborg og den anden på Korsør. Afstanden er 3¾ mil, om Vinteren benyttes Sprogø som Mellemstation.

I treårs-krigen benyttedes over Sjælland ridende post, mens en militær optisk telegraf forbandt Nyborg med Sønderborg, men da var allerede den elektriske telegraf opfundet af Morse omk. 1840, og 14 år efter 22. februar 1854 åbnedes den danske telegraflinje Helsingør—Hamborg.

Den optiske Bælttelegraf opretholdtes dog nogle år, først i 1866 forsvandt den sidste rest, da telegrafmasten på St. Gertruds kirketårn i Korsør blev nedtaget.

I de år da den optiske telegraflinje over Sjælland endnu blev opretholdt, har Slotsbjergbyhøjene fremtrådt i landskabet på en ejendommelig måde, dels ved Hashøjs mastetelegraf og dels ved galgeanlægget på den nærliggende Galgebakke, som endnu indtil 1847 anvendtes som henrettelsessted.

Provst Duus i Vemmelev oplyser i sin bog om Sorø amt, at den ovennævnte geograf Schumacher fra Hashøj foretog de første trigonometriske observationer, der bragte Sjællands kortlægning ind i det rette forhold til Fyn og Lolland og dermed til det europæiske fastland.

Interessen for Slotsbjergbyhøjene som observationspost har holdt sig usvækket siden. Her søgte tyskerne under besættelsen at anlægge en radarstation, og kun ved energisk indgriben fra daværende sognepræst i Slotsbjergby pastor B. Warring lykkedes det at standse de allerede påbegyndte udgravninger til anlægget.

At det danske Post- og Telegrafvæsen i urimelig grad har tilsidesat hensynet til naturskønhed og historiske værdier ved at skæmme højene med et fjernsynstårn, er jo i dag kun alt for øjensynligt.

KILDER

Steenstrup: Kort Beskrivelse over den danske Telegraf. Kbhvn. 1801.
Olsen: Postvæsenet i Danmark. Kbhvn. 1903.
Rigsarkivet: Generalpostdirektionen
III Telegrafvæsenet vedkommende 1801—1830
Paludan: Om den danske Telegraf (Archiv for Søevæsenet bd. IX, s 325—29, 1837)
Skovgård: Blade af den militære meddelelsestjenestes historie (Tidsskr. for ingeniørofficerer 1947).
Opfindelsernes bog 2. bd., s. 538—41, 1877.
Svendsen, Andr.: Beskrivelse over den til særlig Korrespondance brugelige Telegraf osv. Kbhvn. 1801.
Hvidtfeldt: Håndbog for lokalhistorikere.

Post- og Telegrafmuseet, Vesterbrogade, Kbhvn.

Christoffersen: Fra den optiske telegrafs barndom (Aarbog for det danske Post- og Telegrafvæset, 1941).

Brændevins-Brænden og Smugleri i Sydvestsjælland

Af *Vald. Møller*

Da der i 1770erne kom forbud mod brændevinsbrænden i hjemmene — for fremtiden skulle der privilegium til at drive sådan virksomhed — gav dette anledning til et utal af anmeldelser og retssager, idet befolkningen meget nødig gav slip på den gamle skik. Ofte blev gårdkoner indstævnet for at vidne mod deres mænd, hvilket næppe har virket fremmende på husfreden. En del af de indstævnede kvinder blev da også hjemme og undskyldte sig med sygdom; andre mødte med attest fra — sognets præst. Dette sidste blev dog ikke altid taget for gode varer, skønt retten erkendte, at det ikke altid var let for folk på landet at skaffe sig doktor-attest. Og hvad måtte man tro, når stævningsmanden kom tilbage og fortalte, at han havde set den indstævnede gårdkone færdes rask omkring ved sit arbejde, skønt der var sendt bud, at hun ikke kunne komme på grund af svaghed! Der var også en vid mark at tumle sig på for tjenestefolk, der ville hævne sig på deres tidligere husbond.

Forvalterne på egnens herregårde var ivrige efter at få folk klapset af; som regel blev bøden fastsat til 20—30 daler, hvortil kom, at brændevinstøjet — pibe, hat og svalerør — blev taget fra dem. Enkelte degne var også på tæerne i den anledning, således Julius Prom i Høve; måske havde det sin

årsag deri, at degnen skyldte forvalter Garb på Holsteinborg 100 daler og for denne sum havde sat sit indbo i pant.

Kromanden Iver Pors i Dalmose angav adskillige, således Bertel Christensen i Høve. Bertel sagde, at det vel ikke var forbudt at have brændevin i huset. Nej, ikke når den var købt i købstæderne og ikke hjemmelavet. Forvalter Garb søgte at redde Bertel; han var en fattig mand, der meget dårligt evnede at betale attest fra chirurgus. Dette hentydede til, at Bertels kone foregav sygdom, og Garb mente, det ikke var heldigt, når hustruen skulle vidne mod sin mand. Dommen gik Bertel imod; vel var det ikke bevist, at han havde brændt brændevin, men 2 vidner havde oplyst, at han sidste vinter havde haft brændevins-redskab til halvs eller fælles, samt at samme redskab vekselvis har været hos ham, ligesom han selv tilstår at have lånt det i vinter, så man deraf slutter, at han har brugt det. Enten han nu har haft det til eje, lån eller brug, er han lige strafskyldig efter forordningen, der siger, at intet brændevins-redskab må findes hos nogen uprivilegeret på landet. Bertel Christensen bør derfor erlægge 30 daler i mulkt og 5 daler i omkostninger.

Samme kromand fik flere af gårdmændene i Høve-Flakkebjerg idømt denne 30 dalers bøde; sagtens skyldtes det, at han mente, hans næring led skade.

De dømte lurede på en lejlighed til at hilse på Dalmosekromanden. 1. maj var det Valborgsdag, hvor man måtte drikke og holde sig lystig. Bymændene i Høve havde på gadestævne vedtaget at gå til kroen og drikke for ½ daler. De drog til Iver Pors sammen med nogle Flakkebjerg-folk. Stemningen blev høj hin nat, og nogle glas gik i løbet, men de blev dog betalt til madam Pors, da hun forlangte det. Kromanden truede med at standse udskænkningen; så blev

der klaget over ham til forvalteren på Holsteinborg: Der var nægtet nogle af Høve mænd at få noget i kroen. At der havde været uorden i kroen hin nat, omtalte de ikke, men de havde forvalterens ord for, at Valborgdag måtte de holde sig lystige!

* *

På Holsteinborg var det også galt med den brændevin. Da forvalteren havde indstævnet mange vidner, mødte adskillige ikke. Ladefogden var just rejst til Fyn, skytten Macholdt fra Snedinge fik også forfald, idet hans hest løb løbsk, så han kom til skade. En tysk snedker Grader bad om, at spørgsmål til ham måtte ske i det tyske sprog og af ham besvares på tysk. Man mente dog, at når han havde været her i landet i 5 år, måtte han have lært så meget Dansk, at han kunne forstå, hvad sagen drejede sig om. Der var nok hentet brændevin, både fransk (cognac) og dansk hos murersvend Baltzer; murermesteren og hans svende lagde blot 2 skilling på bordet.

Den nidkære Dalmose-kromand fortsatte med anmeldelser; dog frifandtes skytten Macholdt for beskyldningen om krohold og tilvirkning af brændevin. Tolderfolk fra Slagelse kom uanmeldt med sådan hast, at de tørnede mod brøndvippen, så denne blev ødelagt — det var hos Christopher Bagge i Høve.

* *

Det var kun få, som i årenes løb gik fri for tiltale angående brændevins-tilvirkning eller ulovlig handel med brændevin, tobak, sæbe o. s. v. Der blev i den tid drevet stor handel med ærøboere, som sejlede til Bisserup, hvor de indtog de forbudte ting. En augustdag 1775 havde skipper Claus Hansen af Ærø ligget med sin jagt ved Bisserup, da tolder Hansen med med-

hjælper kom sejlende fra Karrebæksminde og ville om bord på jagten for at undersøge ladning og papirer. Men skipperen lettede anker og satte 3 sejl til, uagtet tolderen råbte, at han skulle bie og kaste tov til båden, så de kunne komme om bord. Skipperen ville absolut ikke parere ordre, men sejlede med forsæt væk og hindrede derved tolderne i at foretage eftersyn. Oven i købet affyrede skipperen en ladning uanstændige ord! Den historie kostede Ærø-manden 100 daler. Åbenbart har han haft brændevin i lasten; thi der blev ikke alene drukket til daglig af den ædelige brændevin, men tillige ved gilder og andre sammenkomster. Hertil kom, at store mængder blev solgt i Bisserup til Ærø-skippere, der solgte den ufortoldede vare i andre dele af landet.

* *

Men hvad måtte folk ikke tænke, når selve birkeskriveren, Kiær, i 1783 blev dømt for utilbørlig brændevinsbrænden og krohold. Han strittede længe imod og kom med alenlange indlæg — foreløbig var han sat fra skriverstillingen. Han påstod, at han ikke vidste, at hans kone havde sat brændevinsbrænderi i værk! Han solgte også brændevin til Ærø-boerne, som var hans medvidere, og handlede således mod toldloven. Selv hævdede han, at han mere af skrøbelighed end af forsætlighed havde handlet med Ærø-skipperne; det kunne ikke kaldes snig-handel, da det skete om dagen. Først fik han 10 daler i mulkt for sin utilladelige handel ved Bisserup med Ærø-boerne; betalte han ikke denne bøde, skulle han i fængsel på vand og brød. For sit krohold og sin brændevinsbrænden skulle han erlægge 120 daler, og da han havde solgt såvel til Ærø-boere som til bønder, skulle han have sit embede som

birkeskriver forbrudt. Sagsomkostningerne blev også pålagt ham.

I april 1784 mødte Kiær i retten og fremviste triumferende en skrivelse fra grev Holstein. Den gik ud på, at Hans kgl. Majestæt af særdeles nåde havde bevilget, at Kiær trods dommen af 21. novb. 1783 skulle være berettiget til at tiltræde og vedblive birkeskriver-embedet, blive forskånet for at betale rentekammeret de 120 daler, og at han alene skulle betale processens omkostninger med 23 daler samt 30 daler for forbudt handel. Forvalter Garb bevidnede, at Kiær havde betalt disse 2 poster, så der nu intet var til hinder for, at han igen kunne betræde embedet som skriver ved Holsteinborg birkeret; han gled ind i embedet og betjente straks justitsprotokollerne!

Det var nådigt sluppet, synes man; snu har han åbenbart været, da han fik sit brændevinstøj anbragt hos Gamle Jens Pedersen i Nyrup; herved kom denne i fedtefadet og måtte af med 30 daler.

Det varede mange år, før man kom ondet til livs.

Vald. Møller.

Efterretninger om de faldne eller kvæstede Landeværnsmænd fra Øster og Vester Flakkebjerg Herred

Ved *Vald. Møller*

I *Vallensved* sogn: Gårdmand Lars Larsen, Vallensved by, blev i slaget ved Køge skudt gennem den højre albue. Af dette sår, som endnu ikke er lægt, lå han på lasarettet i Køge indtil årets udgang, men stiv er armen, og han forbliver en krøbling, så længe han lever, udygtig til al hårdt slags arbejde, hvortil den højre arms styrke udkræves. Han er 33 år, har hustru og 5 børn og er fattig.

Fra *Fodby* sogn kom 8 landeværnsmænd uskadte hjem fra affæren ved Køge.

Fra *Herlufsholm* sogn blev indsidder Lars Nielsen af Holsted skudt i slaget. Hans enke med 2 pigebørn fik 1808 anvisning på 12 daler årlig.

Fra *Karebæk* sogn blev landeværnsmand Johan Ditlev Hansen af Gumperup skudt. Hans enke med 4 „uopdragne" børn, fik 12 daler årlig. Ellers var ingen fra sognet kvæstet således, at det var dem til nogen hinder i deres arbejde.

3 sogne: Kvislemark-Fuirendal, Krummerup-Fuglebjerg og Førslev havde hverken faldne eller kvæstede.

I *Marvede-Hyllinge* var ingen beskadigede, så de ikke kunne fortsætte deres arbejde. En husmand, Søren Larsen fra

Menstrup i Marvede sogn, fik en kugle i den ene skulder, men han er nu blandt de overkomplette og allerede i København.

Fra *Tjustrup-Halagerlille:* Af Ravnebjerg by i Halagerlille sogn blev husmand Peder Larsen skudt død ved Køge. Hans enke med 4 børn er tillagt pension 12 daler årligt.

FRA VESTER FLAKKEBJERG HERRED

Egitslevmagle sogn: Niels Olsen fra Frankerup faldt og døde i slaget ved Køge. Hans enke, Maren Jørgensdatter, bor nu i Høve by med umyndige børn. Hun fik 12 daler årligt.

Hans Jørgensen, Egitslevmagle, husmand, blev såret i venstre lår og lå på sygestuen i 18 uger. Hans skade er endnu ikke lægt. Han er uduelig til arbejde og kan vanskeligt gå. Har kone og 3 umyndige børn. Trods denne skade — fortæller provst Beyer i Egitslevmagle — blev han udkommanderet til at *gå* til København sammen med de andre landeværnsmænd. Han burde være fritaget for denne indmarch formedelst sine udstandne lidelser og har gjort sig værdig til understøttelse.

Gimlinge sogn: Ungkarl Niels Christensen såret i højre arm, så hans fingre er blevet stive, og han ej kan tjene til sit ophold og nu er kasseret som landeværnsmand.

Ørslev-Bjerre sogne havde 2 døde og 1 såret. Gårdmand Christian Jørgensen af Bøgelunde efterlod sig kone og 2 børn i mådelige omstændigheder, dog er enken ved herskabets godhed blevet ved gården og indtrådt i nyt ægteskab, men kunne hun få noget til de tvende børns opdragelse, var det godt.

Husmand ved Snedinge i Ørslev sogn Hans Pedersen efterlod sig kone med 6 børn i megen fattigdom. Af de 3 mindste børn har herskabet, hr. greve v. Holstein, besluttet at lade det ene opdrage, men til alle de andre, især de 2 yngste børn, som begge er under 4 år, behøver moderen højlig understøttelse.

Den sårede husmand Hans Rasmussen i Stubberup er igen helbredt, så han kan erhverve til sit ophold.

Når godsejer Peter Christoffer Qvistgaard til Gerdrup (Egitslevmagle sogn) og Lyngbygaard ikke nævnes, skønt han, 32 år gl., satte livet til d. 29. aug. ved Køge, er grunden den, at præsterne i deres indberetninger om døde og sårede fra deres sogne kun anførte dem, der trængte til hjælp — og dette var ikke påkrævet for godsejerens enke og børn. Han blev gravlagt på Boeslunde kirkegård.

Musikdirektør Lauritz Hansen, Ringsted

Født 20/8 1883 Død 26/2 1967

Da Lauritz Hansen ved Historisk Samfunds sidste Generalforsamling bad sig fritaget for Hvervet som Medlem af Samfundets Bestyrelse, var det vel nok, fordi han følte Alderens Vægt, men han var dog endnu den Gang rask og åndsfrisk, og ingen kunde ane, at hans Død var så nær forestående.

Lauritz Hansen var en alsidig begavet Mand. Mest kendt blev han vel nok som Musiker og Orkesterleder. Selv var han af gammel Spillemandsslægt, og han havde sin første offentlige Optræden som Musiker allerede 12 År gammel, — dette blev Indledningen til 70 Års trofast Arbejde i Musikkens Tjeneste.

I mange År virkede Lauritz Hansen som Malermester i Ringsted, samtidig med at han dyrkede Musikken, bl. a. i Samarbejde med sin Ven og Kollega Musikdirektør H. Chr.

Jensen. I Begyndelsen af 30erne fik han imidlertid sit selvstændige Gennembrud. Han havde da begyndt at skrive om de gamle Spillemænd og deres Musik i en Række Avisartikler, hvilket førte ham ind i Radioen, hvor han 1934—35 holdt en Serie Foredrag om dette Emne, ledsaget af Musikeksempler udført af Radioorkestret under Launi Grøndahls Ledelse. Heraf fik hn Idéen til at danne sit eget Spillemandsorkester, — en Idé, som han realiserede i 1937.

Dette Orkester slog vældig an, han turnerede med det over hele Landet, ja også til Sverige nåede det, men ganske særlig ved de mange Radiotransmissioner blev det kendt og skattet overalt i Landet.

Hans Spillemandsbiografier er samlet i de to Bøger: „Af den gamle Spillemands Saga" 1933, og „Spillemanden i Dansk Folkeliv", 1953.

I denne Forbindelse skal det også nævnes, at Lauritz Hansen selv har komponeret en Del meget smuk Musik, for eksempel: „Forspil til Rugens Sange" og „Margrethe-Vals", som han tilegnede sin Hustru.

Fra Musikhistorien var Vejen ikke lang til Lokalhistorien, og i den sidste Menneskealder var L. H. almindelig anerkendt som Ringsted By og Omegns Historiker. Om dette Emne foreligger der fra hans Hånd Bøgerne: „Gamle Ringsted Minder", 1940, og „Fra det gamle Ringsted og Egnen deromkring", 1949, samt en Mængde Artikler i Dagblade og Tidsskrifter, alle præget af hans næsten enestående Omhu og Akkuratesse, — og Kærlighed til Emnerne.

Lauritz Hansen var en fin Kender og en varmhjertet Dyrker af de bedste Traditioner i dansk folkelig Kultur, og selv

var han stærkt præget af netop denne Kultur, — et Barn af Landsbyen, men i sit Manddomsvirke landsomfattende.

N. Fr. Rasmussen.

Sin Kærlighed til de gamle Spillemænd og deres Musik har Laur. Hansen tolket i følgende Digt:

Du gamle, du herlige spillemand,
en tonemester i dansens rige.
Din livsgerning var i by og på land
at tolke glæden, ej fandtes din lige.

Du spilled for en, du spilled for to,
ja du spilled for hver den som bød,
dog bedst du spilled, hvor glæden havde bo,
så blødt og så varmt dine toner lød.

Gik dansen let udi bondens stue,
eller den gik i de fine sale,
spillemanden førte alt her sin bue,
glad og tilfreds, og lod tonerne tale.

Før spillemand var mødt, det ej var fest,
således det var — alle dage.
Du her var en længselsfuldt ventet gæst,
nu din musik man søger at vrage.

End nu høres klang fra dine strenge,
omend mangelfuld din musik kunne være;
men vi, der er dine gamle drenge,
vil trofast værne om spillemandens ære.

Fra »*Af den gamle Spillemands Saga*«.

Historisk samfund for Sorø Amt 1966

Vintermødet blev i år afholdt på Kirkeskovskolen den 1. februar. Denne skole har tidligere taget venligt mod foreningen, og også denne gang var der den bedste ramme om aftenens emne: „H. C. Andersen og Sydsjællands herregårde", der blev fremlagt af lokalhistorikeren, sognepræst Lambert-Jensen. Gennem foredraget fik man mange nye og interessante ting at høre om denne digters forhold til denne del af amtet. Emnet blev af hr. Lambert-Jensen behandlet og fremlagt på en måde, så alle de fremmødte — over 200 — klart følte, at det var et emne, der optog meget. Som en dejlig afslutning på aftenen sang skolekoret fra Kirkeskoskolen under skoleinspektør Pyndt-Hansens ledelse en del H. C. Andersensange.

Søndag den 4. september havde foreningen indbudt til årsmøde, og mere end 250 mennesker deltog. Denne gang var mødet lagt uden for amtets grænser. Man indledte med et besøg i Udby kirke, hvor overbibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev, holdt et meget interessant foredrag om Grundtvigs tilknytning til Udby — først gennem barndommen og senere som kapellan hos faderen. I Udby benyttede mange lejligheden til at gå en tur i den smukke, gamle præstegårdshave med de mange gamle træer. Mange af deltagerne var i mindestuerne, hvor de med interesse så de mange ting, der her er samlet.

Fra Udby gik turen videre gennem Præstø til Jungshoved, hvor man samledes i kirken. Førstelærer Erling Petersen, Sandved, fortalte om Jungshoved slot og fremdrog mange

interessante ting om bygningerne, der har ligget på slotsbanken, og om de skiftende ejere af slottet.

I det smukke vejr var det en skøn oplevelse at gå en tur på det gamle voldsted, der ligger så smukt ud mod vandet. Fra voldstedet er der en storslået udsigt mod syd, men også en egen hyggelig og fredelig stemning, hvis man lader blikket gå mod vest over den lange, smalle fjord, der skærer sig ind mod kirken.

Generalforsamlingen blev afholdt på „Frederiksminde" i Præstø. Stadsskoleinspektør J. Heltoft var dirigent. Formanden aflagde beretning, hvori der bl. a. blev redegjort for planerne om et påtænkt møde for tillidsmændene i sognene og arbejdet, der gøres i de lokalhistoriske arkiver, som er oprettet flere steder i amtet. Kassereren, viceinspektør R. Henneke, aflagde regnskab. Til bestyrelsen genvalgtes viceinspektør R. Henneke, advokat C. Jonsén og overbibliotekar Jens A. Nielsen. Nyvalgt blev Niels Fr. Rasmussen i stedet for musikdirektør Laurits Hansen, der efter mange års trofast virke ikke ønskede genvalg.

Johs. Lyshjelm.

Litteratur om Sorø amt 1965-66

Af *A. Strange Nielsen*

SUSÅEN. Turistforeningen for Danmarks årbog 1966 handler om Danmarks vandløb. I denne bog har lektor *F. Michelsen,* Næstved, skrevet om Sjællands største vandløb, Susåen. Det er en koncentreret skildring, idet den tildelte plads ikke tillader mange enkeltheder; men alle væsentlige sider af åløbets historie og betydning er med. Det er en fin og velskrevet artikel. I afsnittet om vandløbenes navne søger professer *Kr. Hald* at tolke navnet, Susåen.

ROSKILDE DOMKAPITELS GODS I SORØ AMT. Den flittige og lærde historiker, lektor *J. O. Arhnung,* Roskilde, har udsendt bogen „Roskilde kapitels jordebog 1568", altså en fortegnelse over hele det jordegods, som endnu i 1568 ejedes og administreredes af domkirken. Selskabet for udgivelse af kilder til dansk Historie har forestået udsendelsen. Jordebogens gods er næsten identisk med det mægtige godskompleks, som siden middelalderen havde været det økonomiske grundlag for domkirkens vrimmel af religiøse gøremål. Domkirkens gods var spredt over hele Sjælland, og i Sorø amt kan optælles 148 bøndergårde, 8 kirketiender foruden forskellige jorder og skovparter. Hovedmassen af domkirke-godset lå i de to Flakkebjerg herreder. Jordebogen har et godt stedregister, så de enkelte landsbyer kan let findes. Ved hver ejendom anføres navnet på bonden, og det angives, hvad hans landgildeydelse i penge, korn, husdyr, fjerkræ, smør o.s.v.

udgør. Man bemærker også fire godsparter, som har navn efter lokaliteter i Sorø amt, nemlig „Portio Ormager nu kaldet Vemmeløse", „Portio Glænø", „Portio Hyllested" og „Portio Brengstrup". Indtægterne af disse godsparter benyttedes som tillæg til en kanniks løn.

DE MIDTSJÆLLANDSKE SØER er et meget smukt skrift, som i tekst og billeder fortæller om Haraldsted (Langesø) og Gyrstinge søer. Det er udgivet af bogtrykker *I. Malchow,* Ringsted. Forfatteren, *Mogens Lebech,* fortæller om de landskabelige og historiske værdier, som trues af Københavns vandforsynings planer om vandindvinding, men som synes umistelige for den lokale befolkning. Den lille bogs fornemme udførelse svarer nøje til de midtsjællandske søers skønhed og poesi.

TRELLEBORG. I serien „Nationalmuseets blå bøger" er bogen *Poul Norlund:* „Trelleborg" udkommet i ny udgave. Man finder heri en kortfattet gennemgang af hele den viden, man har om denne vikingeborg. Den nye udgave bringer de rettelser af stoffet om Trelleborghusets konstruktion, som er blevet nødvendige, efter at man har konstateret, at husets stolper er opstillet forkert.

SORØ KIRKE — også i serien „Nationalmuseets blå bøger" — er ligeledes udsendt i ny udgave. Forfatteren til skriftet, lektor *L. Balslev,* har foretaget enkelte rettelser og tilføjet henvisninger til de i bogen gengivne illustrationer.

SKOLEN PÅ HINDHOLM. I anledning af Hindholm Kost- og Realskoles 50-års jubilæum har kredsen omkring skolen udsendt et nydeligt skrift, som er forfattet af egnens

kyndige lokalhistoriker, sognepræst *Aa. Lambert-Jensen,* Kvislemark. Først fortælles der om Hindholm Folkehøjskole, der eksisterede 1852—1914 og derefter om realskolen 1916—66. Begge afsnit er velskrevne og fortæller om den gerning, der er øvet på Hindholm, og om den betydning stedet har haft — ikke alene for egnen selv — men langt videre ud. De mænd og kvinder, der har båret arbejdets byrde, mindes på værdig måde. Det må prises, at forfatteren har samlet adskilligt erindringsstof.

HASLEV HØJSKOLE 1891—1966. - Den 5. november 1966 var det 75 år siden Haslev Højskole oprettedes. I denne anledning udsendtes et særnummer af elevforeningens blad med et kort rids af højskolens historie, fortalt i tekst og billeder. Haslev Højskole er „moderskolen" til den betydelige række af skoler, der så stærkt præger Haslev by. Det smukke lille skrift noterer ganske kort, hvornår hver enkelt af moderskolens aflæggere blev til en selvstændig institution.

Regionalmøde for lokalhistoriske arkiver

Syv arkiver dækker Sorø amts område

Næstved by- og egnshistoriske Arkiv har taget initiativet til afholdelse af et regionsmøde for egnens lokalhistoriske arkiver. Mødet fandt sted den 12. september 1966 i Fuglebjerg, og byerne Korsør, Næstved, Skælskør, Slagelse og Sorø havde sendt hver 3 repræsentanter. Forhandlingerne lededes af Næstved-arkivets arkivar, skoleinspektør *A. Strange Nielsen.*

Det vigtigste punkt på dagsordenen var forhandlingerne om en fuldstændig arkivdækning af området. Alle de mødte repræsentanter gik ufortøvet ind for sagen, og man delte amtet imellem sig, så hvert arkiv bedst muligt fik sin bys naturlige opland at virke i. Man lagde desuden megen vægt på at følge de nye storkommuners grænser, og udviklingen er så langt fremskreden på dette område, at arkiverne ikke senere vil få større grænseproblemer i denne henseende.

I et tidligere regionalt arkivmøde i Haslev, også på initiativ af Næstved-arkivet, havde repræsentanter for arkiverne i Haslev, Næstved og Ringsted truffet aftale om de indbyrdes grænser, således at der heller ikke her findes områder uden arkivdækning. Senere har Fakse herreds lokalhistoriske Arkiv tilsluttet sig denne aftale. Resultatet er således, at der er aktivt arbejdende arkiver i alle de nævnte byer med undtagelse af Sorø, hvor det lokalhistoriske arkiv er under oprettelse. Det kan derefter fastslås, at Sorø amt er det første amt i Danmark,

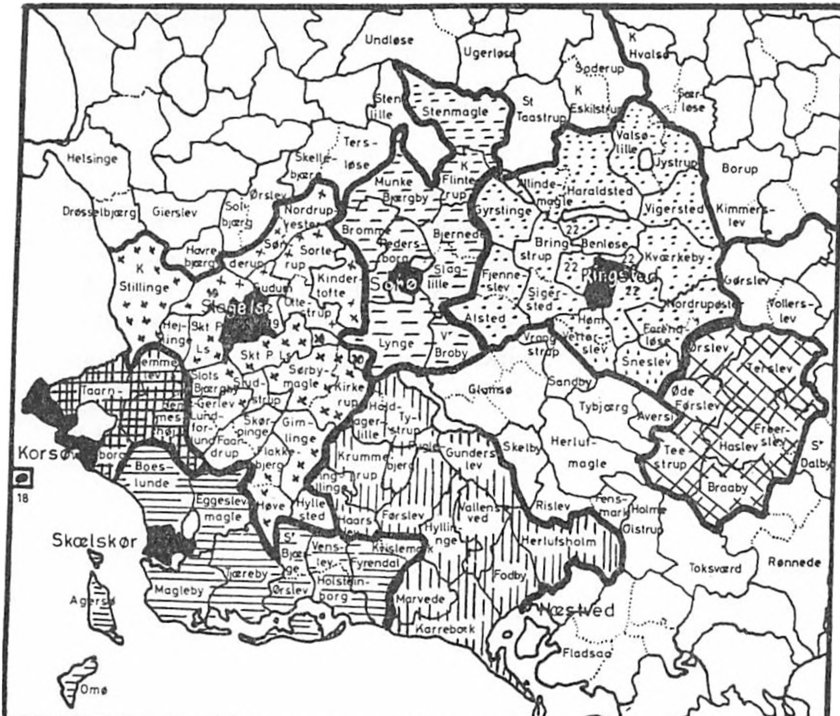

Sorø amts 7 arkivområder

hvor man har etableret et samarbejde mellem de lokalhistoriske arkiver i amtets købstæder om en fuldstændig dækning af amtet, og endda af betydelige tilgrænsende dele af naboamter.

Der gøres opmærksom på, at ovenstående inddeling kun er et tilbud til kommunerne. Enkelte har udtrykt ønske om at stå frit, det gælder f. eks. Holsteinborg kommune.

Historisk Samfund for Sorø amt har også været virksomt for løsningen af dette spørgsmål, og samfundets formand, skoleleder *Johs. Lyshjelm,* deltog i mødet som repræsentant for Skælskør-arkivet.

På Fuglebjerg-mødet vedtog man fortsat at ville samarbejde om afholdelse af møder og kursus, indsamling af arkivalier og gensidig orientering om arkivalier, der berører de indbyrdes grænseområder. Man vil styrke samarbejdet med Historisk Samfund, som vil stille plads til rådighed for arkiverne i årbogen. Men så også en opgave i at være formidlere for statens offentlige arkiver ved at arbejde for videregivelse af sager, der retteligt hører hjemme dér. Arkivernes arbejde vil iøvrigt foregå i nær kontakt med „Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver".

Johs. Lyshjelm.

Lokalhistorisk arkiv for Slagelse og Omegn

Årsberetning

1. *Indkommet materiale*

I 52 afleveringer er — udelukkende som gaver — indgået 27 bøger, 2 pakker med arkivalier, 19 enkeltdokumenter og 495 billeder, overvejende fotografier.

Der synes at være overvejende interesse for aflevering af billeder, og hovedarbejdet for arkivet er i øjeblikket sortering og navnlig identificering af de mange billeder.

Arkivet skylder tak til de mange, der har skænket arkivalier til biblioteket. Særlig store og værdifulde gaver i form af billedmateriale er modtaget fra kaffehandler Hans Povlsen (reproduktioner af gamle prospektkort, billeder fra fugleskydningsselskabet, gl. Slagelse-hjem og et album med fotografier fra den 5. maj 1945), musiklærerinde frk. Ellen Andersen (ca. 70 billeder af gl. Slagelse-borgere) og fra Sjællands Tidende (ca. 150 gl. reportage-billeder).

En særlig interessant og sjælden gave fik arkivet fra tømrersvend Victor Jensen, Slagelse, bestående i en pakke med ca. 50 originale skillingsviser omfattende tiden fra ca. 1830 til ca. 1914.

Medvirkende til de mange gaver er ikke mindst pressens interesserede omtale af arkivet og dets virksomhed, hvorfor arkivet gerne vil takke.

En række arkivalier er videresendt til Landsarkivet for Sjælland, med hvem arkivet har en aftale om videresending af ting, der efter lovgivningen hører hjemme der. Endvidere er arkivalier efter aftale videresendt til de lokalhistoriske arkiver i Korsør, Næstved og Haslev.

Afdøde overlærer Fritz Jacobsens efterladte papirer er blevet gennemgået. En del indrammede billeder er taget ud af rammerne for bedre at kunne arkiveres. De samme gælder de fleste af de billeder og kort, der findes i Arnskov-samlingen.

En række udstillinger af indkommet materiale er blevet afholdt i centralbiblioteket, deriblandt billeder af gamle Slagelse-biler, gl. Slagelse-hjem og et udvag af de modtagne skillingsviser.

Arbejdet er snart så stort, at ansættelsen af en egnet arkivar endnu engang må overvejes. Desuden spørgsmålet om avisregistrering.

2. *Styrelse og vedtægter*

Den 3. februar 1965 meddelte byrådet, at arkivets drift kunne optages på centralbibliotekets regnskab. Den 13. april 1966 meddelte byrådet, at det rådgivende arkivudvalg ville blive tiltrådt af to byrådsmedlemmer, fru Marie Andersen og rektor Olaf Skouby, der er medlemmer af biblioteksudvalget. Arkivet har derefter ikke egen styrelse, det er det kommunale biblioteksudvalg der er ansvarlig for arkivets drift. Ved siden deraf fortsætter arkivudvalget som rådgivende og initiativtagende.

3. *Møder*

Provst Holmgaard og overbibliotekar Emdal deltog i årsmødet for Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i Tøn-

der den 27. og 28. august 1966.

Den 12. september 1966 deltog overbibliotekar Emdal i et møde i Fuglebjerg, hvortil det lokalhistoriske arkiv i Næstved havde indkaldt. Hovedemnet for mødet var en drøftelse af de enkelte arkivers geografiske virkeområder.

Man blev enige om at foreslå en fordeling af kommunerne i Sorø amt mellem de eksisterende arkiver, hvorefter Slagelsearkivet foruden Slagelse kommune og St. Peders og St. Mikkels landsogne skulle have følgende kommuner som arbejdsområder: Hashøj, Vestermose, Stillinge og Hejninge.

Det ser således ud til, at der ikke er nogen fare for, at arkivet vil komme til at savne arbejde — spørgsmålet vil snarere blive: hvordan skal vi overkomme det?

B. Emdal.

Midtsjællands lokalhistoriske arkiv, Ringsted

Udover det egentlige arkivarbejde, der er fortsat som hidtil, har arkivet i år gennemført et hjemstavnskursus på ialt 10 aftener i løbet af efteråret 1966 og begyndelsen af 1967. Interessen for dette kursus har været overvældende stor med ca. 100 deltagere, og det er bemærkelsesværdigt, at mødedeltagelsen ikke er blevet ringere efter jul. Møderækken blev indledt med 3 foredrag af skoleinspektør Strange Nielsen, Toksværd, om det ældste Ringsted, hvorefter mødedeltagerne en aften fik gennemgået Sct. Bendts kirke og kirkens historie af sognepræst E. Fledelius. I 6 efterfølgende aftener har nogle af arkivets arbejdsudvalgs medlemmer talt om forskellige emner hentet fra Ringsteds historie, og til illustrering af foredragene var fremskaffet en række værdifulde billeder, som nu indgår i arkivets billedsamling med henblik på senere benyttelse. Alle foredragene er samtidig optaget på bånd og således bevaret i arkivet. I årets løb er arkivets samlinger blevet suppleret med xeroxkopier fra Rigsarkivet af en række arkivalier, som har interesse for belysning af Ringsteds historie, bl. a. folketællingerne fra 1787, 1845 og 1890. Disse kopier er ret billige at anskaffe, men det gøres opmærksom på, at da de senere folketællinger naturligvis er ret omfangsrige, kan det alligevel blive temmelig dyrt.

Den 23. november 1966 havde arkivet besøg af Historisk Samfund for Sorø amts tillidsmænd.

Blandt mødedeltagerne i hjemstavnskurset har der været udtalt ønske om at etablere en kreds, der ved et årligt bidrag ønsker at støtte arkivets arbejde, hvorfor det påtænkes at skabe en sådan kreds af „arkivets venner". *Carl Jonsén.*

Næstved by- og egnshistoriske arkiv

Året 1966 har været et rigt arbejdsår. Arbejdsudvalgets 12 medlemmer har holdt registrerings- og arkiveringsmøder anden og fjerde tirsdag aften i hver måned. Man er nu ved at være færdig med registreringen af den ansélige samling af arkivalier, som i årenes løb er indsamlet af Næstved Museum og overladt arkivet som depositum. Dog vil det store billedmateriale endnu kræve en betydelig indsats.

Af arkiverede sager fra Sorø amt kan nævnes: Brandsynsbog for Jenstrup by, Vallensved sogn, Spjellerup Afholdsforening (Marvede sogn) 4 protokoller og desuden en del skudsmålsbøger, dagbøger og billeder (især mange fra Herlufsholm kommune). Også de 3 gamle protokoller for Næstved Asyl 1836—58 omfatter Herlufsholm.

Arkivet er godkendt af finansministeriet som berettiget til at modtage pengegaver med den virkning, at de er skattefri for giveren.

Arkivet er til stadighed interesseret i at modtage foreningsprotokoller, regnskabsbøger, dagbøger, kort, billeder, ejendomspapirer og andre dokumenter fra Øster Flakkebjerg herred. Sådanne sager kan sendes til eller indleveres ved skranken i Næstved Centralbibliotek.

A. Strange Nielsen.

Repræsentanter i sognene

Alsted	Sognepræst L. Andersen.
Benløse	Tømrer Henry Larsen, Holbækvej 44.
Boeslunde	Bagermester P. Kolding.
Bromme	Skovfoged P. Hoch.
Eggeslevmagle	Tømrermester Emil Andersen.
Fjenneslev	Lærerinde, frk. Signe Jacobsen.
Flakkebjerg	Fhv. førstelærer L. P. Larsen.
Frerslev	Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.
Fodby	Førstelærer Johs. G. Høgsvig.
Fyrendal	Sognepræst Lambert-Jensen.
Faardrup	Gårdejer Vald. Sejr Møller.
Gerlev	Førstelærer Harald Esbensen.
Gimlinge	Sognepræst Carl Karlum.
Gudum	Gårdejer Sigfred Frandsen.
Haarslev	Førstelærer Erl. Petersen, Sandved.
Haraldsted	Sognerådsformand, murerm. Anton Christensen.
Haslev	Bibliotekar Jens A. Nielsen.
Hemmeshoj	Boelsmand Chr. Rasmussen, Stude.
Holsteinborg	Redaktør Chr. H. Pedersen, Rude.
Hyllinge	Gårdejer P. Stensgård Hansen.
Hove	Fhv. førstelærer L. P. Larsen, Flakkebjerg.
Jystrup	Lektor Olaf Lauridsen.
Kindertofte	Sognefoged Anthon Rasmussen.
Kirkerup	Sognepræst P. Gadeberg.
Korsør	Stadsskoleinspektør Holger Christensen.
Kvislemark	Sognepræst Lambert-Jensen.
Lundforlund	Førstelærer Harald Esbensen.
Lynge	Gårdejer Richard Pedersen, »Bæklundsgård«.
Magleby	Skoleleder Johs. Lyshjelm.
Munkebjergby	Gårdejer Johannes Nielsen, Rude Eskildstrup.
Nordrupøster	Husejer Niels Fr. Rasmussen.
Omø	Sognepræst C. Mygind

Ottestrup	Tømrermester L. P. Larsen, Næsbyskov.
Pedersborg	Lærer Olav Nielsen.
Ringsted	Salgschauffør Harry Petersen.
Skælskør	Tobakshandler C. J. Brinch.
do.	Overlærer, frk. Ingeborg Christiansen.
Slotsbjergby	Overlærer H. P. Hansen.
Sludstrup	Boelsmand Aksel Henriksen.
Sneslev	Gårdejer Carl Jensen, »Hanehøjgård«.
Sorterup	Tømrermester L. P. Larsen.
Stillinge	Gårdejer Christen Christensen.
Sdr. Bjerge	Viceinspektør Carl Nellemann.
Sønderup	Gårdejer, amtsrådsmedlem Valdemar Christensen.
Sørbymagle	Sognepræst P. Gadeberg.
Teestrup	Proprietær P. Klestrup Hansen.
Tystrup	Overlærer Svend Poulsen.
Tårnborg	Fru Johanne Olsen, Svenstrup.
Vallensved	Skoleleder Gunner Olesen.
Valsølille	Lektor Olaf Lauridsen, Jystrup.
Vemmelev	Gårdejer, sognerådsfmd. Peter Christensen, Forlev.

Resumé af regnskabet 1965

INDTÆGT:

	Kr.	Ø.
Overført fra 1964	1234	17
Medlemskontingent	7260	00
Salg af ældre årbøger	704	35
Tilskud fra stat, amt og kommuner	2380	00
Tilskud fra pengeinstitutter	1175	00
Diverse indtægter	20	36
	12773	88

UDGIFT:

	Kr.	Ø.
Årbogen 1965	7866	00
Porto	1283	25
Administration	958	50
Møder	614	15
Afbetalt gæld på årbogen 1964	500	00
Diverse udgifter	528	35
At overføre til 1966	1023	63
	12773	88

Foranstående regnskab er gennemgået og fundet overensstemmende med de foreviste bøger og bilag. Bank-, giro- og kontantbeholdning konstateret.

Slagelse, den 16. august 1966.

sign. *Fr. Andersen,* viceinspektør. sign. *Kai Jensen,* bankfuldmægtig.

Medlemstal pr. 1. januar 1966: 711.

Historisk Samfund har i 1965 modtaget tilskud fra Ministeriet for kulturelle Anliggender og amtsfonden. Endvidere har følgende kommuner givet tilskud: Eggeslevmagle, Fuglebjerg, Gimlinge, Gyrstinge, Haraldsted-Allindemagle, Holsteinborg-Venslev, Jystrup-Valsølille, Pedersborg, Slagelse, Sorterup—Ottestrup og Vallensved.

Desuden har vi modtaget bidrag fra følgende pengeinstitutter:

Banken for Ringsted og Omegn, Banken for Slagelse og Omegn, Banken for Sorø og Omegn, Handels- og Landbrugsbanken, Slagelse, Den sjællandske Bondestands Sparekasse, Skælskør Låne- og Diskontobank, Sorø Spare- og Lånekasse, Sparekassen for Grevskabet Bregentved og Omegn, Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn, Sparekassen for Høve-Flakkebjerg og Gimlinge Sogne, Sparekassen for Ringsted og Omegn samt Sparekassen for Slagelse og Omegn.

Vi takker alle, der på denne måde har støttet vort arbejde.

R. Henneke.

Nye medlemmer

1. Andersen, Ellen, museumsinspektør, Jystrup.
2. Andersen, Thorkild, premierløjtnant, Kasernen, Ringsted.
3. Birk, Jørgen, førstelærer, Krummerup.
4. Bjerre, Karen, lærerinde, »Fløjgården«, Haldagermagle.
5. Bækdorf, Elna, pastor, Fredensvej 17, Sorø.
6. Christensen, Else, afdelingssygeplejerske, Roskildevej 178, Ringsted.
7. Christensen, I. C., lærer, Vemmelev.
8. Christensen, Niels, gymnasieelev, Munkebjergby.
9. Frederiksen, Gunhild, broderihandler, Klingeberg 4, Slagelse.
10. Gejl, Hans Chr., bankfuldm., Slotsvænget 15, Slagelse.
11. Holstein, Ulrich, Herlufsholm kostskole.
12. Høgskilde, Karen, fru, »Nøddebo«, Skuderløse.
13. Jensen, Jørgen, fuldm., Sorøvej 22, Ringsted.
14. Johansen, Else Marie, boghandlermedhj., Sct. Mikkelsgade 9, Slagelse.
15. Juul, Bente, lærerinde, Søbatteriet, Korsør.
16. Kinnberg, Laur., forretningsfører, Sandved.
17. Kaas, Scherning, fabrikant, Øde Førslev.
18. Ladefoged, F., dyrlæge, Skælskørvej 28, Slagelse.
19. Larsen, Aksel G., Glænø.
20. Larsen, H. Devantier, salgschef, Flemstofte.
21. Larsen, Jens G., Glænø.
22. Larsen, Minna, bestyrerinde, Zahlesvej 18, Ringsted.
23. Malchow, Jørgen, bogtrykker, Jernbanevej 18-20, Ringsted.
24. Mertz, Bodil, lærerinde, Aunbøgevej 18, Ringsted.
25. Mortensen, Jens, snedker, Birkevænget 5, Slagelse.
26. Munk, Karl, erhvervsorienteringskonsulent, Langelandsvej, Korsør.
27. Nielsen, Karl, gdr. »Askegård«, Skafterup.
28. Nielsen, Peter, boelsmand, Glænø.
29. Nielsen, Villy, bibliotekar, Skee.

30. Outrup, Sv. Aage, ingeniør, Bredegade 69, Slagelse.
31. Pedersen, Dagny, fru, »Seldedgård«, Ørslev.
32. Petersen, Poul, gdr. »Aagård«, Sdr. Jellinge.
33. Petersen, Poul, maskinarbejder, Køgevej 21, Ringsted.
34. Petersen, Valdemar, Gamle Kloster, Slagelse.
35. Poulsen, Erna, syerske, Dagmarsgade 19, Ringsted.
36. Schøndorff, Ejner, husmand, Allindemagle.
37. Suhr, Carla, fru, Jørgen Roedsvej 1, Ringsted.
38. Wang, Peter, tømrer, Håndværkerskolen, Haslev.
39. Sørensen, J. Chr., dyrlæge, Sørbymagle.
40. Hansen, Johs., sognepræst, Benløse.
41. Rasmussen, Gerda, bankrevisor, Jernbanevej 11, Skælskør.
42. Ladefoged, Niels, skoleleder, Sørbymagle.
43. Nielsen, H. P., gdr., Gyldenholm mark.

Nye medlemmer optages i Historisk Samfund ved henvendelse til repræsentanterne eller bestyrelsen.

Kontingent 15 kr. årligt.

Ældre årbøger

I nedenstående oversigt er opført de udkomne årbøger. Bøgerne kan købes ved henvendelse til kassereren, viceinspektør R. Henneke, Kongelyset 104, Slagelse.

Pris pr. bind: Medlemmer 7 kr., ikke-medlemmer 10 kr.

Bind	*Årgang*	*Bind*	*Årgang*	*Bind*	*Årgang*
1	1912 (udsolgt)	17	1929	35	1947
2	1913	18	1930	36	1948
3	1914	19	1931	37	1950
4	1915 (udsolgt)	20	1932	38	1951
5	1916 (udsolgt)	21	1933	39	1952
6^1	1917 (udsolgt)	22	1934	40	1953
6^2	1917 (udsolgt)	23	1935	41	1954
7^1	1918	24	1936	42	1955
7^2	1919	25	1937	43	1956
8^1	1920	26	1938 (udsolgt)	44	1957 (udsolgt)
8^2	1920	27	1939 (udsolgt)	45	1958
9	1921	28	1940 (udsolgt)	46	1959
10	1922	29	1941 (udsolgt)	47	1960
11	1923	30	1942 (udsolgt)	48	1961
12	1924	31	1943 (udsolgt)	49	1962
13	1925	32	1944	50	1963
14	1926	33	1947 dobbeltbind	51	1964
15	1927 (udsolgt)	34	1947 dobbeltbind	52	1965
16	1928			53	1966

Desuden er følgende bøger på lager: Johs. C. Jessen: Alsted og Ringsted herreders skolehistorie. Samme forfatter: Slagelse herreds skolehistorie.